

Hvussu stýrdu Føroyar gjøgnum Covid-19 kreppuna?

Ískoyti til Covid-19 eftirmeting frá 9. januar 2023

INNIHALD

SKJAL 1 – SPURNABLAÐ	1
PARTUR A: KREPPUSTÝRINGIN Í FYRRU HÁLVU AV 2020.....	1
PARTUR B: STÝRINGIN FRÁ SUMRI 2020 TIL FEBRUAR 2022.....	1
PARTUR C: FRAMLÍTANDI.....	2
SKJAL 2 – SAMANSKRIVAÐ HOYRINGARSVAR	3
TILBÚGVING OG HEILSA.....	3
<i>Farsóttarnevndin</i>	3
<i>Landslæknin</i>	4
<i>Deildin fyri arbeiðs- og almannaheilsu / Koronaráðgevingin</i>	6
<i>Heilsufrøðiliga Starvsstovan</i>	8
<i>Sjúkrahúsverkið</i>	10
<i>Almannaverkið</i>	14
<i>Heilsutrygd</i>	17
<i>Kringvarp Føroya</i>	19
MYNDUGLEIKAR.....	20
<i>Kommunufelagið</i>	20
<i>Almannamálaráðið</i>	22
<i>Fíggingarmálaráðið</i>	23
<i>Heilsumálaráðið</i>	24
<i>Løgmannsskrivstovan</i>	29
<i>Lógatænastan (partur av Løgmannsskrivstovuni)</i>	32
<i>Umhvørvis- og vinnumálaráðið</i>	35
<i>Uttanríkstænastan (partur av Uttanríkis- og mentamálaráðnum)</i>	37
FAKFELÐG OG FELAGSSKAPIR.....	38
<i>Heilsuhjálparafelag Føroya</i>	38
<i>Listafólkasamband Føroya</i>	40
<i>Starvsfelagið</i>	41
<i>Reyði Krossur Føroya</i>	46
VINNUGREINAFELÐG.....	50
<i>Ferðavinnufelagið</i>	50
<i>Reiðarafelagið fyri handilsskip</i>	53
FYRITØKUR.....	54
<i>Atlantic Airways</i>	54
<i>Smyril Line</i>	55
<i>Vága Floghavn</i>	56
<i>Thetis</i>	61
UNDIRVÍSING.....	61
<i>Fólkaskúlar (Runavík, Sandur, Fossánes, Giljanes, Skúlatrøð, Eysturskúlin, Tvøroyrar Skúli)</i>	61
<i>Miðnám (Kambsdalur, Suðuroy, Glasir)</i>	63
<i>Fróðskaparsetur Føroya</i>	66

SKJAL 1 – SPURNABLAÐ

Spurnablaðið var sent út í fleiri umförum frá vári til síðsummar 2022. Spurnablaðið var fyrst og fremst ætlað til íblástur, og hoyringarpartarnir voru bidnir um at svara teimum spurningum, sum vórðu mettir viðkomandi fyri teirra virkseml.

PARTUR A: KREPPUSTÝRINGIN Í FYRRU HÁLVU AV 2020

Greið frá, hvussu virkseml hjá tykkum og teimum, tit varða av, broyttist, tá ið Covid-19 fyrstu ferð kom til Føroya, og samfelagið fór niður í ferð. Millum annað:

1. Hvørja tilbúgvling høvdu tit longu frammanundan Covid-19 kreppuni, sum beinleidis vendi sær til farsóttarstýring?
2. Hvørji tiltøk vórðu sett í verk, herundir broytingar í mannagongdum, atferðarstýrandi tiltøk og onnur tiltøk, tá ið kreppan rakti fyrstu ferð?
3. Hvussu vóru karmarnir ella fortreytirnar hjá tykkum fyri at handfara eina slíka kreppu, tá ið hon rakti fyrstu ferð?
4. Hvørjar skipanarligar ella aðrar avbjóðingar stungu seg upp?
5. Hvussu virkaði samstarvið við aðrar stovnar og feløg, bæði horisontalt og vertikalt, herundir bæði føroyskar og evt. danskar/útlenskar stovnar og feløg?
6. Í hvønn mun var talan um samstarv við stovnar ella feløg, sum ikki var til áðrenn Covid-19?
7. Hvussu ávirkaði tað stýring og virkseml hjá tykkum og teimum, tit varða av, at landsstýrið gjørði tilmæli heldur enn lógir?
8. Hvørjar formligar ella óformligar afturmeldingar fingtu tit frá tykkara starvsfólki og millumleidarum um, hvat riggaði væl, og hvat riggaði illa í sambandi við Covid-19 tiltøk?
9. Hvørjar formligar ella óformligar afturmeldingar fingtu tit frá viðskiftafólki/borgarum um, hvat riggaði væl, og hvat riggaði illa í sambandi við Covid-19 tiltøk?
10. Hvørjar avleiðingar hevði Covid-19 smittan og Covid-19 tiltøk í hesum tíðarskeiði fyri tykkum og tey, sum tit varða av, fíggarliga ella á annan hátt?
11. Annað viðkomandi?

PARTUR B: STÝRINGIN FRÁ SUMRI 2020 TIL FEBRUAR 2022

Greið frá virksemlinum gjøgnum tíðarskeiðið frá sumri 2020 til februar 2022, har samfelagið fleiri ferðir fór upp og niður í ferð. Millum annað:

1. Hvussu skipaðu tit virkseml, eftir at samfelagið spakuliga læt upp aftur í mai-juni 2020?
2. Hvussu tillagaðu tit virkseml til afturvendandi covid-bylgjur?
3. Hvørjar skipanarligar avbjóðingar stungu seg upp?
4. Hvussu virkaði samstarvið í hesum tíðarskeiðnum við aðrar stovnar og feløg, bæði horisontalt og vertikalt, herundir bæði føroyskar og evt. danskar/útlenskar stovnar og feløg?
5. Hvussu ávirkaði tað í hesum tíðarskeiðnum stýring og virkseml hjá tykkum og teimum, tit varða av, at landsstýrið gjørði tilmæli heldur enn lógir?

6. Hvørjar formligar ella óformligar afturmeldingar fingtu tit frá tykkara starvsfólki og millumleiðarum um, hvat riggaði væl, og hvat riggaði illa í sambandi við Covid-19 tiltøk?
7. Hvørjar formligar ella óformligar afturmeldingar fingtu tit frá viðskiftafólki/borgarum um, hvat riggaði væl, og hvat riggaði illa í sambandi við Covid-19 tiltøk?
8. Hvørjar avleiðingar hevði Covid-19 smittan og Covid-19 tiltøk í hesum tíðarskeiði fyri tykkum og tey, sum tit varða av, fíggjarliga ella á annan hátt?
9. Annað viðkomandi?

PARTUR C: FRAMLÍTANDI

Greið frá, hvat tit hava lært av Covid-19 kreppuni, og hvussu hetta kann brúkast í líknandi kreppum í framtíðini. Millum annað:

1. Hvørjar eru mest áhugaverdu ella týðningarmestu eygleiðingarnar, sum tit hava gjørt undir koronakreppuni?
2. Hvønn lærdóm hava tit fingið burtur úr eygleiðingunum?
3. Hvørjar betringar og tillagingar í virkseminum fara tit sjálvi at seta í verk?
4. Hvørjar betringar og tillagingar halda tit, at onnur/ðrir stovnar eiga at seta í verk?
5. Annað viðkomandi?

SKJAL 2 – SAMANSKRIVAÐ HOYRINGARSVAR

Hoyringarsvarini niðanfyri eru tillagað og sett saman fyri at gera tað betur møguligt hjá lesaranum at sláa upp og fáa eitt skjótt yvirlit yvir høvuðsniðurstøðurnar. 34 av hoyringarsvarunum vóru móttikin skrivliga. Trý av teimum, Løgmannsskrivstovan, Umhvørvis- og vinnumálaráðið og Fíggjarmálaráðið, vóru móttikin munnliga.

TILBÚGVING OG HEILSA

Farsóttarnevndin

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Farsóttarnevndin veitti landsstýrinum ráð um smittuavmarkandi tiltøk.
- ❖ Afturvendandi tilmæli um at banna størri mannfjöldum varð ikki fylgt.
- ❖ Í fyrstani vóru trupulleikar við samstarvinum og vantandi royndum hjá ávísum aktørum. Samstarvið batnaði sum frá leið.

Nágreining

Tá ið Covid-19 kom til Føroya í mars 2020, veitti Farsóttarnevndin frá byrjan landsstýrinum ráð um møgulig tiltøk, sum kundu ávirka atferðina hjá fólki á ein hátt, sum avmarkaði smittuna. Nevndarformaðurin og landslæknin luttóku regluliga á tíðindafundum og í samrøðum við miðlarnar fyri at upplýsa so væl sum møguligt um støðuna. Hetta hevur sum heild riggað væl, og nevndin hevur ta fatan, at gjørt var aloftast eftir hennara tilmælum. Tó skal leggjast afturat, at eitt afturvendandi tilmæli um at forbjóða, at stórar mannfjöldir savnaðust, ongantíð varð fylgt. Hetta var í fleiri førum ein kelda til munandi smittuspjading.

Farsóttarnevndin upplivdi í fyrstani trupulleikar við bæði vertikala og horisontala samstarvinum. Sambært nevndini vantaði ávísam aktørum royndir við at handfara kreppustøður, sum farsóttin skjótt menti seg til. Hinvegin var munandi vilji til at menna samstarvið og at samskipa arbeiðið á skilagóðan hátt. Sum frá leið lærdu ymisku aktørarnir at handfara síni egnu øki og at samskipa við aðrar aktørar, so at samanhangur var í samlaða avrikinum. Yvirhøvur heldur nevndin, at tað hevði stóran týdning, at samstarvið við politiska myndugleikan menti seg so væl, sum tað gjørdi, so at samanhangur var við politisku strategiina.

Farsóttarnevndin fekk gott samband við landsstýrið og almennar stovnar, og hetta var eitt týdningarmikið íkast til arbeiðið hjá nevndini eins og fyri arbeiðið hjá samstarvspørtunum. Royndirnar frá fyrstu bylgjuni høvdu við sær, at tað bleiv munandi lættari at samstarva bæði horisontalt og vertikalt frá aðru bylgju.

Landslæknin

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Landslæknin hevði lyklaleiklut undir kreppuni at spora smittu og fyrirbyggja smittuspjading.
- ❖ Størsta avbjóðingin var stóra arbeiðstrýstið og vantandi arbeiðsmegi. Manningin hjá Landslækninum vaks úr trimum upp í átjan starvsfólk.
- ❖ Føroyar hildu fram við eini avbyrgingarstrategi, men Danmark steðgaði við hesum í einum tíðarskeiði.
- ❖ Stór undirtøka var fyri almennu tilmælunum. Hetta broyttist tó við Omikron, tá ið tað gjørdist torførari at fáa fólk at halda tilmælini.
- ❖ Samstarvið við føroyskar og danskar stovnar hevur verið sera gott.
- ❖ Gjøgnumgangandi hugburður millum borgararnar var, at tey vildu hava skjótt svar á koronakanningar.
- ❖ Landslæknin kundi við støði í egnum eygleiðingum og upplýsingum úr føroyska granskingarumhvørvinum gera øðrvísi mannagongdir og geva øðrvísi tilmæli enn tey, sum vóru galdandi í Danmark.

Nágreining

Landslæknin, sum er embætti undir danska heilsumálaráðnum, hevur ábyrgd av at handfara, fyrirbyggja og spora smittu í sambandi við smittandi sjúkur í Føroyum. Áðrenn fyrsta tilburðin í Føroyum var tilbúgving gjørd í Styrelsen for Patientsikkerhed, har landslæknin eisini luttók.

Í Føroyum tók samband seg upp millum landslæknin og aðrar stovnar, harímillum Sjúkrahúsverkið og Heilsufróðiligu Starvsstovuna, fyri at leggja til rættis móguleikar fyri at greina sýni fyri Covid-19, um hetta bleiv neyðugt. Hetta varð gjørt áðrenn fyrsta tilburðin tann 3. mars 2020.

Landslæknin gjørdi mannagongdir og leiðreglur fyri at handfara Covid-19, millum annað smittusporing, við at taka upp samband við tann smittaða og nærmastu sambondini hjá smittaða. Tætt samband var við infektiónsmedisinaran á Landssjúkrahúsinum, sum gjørdi leiðreglur fyri Sjúkrahúsverkið í samstarvi við landslæknin. Landslæknin er fastur limur í farsóttarnevndini. Tilmælini frá landslækninum lögdu seg í fyrstu atløgu eftir mannagongdunum hjá danska heilsustýrinum.

Hjá landslækninum var størsta avbjóðingin tað stóra arbeiðstrýstið og vantandi arbeiðsmegi. Talan var um nýggja sjúku, og tí hevði landslæknin ikki neyvar mannagongdir. Neyðugt var við tøttum sambandi og dagligum fundum við danskar myndugleikar.

Áðrenn fyrsta tilburðin og stutt eftir fyrstu tilburðirnar var tætt samstarv millum danskar og føroyskar stovnar. Landslæknin hevði ein týðningarmiklan leiklut í hesum samstarvinum, tí stovnurin hevði yvirlit yvir, hvussu nógv fólk vóru kannað og smittað, umframt upplýsingar um sambond hjá smittaðum og annað. Við útgangsstøði í hesum kunngjórði landslæknin

dagliga upplýsingar um smittugongdina. Munandi smittuvækstur var alt fyri eitt lýstur og sendur viðkomandi stovnum og politisku skipanini. Í ávísum tíðarskeiðum var arbeiðstrýstið so stórt, at neyðugt var at fáa hjálp frá lögregluni og Ríkisumboðnum (smittudetektivar).

Landslæknin fekk lutfalsliga skjótt gott samband við aðalráðini, bæði gjøgnum formligu tilbúgvina, men eisini onnur bilateral sambond. Farsóttin slóðaði fyri einum sera fruktagóðum samstarvi.

Danmark og Føroyar hava meira ella minni somu lóggávu. Men í Føroyum er talan um nógv minni samfelag og tættari sambond millum fólk. Undirtøkan fyri tilmælunum var sera stór, og tað var bara hendingaferð, at tey ikki vórðu hildin. Hildið verður, at eitt útbreitt sosialt kontroll í Føroyum hevur virkað fyri, at tilmælini vórðu hildin. Í sambandi við, at samfelagið fór niður í ferð 12. mars, var politiskt bara talan um tilmæli, og tey vórðu hildin, uttan at tað var neyðugt við lógum ella formligum boðum.

Lutfalsliga tíðliga valdi landslæknin ikki at fylgja leiðreglunum frá danska heilsustýrinum, men gjørði heldur serstakar nationalar leiðreglur fyri Føroyar, sum vóru umrøddar og samtyktar í føroysku farsóttarnevndini. Besta dømi um hetta er, at Føroyar hildu fram við eini avbyrgingarstrategi, men Danmark stødgaði við hesum í einum tíðarskeiði.

Nógvir borgarar sóknaðust eftir pláss at fara í sóttarhald, og hesum ynski var sera torført at eftirlíka. Landslæknin royndi í størst møguligan mun ikki at brúka sóttarhaldspláss. Tað var Heilsumálaráðið, sum fann sóttarhaldspláss og rindaði fyri tey.

Í fyrstani fekk landslæknin ikki loyvi at seta fleiri fólk í starv. Í ávísum tíðarskeiðum fekk landslæknin hjálp frá Styrelsen for Patientsikkerhed. Samstundis hjálptu lögreglan og Ríkisumboðið við at spora smittu, tá ið tað var neyðugt. Av og á fekk landslæknin eisini hjálp frá læknum, sum arbeiddu undir Heilsumálaráðnum.

Landslæknin setti frá sumri 2020 til mars 2022 sera nógv fólk í starv til smittuhandfaring. Manningin hjá landslæknanum vaks úr trimum upp í átjan fulltíðarsett starvsfólk.

Í øllum tíðarskeiðnum var sera tætt og gott samstarv við føroyskar og danskar stovnar, eitt nú lögregluna, Ríkisumboðið, Løgmannsskrivstovuna og Heilsumálaráðið. Eisini var regluligt samband við føroysku kanningarstovurnar á Landssjúkrahúsinum, Thetis og Heilsufrøðiligu Starvsstovuni. Landslæknin legði til rættis gistingarhúsupphald til smittað og hevði samband við gistingarhúsin.

Ein gjøgnumgangandi hugburður hjá borgarunum var, at tey vildu hava skjótt svar. Við Delta frábrigdinum vaks smittan, og tá var torført at fáa skjótt samband við øll tey smittaðu. Tað hevði við sær, at landslæknin fekk nógvar fyrispurningar frá fólk, sum varð kannað, og sum vildi hava svar upp á kanningina. Av hesum varð mannagongdin broytt, so at kanningarstovurnar sjálvar sendu svar beinleiðis til fólk, bæði í sambandi við positivar og negativar royndir. Landslæknin fekk nakrar fyrispurningar frá fólk, sum undraðist á, at

leiðreglurnar í Føroyum vóru øðrvísi enn í Danmark, til dómis at sóttarhaldið var styttri, men við úrslitum frá egnum eygleiðingum og frá granskingarumhvørvinum í Føroyum kundi landslæknin gera tilmæli við støði í føroyskum viðurskiftum og sannroyndum.

Hóast landslæknin heldur, at borgarar fylgdu almennu tilmælunum sera væl, so broyttist hetta eftir 1. januar 2022, tá ið tað gjørdist torførari at fáa fólk at halda seg til tilmælina.

Deildin fyri arbeiðs- og almannaheilsu / Koronaráðgevingin

Høvuðsniðurstøður

- ❖ At gera tilmæli heldur enn lógir hevur virkað væl.
- ❖ Nakrar verkætlanir seinkaðar av farsóttini.
- ❖ Flestu fyrirkomur, feløg og stovnar, sum vendu sær til koronaráðgevingina, fylgdu ráðgevingini.
- ❖ Samstarvið hjá Koronaráðgevingini við onnur virkaði sera væl.
- ❖ Deildin hevur verið við til at gjørt nógv kanningararbeiði og útgivið fimm vísindaligar greinar um Covid-19 í Føroyum. Aftur at hesum eru trýggjar útgávur á veg.
- ❖ Almenna samskiptið gjøgnum miðlarnar hevur havt sera stóran týdning fyri smittuhandfaringina og minkaði um iva, ótta og tvístøður.

Nágreining

Deildin fyri arbeiðs- og almannaheilsu (DfAA), sum vanligar hevur eina læknaliga ráðgevandi og granskandi funktión í samfelagnum, fekk ein uppáttur størri leiklut sum koronaráðgeving frá vári 2020. DfAA samstarvaði við sera nógvar aðrar aktørar gjøgnum kreppuna, bæði í kanningar- og granskingarhøpi og serliga sum ráðgevandi eind. Samstarvið virkaði væl, ikki minst við Arbeiðs- og Brunaeftirlitið (ABE), starvsfelagar innan fyri Heilsuverkið – bæði Sjúkrahúsverk og kommunulæknar – Strandferðsluna, Kommunufelagið og umsitingarnar hjá kommununum á eldraákinum og dagstovnum. Samstarv var eisini við Bakkafrost fyri at verja laksaframleiðsluna móti smittuni.

ABE var umsiting hjá koronaráðgevingini, og DfAA var læknafakligi parturin, sum avgreiddi spurningar. Mannagongdin var, at ABE tók ímóti spurningum og sendi víðari til DfAA at svara. Spurningar gjøgnum telefon komu alt samdøgrið – um dagin, kvøldið og um náttina – eisini um vikuskiftið. Tað vóru spurningar bæði av landi og frá skipum, privatpersónum og virkjum, bæði privatum og almennum.

Frá juni 2020 fekk DfAA eisini til uppgávu at skipa fyri, at øll ferðandi vórðu kannað við landamarkið. Pál Weihe skuldi standa fyri heilsukanningini av teimum, sum komu til landið. Hetta varð gjørt soleiðis, at øll blivu kannað við poting í hálsi. Pál Weihe upplærði umleið 80 potarar, sum sendu potingarglösini til kanningarfyritøkuna Thetis at greina. Sum læknin, ið bílegði analysur frá Thetis, góðkendi hann teirra starvsstovumannagongdir til tess at tryggja góðskuna. Tá ið svarini komu – vanligar aftan á midnátt – ringdi Pál Weihe til hvønn

einstakan, sum var positivur, fyri at tryggja sær, at diagnosan var røtt, og var hon røtt, boðaði hann Landslæknanum frá hesum, so at landslæknin kundi skipa fyri sóttarhaldi.

Summar av verkætlanunum, sum DfAA stendur fyri, vóru seinkaðar, tí fólk ikki tordu at koma til kanningar av bygd og úr býi. Hetta hevur havt meirkostnað við sær, tí at ein verkætlan, har t.d. 600 barnakonur skulu luttaka eitt ávíst tíðarskeið, verður dýrari, tá ið avlýsingar koma vegna koronaátøk í Sjúkrahúsverkinum. Hetta merkir, at verkætlanir tóku meira tíð og kostaðu tí meira í starvsfólkaútreiðslum.

Samstarvið virkaði eins og í fyrstani sera væl við allar stovnar, bæði horisontalt og vertikalt. Serliga var samstarvið við Kommunufelagið tætt og álitisfult. Eisini hevur samstarvið við Landslæknan verið gott og uttan samskiftistrupulleikar yvirhøvdur. Eitt annað høvuðsøki er ellisheimini, sum í stóran mun hava vent sær beinleiðis til Pál Weihe og biðið um útgreining av ráðum og tilmælum. Tað skal eisini sigast, at samstarvið við kirkjurnar í Føroyum, serliga dómpróstin, men eisini tær stóru samkomurnar kring landið, hevur verið fyrimyndarliga gott. Ymisku ítróttarfeløginu høvdu brúk fyri nógvari ráðgeving, men her hendi tað meira enn so, at feløginu ikki fylgdu tilmælum frá koronaráðgevingini. Kommunalir myndugleikar og átaksfyriskiparar bóðu ofta um ráð viðvíkjandi søkum, stevnum, festivalum og øðrum tiltøkum – og tey hava næstan uttan undantak fylgt tilmælum frá koronaráðgevingini út í æsir.

Í sambandi við koronagransking hevur DfAA samstarvað tætt við Heilsufrøðiligu Starvsstovuna og Landslæknan, men eisini við Setrið, Landssjúkrahúsið og Klaksvíkar og Suðuroyar Sjúkrahús.

Tilmælini frá landsstýrinum riggaðu væl. Møguligt var í ráðgevingini at nuansera almennu tilmælini, tí talan var um tilmæli og ikki lóg. Tað kom meira enn so fyri, at eftir fakliga meting vóru tilmælini bend eitt sindur, soleiðis at tey passaðu til veruleikan – t.d. hvussu jarðarferðir, konfirmatióinir, brúdleyp og rundir føðingardagar kundu skipast trygt.

Starvsfólkahópurin var samsintur, og tað hava ikki verið misljóð. Virkisleiðarar, stovnsleiðarar, privat feløg, arbeiðspláss og einstaklingar hava – næstan uttan undantøk – givið koronaráðgevingini og DfAA rósandi orð fyri neyvleika og skjótleika. Sjálvandi hava verið fólk, sum hava sett fram truplar spurningar, sum høvdu sína grund í, at tey t.d. vóru ímóti koppseting ella hildu, at Covid-19 ikki var vandamikið fyri menniskju. Tað bar tó til at tosa tey til rættis, uttan at tað gjørdist til ein trupulleika ella illstøðu. Tað skal tó sigast, at onkrar persónligar hóttanir hava verið – men tað er ikki annað, enn kann væntast, tá ið tú sigur fólki ímóti á einum øki, sum upptekur tey nógv.

Í dagliga kliniska virkseminum hjá DfAA hava verið trupulleikar av, at fólk hava útsett viðtalutíðir, so at neyðugt hevur verið at geva teimum nýggjar tíðir. Í vár hava tey flestu starvsfólkinu upp á skift verið sjúk av Covid-19, og tað hevur tikið millum 1 viku og 14 dagar, áðrenn tey hava verið fult virkisfør aftur – tað hevur tálmað virkseminum.

Deildin fyri Arbeids- og Almannaheilsu fór, tá ið korona kom til landið, alt fyri eitt undir at hugsa um møguligar granskingarverkætlanir í sambandi við Covid-19. Fyrsti tankin var at gera eina myrkatalaskanning, tað vil siga kanna, um tað almenna talið á tilburðum svaraði til veruliga talið. Eisini varð kanning gjørd av sjúkugongdini hjá teimum, sum høvdu koronu. Frá november 2021 til januar 2022 varð ringt til allar koronasjúklingar frá fyrstu bylgju at vita, um tey vóru komin heilt fyri seg eftir tvey ár. Millum aðra gransking var ein kanning av teimum, sum landslæknin hevði viðmælt at fara í sóttarhald, og hvussu nógv teirra høvdu havt koronu uttan at vita av tí – tvs. ein kanning av, um tey høvdu andevni. Sostatt hevur deildin verið sera upptikin av gransking alt tíðarskeiðið. Seinast varð nýggj verkætlan sett í gongd um immunverju hjá teimum, sum eru koppsett og ikki koppsett fyri koronu.

Ein týðningarmikil yvirskipað eygleiðing er, at samskiptið við almenningin gjøgnum miðlarnar, veri tað seg portalar, avísir, útvarp ella sjónvarp, hevur havt alstóran týðning gjøgnum kreppuna. Hetta samskiptisvirksemið til almenningin tyktist at hava sissandi árin á fólk og var viðvirkandi til at minka um iva, ótta og tvístøður.

DfAA (kronaráðgevingin) hevur eins og aðrir myndugleikar lært týðningin av greiðum og einføldum samskipti, har orðavalið er soleiðis, at meginparturin av fólkinum skilir, hvat sagt verður – tvs. at ansað verður eftir ikki at brúka torskild hugtøk, men heldur at vera ítøkiligur. Trupulleikin er sjálvandi, at við ítøkiligari talu gerst tú óneyvur og kanska á markinum til tað fakliga ikki heilt rætta.

Samanumtikið er einki, sum DfAA/kronaráðgevingin kundi gjørt øðrvísi. Stevið var funnið frá fyrsta degi, og mannagongdirnar høvdu verið endurtiknar í sambandi við líknandi kreppu.

Heilsufrøðiliga Starvsstovan

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Kanningarstovan á Heilsufrøðiligu Starvsstovuni fekk lyklaleiklut í smittufyribyrgingini.
- ❖ Tilbúgvingin í sambandi við fiskasjúkur hevði við sær, at stovnurin kundi økja nøgdina av koronakanningum sera skjótt, sum gjørdi, at Føroyar kundu kanna sera nógv sýni í mun til fólkatálið.
- ❖ Kanningarstovan fór upp í ferð, tá ið samfelagið fór niður í ferð. Kanningarvirksemið gekk út yvir vanliga virksemið.
- ❖ Starvsfólk skjót at laga seg til nýggjar umstøður.
- ❖ Tey, sum arbeiddu hetta tíðarskeiðið, avrikaðu óvanliga nógv. Arbeidsbyrðin var til tíðir ekstrem, og fleiri starvsfólk vórðu rakt av strongd.
- ❖ Starvsfólkatrot var ein áhaldandi trupulleiki. Fólk vórðu sett í starv so hvørt, og tað eigur at vera lættari í slíkum støðum at seta tíðaravmarkað störv.
- ❖ Fløskuhálsar vóru í veitingum av tilfari til kanningar.
- ❖ Samstarv við aðrar stovnar virkaði sera væl.
- ❖ Summar uppgávur framdar á nýggjan hátt. Hetta hevur givið virðismiklar royndir og førleikamenning.

Nágreining

Heilsufrøðiliga Starvsstovan (HFS) hevur til uppgávu at vera til reiðar í kreppustøðum, serliga í sambandi við fiska- og djórasjúkur og matvørubornar tilburðir. HFS fekk ein lykklaleiklut frá byrjan, tí tilbúgvingin í sambandi við fiskasjúkur kom samfelagnum til góðar í koronastýringini. Tilbúgvingin hevði við sær, at stovnurin kundi økja nøgdina av koronakanningum sera skjótt, sum gjørdi, at Føroyar kundu kanna sera nógv sýni í mun til fólkatalið. Henda tilbúgvingin gjørdist avgerandi í koronastýringini.

Koronakreppan kom ikki óvart á Heilsufrøðiligu Starvsstovuna, og starvsfólk vóru skjót at laga seg, tá ið kanningarstovan á stovninum fekk uppgávuna at kanna sýni fyri koronu. Stovnurin fór upp í ferð, tá ið restin av samfelagnum fór niður í ferð. Endamálið var frá byrjan at fáa so nógv sýni kannað sum gjørligt, tí hetta var týðningarmikil liður í at byrgja fyri smittu.

Við nógvu kanningunum var stórir tørvur á at økja um orkuna og at effektivisera. Hetta hevði millum annað við sær afturvendandi fløskuhálsar við veitingum orsakað av stórum altjóða eftirspurningi – at fáa ávíst tilfar til Føroya, sum skuldi brúkast til kanningarnar. Eisini var starvsfólktrat ein áhaldandi avbjóðing. Upplæring av nýggjum starvsfólkum var sera torført. Kortini vórðu fakfólk so hvørt sett í starv at fremja koronakanningar. Tey, sum vóru í starvi hetta tíðarskeiðið, avrikaðu óvanliga nógv. Ein annar stórir trupulleiki vóru ivamál í sambandi við sáttmálaviðurskifti og tíðaravmarkað störv. Tá ið koronabylgja rakti í august 2020, var aftur neyðugt at økja kanningarvirksemið munandi. Hetta var í summarferiu, og fleiri, sum vóru í feriu, máttu koma inn at arbeiða.

Ynski var, serliga í fyrstani, frá privatum virkjum at kanna síni starvsfólk fyri koronu. Hetta hevði týðning fyri at halda samfelagshjólini malandi, men hetta kravdi eisini sera nógv orku, sum av og á gekk út yvir kanningarnar fyri tað almenna (Sjúkrahúsverkið). Hesin trupulleikin minkaði tó sum frá leið.

Stóra kanningarvirksemið gekk út yvir vanligu rakstraruppgávurnar á kanningarstovuni. Hetta merkti, at svartíðirnar blivu longri, serliga í koronabylgjum, tá ið nógv kanningar skuldu gerast, av starvsfólktratoti og orsakað av mannagongdum, sum skuldu tálma smittuspjæðing á arbeiðsplássinum.

So hvørt sum talið á sýnum frá Sjúkrahúsverkinum minkaði eftir hvørja bylgju, kom vanlig virksemið hjá Heilsufrøðiligu Starvsstovuni í gongd aftur. Kortini varð hildið fast í smittutálmandi mannagongdum og leiðreglum.

Yvirhøvdur virkaði samstarvið við aðrar stovnar sera væl. Teir vóru serliga Sjúkrahúsverkið, Deildin fyri Arbeiðs- og almannaheilsu og Statens Serum Institut.

Tað er púra greitt, at tað var dugnasemi og fleksibilitetur millum starvsfólk, sum hevði við sær, at kanningarvirksemið gekk so væl undir kreppuni. Men baksíðan av hesum var, at leiðslan á stovninum fekk í fleiri førum ógvusligar kraftigar afturmeldingar frá starvsfólki um,

at arbeiðsbyrðin var ekstrem. Viðurskiptini vóru ov ógreið, bland kom í heimalív og arbeiðslív. Ofta broyttu umstøðurnar seg so skjótt, at fólk illa fingi lagt privatlívið til rættis.

Leiðslan var ofta ad hoc, og tað skapti ónøgd millum starvsfólk. Sáttmálaækið var og er enn ein avbjóðing. Sáttmálaviðurskiptini stuðlaðu ikki í nóg stóran mun upp undir óvanliga dynamisku støðuna. Álitisfólk og stjóri skuldu havt tikið sær betur av hesum, skilt soleiðis at tað skuldi verið gjørt í fríðartíð. Ítøkiliga eigur tað at vera lættari at seta fólk í tíðaravmarkað starv undir slíkum umstøðum.

Á vári í 2022 gjørdi uttanhýsis ráðgevi kanning av arbeiðsplássinum, og kanningin vísti týðiliga negativa ávirkan av arbeiði í sambandi við koronafarsóttina. Nøkur starvsfólk vóru sjúkrameldað vegna strongd. Fólk eru framvegis merkt av stóra arbeiðstrýstinum, sum var í seinastu longu bylgjuni. Mentala yvirskotið er ikki komið upp á pláss enn.

Hinvegin fekk kanningarstovan sera positivar afturmeldingar frá borgarum (í summum førum komu gávur til hurðina), frá miðlum, á sosialum miðlum og aðrastaðni. Í altjóða høpi hevði tað stóran áhuga at frætta um, hvussu ein veteriner kanningarstova í einum so lítlum samfelag fekk ein lyklaleiklut í eini farsótt.

Í fyrstu kreppustøðuni góðtóku starvsfólk alt við góðum pioneranda. Í seinni bylgjum var eisini góður pionerandi, hóast fólk vóru troytt. Seinasta langa Omikron-bylgjan frá oktober 2021 til februar 2022 var strævin og slítandi fyri øll. Kortini eru starvsfólkini á Heilsufrøðiligu Starvsstovuni í dag errin av at hava verið týðandi partur av at tálma koronakreppuni í Føroyum. Koronatíðin hevði við sær, at summar uppgávur vórðu framdar á nýggjan hátt, og tað hevur havt við sær virðismiklar royndir og innanhýsis færleikamenning.

Sjúkrahúsverkið

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Vitanin um farsóttina var avmarkað í fyrstani og broyttist regluliga gjøgnum tíðarskeiðið. Tí máttu leiðreglurnar á sjúkrahúsunum eisini broytast regluliga.
- ❖ Sjúkrahúsið skuldi niður í ferð, men tilgongdin at taka avgerð um, júst hvussu hetta skuldi gerast, var torfør.
- ❖ Fremsta raðfesting var at forða fyri smittu millum sjúklingar og starvsfólk. Hetta hevði við sær munandi avmarkingar og stovnsetan av serligari koronudeild.
- ❖ Nógv virksesemi, sum kundi bíða, varð útsett. Undantakið var, tá ið serlæknar mettu, at okkurt ikki kundi bíða, til dømis krabbameinsviðgerð.
- ❖ Samstarv tók seg upp, serliga við Heilsufrøðiligu Starvsstovuna, og hetta virkaði væl.
- ❖ Avgerðir vórðu vígaðar við fyriliti fyri frælsi hjá tí einstaka, sáttmálaviðurskipti og lögfrøðilig viðurskipti.
- ❖ Kanningarvirksesemi broyttist gjøgnum tíðarskeiðið. Betur hóskaði stød vórðu seinni funnin, bæði í Havn, Klaksvík og á Tvøroyri.

- ❖ Sjúkrahúsið varð illa rakt av Omikron frábrigðinum. Nógv vórðu sjúkrameldað, og nógv starvsfólk vóru í sóttarhaldi. Neyðugt var at linka treytir fyri at hava gongd í virkseminum.
- ❖ Omikron-tíðarskeiðið var serliga hart fyri øll starvsfólk. Stórt starvsfólktrat var, og fólk vóru av álvara farin at møðast av farsóttini.
- ❖ Sjúkrahúsverkið mælir til betri kanningarútgerð, útbyggt samstarv og styrkta medisinska seingjardeild.
- ❖ Skal vera lættari at seta fólk í tíðaravmarkað størv í kreppustøðum.

Nágreining

Sjúkrahúsverkið er millum týðningarmestu stovnarnar, tá ið ein farsótt rakar. Frá byrjan var fremsta málið hjá myndugleikunum, at smittutølini ikki skuldu vaksa so skjótt, at Sjúkrahúsverkið var ovbyrjað. Hóast Sjúkrahúsverkið hevði gjørt eina tilbúgvung í samráði við Landslæknan, var støðan kortini trupul fyrstu tíðina, tí vitanin um koronusmittuna broyttist regluliga. Leiðreglur máttu sostatt broytast nærum dagliga fyrstu tíðina.

Yvirskipað átti landsins ovasta leiðsla avgerðina um, at Sjúkrahúsverkið skuldi fara niður í ferð. Men tað var leiðslan í Sjúkrahúsverkinum, sum tók avgerð um, hvussu hetta skuldi gerast. Tað sama gjørði seg galdandi, tá ið latið varð upp aftur.

Ein avbjóðing frá byrjan var at minka um smittuspjading millum sjúklingar og starvsfólk á sjúkrahúsunum. Ein ørgryнна av fyriskipanum varð sett í verk at forða fyri, at smittan kom inn um sjúkrahúsgátt. Stórar avmarkingar vórðu gjørdar fyri vitjandi, og ein serlig koronadeild varð skipað. Samstundis varð heilt nógv virksemi, sum kundi bíða, útsett. Hildið varð tó fram við virksemi, sum serlæknar mettu ikki kundu bíða, til dømis fingur øll við – ella við illgruna um – krabbamein viðgerð.

Sum beinleiðis avleiðing av farsóttini tók samstarv seg upp millum Sjúkrahúsverkið og Heilsufrøðiliga Starvsstovuna. Einki samstarv var millum stovnarnar frammanundan, og báðir stovnarnir lata væl at hesum samstarvinum. Sjúkrahúsverkið átók sær stóru uppgávuna at gera hópkaningar fyri Covid-19, sum annars var ein uppgáva, sum lá aðrastaðni í heilsuverkinum í grannalondunum. Heilsufrøðiliga Starvsstovan greinaði kanningarnar.

Avgerðirnar í Sjúkrahúsverkinum vóru áhaldandi vigaðar við fyriliti fyri persónliga frælsinum hjá tí einstaka, sáttmálaviðurskifti og lögfrøðilig viðurskifti. Í fleiri førum vigaðu etisk fyrilit nógv, til dømis í mun til avvarðandi, sum vóru og vitjaðu ella vóru við sjúklingum á sjúkrahúsinum. Í summum førum vóru undantøk gjørd, so avvarðandi kundu koma at vitja álvarsliga sjúk á sjúkrahúsunum. Sama mannagongd var galdandi fyri ambulantar kanningar ella viðgerð, sum ikki kundi bíða.

Sjúkrahúsverkið broytti handfaringina av koronasmittuni longu áðrenn fyrsta bylgja var av í mai 2020. Endamálið var at hava sjúkrahúsini so opin sum gjørligt, men við skynsomum fyrilitum fyri smittuverju. Smærri tillagingar í smittuverndini vóru gjørdar innanhýsis, so

hvørt sum smittan óktist í samfelagnum. Til dómis vóru av og á krøv um masku, avmarkingar fyri vitjandi og av og á var neyðugt at avmarka ætlaðar kanningar og viðgerðir.

Eftir summarfrítíðina 2020 tóku hópkingarnar veruliga dik á seg. Sjúkrahúsverkið lagaði aftur til, hvussu koronukanningarnar skuldu skipast. Eftir at kanningar eitt stutt tíðarskeið høvdu verið á Eirargarði, vóru tær fluttar á Eystaru bryggju í oktober 2020. Tá kom eisini ein nýggj bókingarskipan, sum Sjúkrahúsverkið hevði ment saman við Smyril Line. Eisini í Klaksvík og á Tvøroyri fluttu kanningarnar á meira hóskaði stöð.

Samanumtikið royndust hópkingarnar væl, hóast ávísar avbjóðingar vóru í ringum veðri. Upplatingartíðirnar máttu eisini lagast eftir øðrum virkseimi á Eystaru bryggju. Í november 2021 flutti koronukanningarnar í Havn í Hoydalar vegna vánaliga vetrarveðrið. Um sama mundi tók nýggi, og sera smittandi Omikronvarianturin yvir, og talið av kanningunum vaks ógvusligt. Tá vóru umstøðurnar í Hoydølum betur hóskaði, tí tá bar til at laga upplatingartíðirnar eftir tørvinum, sum var, samstundis sum tað var skjótari at fáa fólk kannað, tá ið tey vóru til gongu og ikki sótu í bili.

Tá ið Omikron frábrigðið tók yvir um ársskiðið 2021/22 bleiv Sjúkrahúsverkið ógvusliga rakt. Sjúkrameldingarnar vóru nógvar og talið av kontaktum, sum skuldu í sóttarhald, upp aftur størri. Tillagingar vórðu gjørdar í sóttarhaldsreglunum innanhýsis á sjúkrahúsunum, sum vóru mildari enn í samfelagnum annars, fyri at halda gongd í virkseminum.

Í fleiri vikur stóð nógv á hjá leiðslum og starvsfólki, sum máttu renna skjótari og arbeiða meira. Av og á var eisini neyðugt at útseta kanningar og viðgerðir. Tíðarskeiðið við koronu hevur verið tungt hjá øllum, men neyvan var nakað tíðarskeið strævnari enn hetta seinasta á sjúkrahúsunum. Bæði tí starvsfólkatriðið bleiv so ógvusligt, men hugsandi er eisini, at tað kendist uppaftur meira stríggði, tí fólk av álvara vóru farin at møðast av farsóttini og øllum, sum henni hoyrði til. Á sjúkrahúsunum hasaði smittan av, tá triggir fjórðingar av øllum starvsfólkunum høvdu havt Omikron frábrigðið síðst í februar 2022.

Yvirskipað lærði Sjúkrahúsverkið alt fyri eitt, at sjúkrahúsini máttu fylgja neyvt við gongdini og laga seg til umstøðurnar. Í byrjanini lærði stovnurin hvønn dag og tillagingar í leiðreglunum vóru sera títtar fyrsta tíðarskeiðið. So hvørt royndirnar gjørdust fleiri og vitanargrundarlagið betri gjørdist eisini longri ímillum týðandi tillagingar.

Samanumtikið tekur Sjúkrahúsverkið fram hesi viðurskipti, sum frameftir kann brynja samfelagið upp aftur betur til eina nýggja farsótt. Hesi eru:

Mælt verður til fleiri og betri tól til kanningar í Sjúkrahúsverkinum, soleiðis at rannsóknarstovan kann dagførast. Eisini er neyðugt við meira samstarvi í heilsuverkinum, eitt nú um hópkingar og hópoppsetingar.

Medisinsku tilbúgvingin á sjúkrahúsunum eigur at verða styrkt. Neyðugt er við størri grundmanning á seingjardeildunum. Mælt verður til, at ein føst tilbúgving verður skipað svarandi til áleið 12 nýggj sjúkrafrøðilig ársverk at verða sett á medisinska deplinum.

Tá tann allarfyrra koronukanningin var gjørd á Landssjúkrahúsinum, varð royndin flutt til Danmarkar á Serumsinstituttið í Keypmannahavn at verða greinað. Allar hinar koronukanningarnar vórðu greinaðar í Føroyum, nógv tær flestu á Heilsufrøðiligu Starvsstovuni og á privatú kanningarstovuni Thetis. Landssjúkrahúsið hevur tólbúnað og útgerð at greina nakrar fáar kanningar um samdøgrið, og hesin var brúktur at kanna innlagdar sjúklingar. Kanningarorkan hjá Sjúkrahúsverkinum eigur avgjørt at vera størri, og tí er neyðugt við dagføring av verandi tólum og íløgur í nýggj tól.

Hesin spurningur er eisini umrøddur gjølla í “Virgisætlan fyri móttøðuføri móti antibiotika í heilsuverkinum,” sum varð handað landsstýrinum í oktober 2018. Í virkisætlanini verður mælt til at gera íløgur í PCR-tól, sum kann gera “mikrobiologiskar kanningar fyri lívshóttandi sjúkuelvandi smáverur,” umframt at dagføra verandi tól. Fyri at tryggja skjótari svartíðir í sambandi við sjúkuavgerð verður mælt til at upprádfesta arbeidsorkuna í mikrobiologiini í Sjúkrahúsverkinum.

Í grundini eru kanningar fyri krímsjúkur og koppseting uppgávur, sum primeri geirin vanligar tekur sær av. Koronakreppan var tó als ikki vanlig og tá neyðugt var at agera í knappari vend, hevði Sjúkrahúsverkið neyðugu organisatorisku og manningarligu orkuna at átaka sær uppgávnar at standa fyri bæði hópkaningunum og hópoppsetingunum. Tað gekk eisini væl, men hetta vóru eyka uppgávur, sum í roynd og veru ikki eru kjarnuuppgávur hjá sjúkrahúsunum, og sum tíðin leið, sleit tað sera nógv uppá starvsfólkini. Havast skal í huga, at hjá fleiri komu hesar uppgávur omaná vanligar arbeiðið.

Í dag er koppsetingin flutt til Apoteksverkið at taka sær av í samstarvi við sjúkrahúsini. Í lötuni er talið av koppsetingum lágt, men sannlíkt fara tær at taka dik á seg aftur í heyst. Neyðugt er, at landsstýrið saman við stovnunum á heilsuøkinum finnur ein leist, sum byggir á samstarv, so fleiri herðar vera at bera uppgávnuna.

Tey sløku tvey árinum, ið koronakreppan herjaði, hevði Landssjúkrahúsið medisinsku tilbúgvingina í sambandi við smittuútbrot um hendi. Tað krevur starvsfólk, bæði læknar og sjúkrarøktarfrøðingar. Neyðugt hevur verið at seta fleiri sjúkrarøktarfrøðingar í tíðaravmarkað störv hesa tíðina, bæði til at røkta mongu sjúklingarnar, sum hava verið innlagdir, og annars at tryggja, at tilbúgvingin alla tíðina var tøk. Havandi í huga trotið á arbeiðmegi í heila tikið á vælferðarøkinum er tað alt annað enn lætt at fáa fólk í tíðaravmarkað störv, og í uppáftur minni mun starvsfólk, sum hava royndir. Tað hava sjúkrahúsini eisini merkt, og tí hava fleiri av somu starvsfólkunum verið noydd at taka fleiri og longri vaktir fyri at tryggja medisinsku tilbúgvingina.

Almannaverkið

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Almanna-verkið niðurlagaði og tillagaði nógv tænar, tã ið kreppan byrjaði.
- ❖ Samstarvið við fleiri aðrar stovnar virkaði væl. Eitt nú við Sjúkrahúsverkið í sambandi við verndarútgærd.
- ❖ Tað var ikki altíð lætt at tulka tilmælini frá landsstýrinum. Av og á ivaðist stovnurin í, um loysnir og avgerðir vóru tær røttu.
- ❖ Starvsfólk hava dugað væl at laga seg, hóast fleiri vóru stúrin um at blíva smittað í arbeiðnum.
- ❖ Nøkur avvarðandi klagðu um vitjanaravmarkingar á sambýlum og búfelagsskapum.
- ❖ Fyri summar borgarar var tað gott at koma niður í ferð. Fyri aðrar var tað ikki gott at vera avbyrgdir frá umheiminum og avvarðandi.
- ❖ Samstarv við avvarðandi virkaði væl.
- ❖ Góðar royndir av at lata fólk arbeiða heima.
- ❖ Møguliga varð latið ov nógv aftur. Fleiri kundu sitið og arbeiðt á skrivstovnunum, um ansað var væl eftir.
- ❖ Covid-19 støðan var trupul, men leiddi eisini til nýhugsan í kjarnuuppgávum hjá Almanna-verkinum, eitt nú í sambandi við arbeiði heima og tøkninýtslu.

Nágreining

Almanna-verkið hevði frá byrjan onga tilbúgvng, sum vendi sær beinleiðis til farsóttarstýring. Stovnurin fór tó sera skjótt undir at gera eina heilsutilbúgvng við íblástri frá Planlægvng av sundhedsberedskab hjá Sundhedsstyrelsen. Tilbúgvngin hjá Almanna-verkinum var gódkend hjá Heilsuáráðnum og landslæknanum og lögð fram fyri eindarleiðarar undir Almanna-verkinum.

Yvirhøvur fylgdi Almanna-verkið almennu tilmælunum, og innan- og uttanhýsis kunning varð lögð út, so hvørt sum tilmælini vórðu dagförd. Farsóttin hevði við sær, at øll starvsfólk, sum kundu, arbeiðdu heima í fyrstani. Øll dagtilboð, frítíðartilboð og umlættingarstovnar lótu aftur eitt tíðarskeið. Talan var um umleið 30 tilboð, sum veita tænar til góðar 500 borgarar. Stuðulsvirksemi, sum fevndi um 250 borgarar, varð bert útint, tã ið tað var alneyðugt. Faklig meting varð gjörd í einstøku eindunum. Teknmálstulking var einans á netinum og annars í sambandi við neyðstøðu og tilbúgvng. Endurvenjing, sum ikki var bráðneyðug, varð avlýst, og deildin Hjálpartól læt aftur, hóast starvsfólk vóru til arbeiðis til bráðfeingis umsóknir og at veita hjálpartól. Allar vitjanir og fundir tvørtur um tænar og stovnar vórðu avlýst. Allar avtalur um, at fólk koma til Almanna-verkið á fund ella líknandi, vórðu avlýstar. Skeiðsvirksemi og førleikamenning vórðu í flestu førum flutt á netið. Í ávísu førum fingur borgarar tilboð um stuðul í heiminum. Eftir hetta lótu tænar upp aftur og vórðu lagaðar eftir smittutrýstinum.

Tað var avbjóðandi at samskipa arbeiðið í trivnaðardeplunum, tí roynt varð at avmarka fysiskt samband. Starvsfólk og borgarar vóru von við tætt samband. Nógvir av borgarunum í Almannaverkinum høvdu torført við at halda almennu tilmælini, og tí var neyðugt at avmarka, hvussu nógvir borgarar savnaðust. Av tí at alt samfelagið var niðri í ferð hetta tíðarskeiðið, vóru avleiðingarnar ikki so stórar. Í einstøkum førum vóru ivamál um, hvussu starvsfólk í trivnaðardeplunum skuldu lønast í sambandi við Covid-19.

Samstarvið við aðrar stovnar og feløg virkaði væl. Almannaverkið hevði gott samstarv og samskipti við heilsugeiran, kommunur, fakfeløg og áhugabólkar. Samstarvið við stjórnarráðini var somuleiðis gott. Almannaverkið fekk góða hjálp frá Sjúkrahúsverkinum viðvíkjandi verndarútgerð. Almannaverkið hevur ikki bráneyðugt kritiskt samstarv við veitarar í útlondum, og til bar at samstarva við teir á netinum.

At byrja við hevði Almannaverkið nógv samskipti við Landslæknan og seinni við Koronaráðgevingina. Bæði við Landslæknan og Koronaráðgevingina virkaði samstarvið fyrimyndarliga væl, og Almannaverkið fekk holla ráðgeving, tá ið ivamál komu í. Eisini var gott samstarv við Thetis í sambandi við kanningar fyri Covid-19.

Almannaverkið fylgdi tilmælunum frá landsstýrinum, men ábyrgdin lá í stóran mun hjá Almannaverkinum, t.d. tá ið avgerðir skuldu takast um, hvørjir stovnar skuldu hava opið, nær og hvussu. Harumframt í hvønn mun avvarðandi kundu vitja stovnar, og í hvønn mun búfólk kundu vitja avvarðandi. Orsakað av hesum var stovnurin onkuntíð í iva, um loysnir og avgerðir vóru tær røttu. Tað vóru ofta ivamál um tulkningina av tilmælunum.

Í Trivnaðardeplunum hevði Covid-19 stórar avleiðingar fyri starvsfólkini. Vaktir máttu umskipast, og starvsfólk vórðu flutt til aðrar eindir. Hetta ørkymlaði summi starvsfólk. Eisini stúrdu starvsfólk fyri at verða smittað ella fyri at smitta onnur, serliga veikar borgarar. Fyri borgarar í vandabólki hevði Almannaverkið strangari tilmæli enn tey almennu, so starvsfólk, ið arbeiða við hesum borgarum, vóru leingi serliga varin. Afturmeldingar hesum viðvíkjandi hava verið góðar, og starvsfólkini hava dugað væl at laga seg.

Politiskar avgerðir høvdu fíggjarliga ávirkan á Almannaverkið, tí rætturin til almannaveitingar varð víðkaður til at umfata fólk, sum vóru rakt av sjúku ella sóttarhaldi.

Virkisfærið hjá stovninum varð eisini rakt, tí nógvar av tænastrunum undir vanligum umstøðum fata um tætt samband við borgarar. Tey øki, sum tí serliga merktu avleiðingarnar av Covid-19 tiltøkunum vóru endurvenjing, teknmálstulking og samrøður, heimavitjanir og fundir. Hetta merkti, at nógvar av teimum avtalum, sum Almannaverkið hevði gjørt við borgarar og familjur teirra, ikki kundu haldast. Tey fingi ikki tær tænastrur, sum tey høvdu rætt til.

Tað var avbjóðandi at samskipa arbeiðið í Trivnaðardeplunum, tí roynt varð at avmarka fysiskt samband. Starvsfólk og borgarar vóru von við tætt samband. Nógvir av borgarunum í

Almannaverkinum hövdu torført við at halda almennu tilmælini, og tí var neyðugt at avmarka, hvussu nógvir borgarar savnaðust.

Tað hevði stóra fíggjarliga ávirkan, at nógv starvsfólk vóru í sóttarhaldi ella sjúk. Ofta var torført at manna vaktirnar, og tað var strævið bæði hjá leiðarum og starvsfólkum. Nógv starvsfólk arbeiddu eykavaktir. Hetta ávirkaði mannagongdir og sambandið við borgarar. Neyðugt var at nýta alla orku til kjarnuuppgávuna, sum er at veita sosialnámsfrøðiliga tænastru til borgararnar. Aðrar uppgávur máttu niðurráðfestast.

Nakrar fáar klagur hava verið frá avvarðandi í sambandi við, at avmarkingar vóru í vitjan á sambýlum og búfelagsskapum. Annars vóru afturmeldingarnar góðar, tá ið latið varð upp aftur á vardum verkstøðum, øðrum dagtilboðum og umlættingarstovnum fyri borgarar, ið búa heima hjá foreldrum ella avvarðandi. Yvirhøvur var samstarvið við avvarðandi gott. Onkuntíð varð neyðugt hjá avvarðandi at hjálpa til, tá ið nógv starvsfólk vóru í sóttarhaldi ella sjúk, og ringt var at manna vaktirnar.

Tilmælini um ikki at mæta til arbeiðis, um sjúkukeyðkenni eru, hóast ein er førur fyri at mæta til arbeiðis, hava riggað væl til at forða aðrari smittubreiðslu, og starvsfólkini hava verið glað fyri móguleikan at arbeiða heima. Góðu royndirnar hava lært okkum at vera smidligari við at loyva fólki at arbeiða heima, tá ið tørvur er á tí.

Hinvegin var móguliga latið ov nógv aftur. Fleiri kundu helst sitið og arbeitt á skrivstovnunum, tó við týðandi avmarkingum og neyðugari smittuverju. Almannaverkið kundi borið skjótari at við at staðfesta, hvar arbeiðstrýstið var størst, og flutt starvsfólk millum deildir.

Fjarleiðsla, har øll eru heima, var ikki roynd áður. Hetta setur størri krøv til yvirlit og samskipan. Tað var ymiskt, hvussu fólk trivust við at arbeiða so leingi heima. Hetta var tó ongantíð ein avgerandi trupulleiki, heldur ikki fyri sjálvstærri arbeiðið. Samskipti á netinum (Teams) varð sett í verk at kalla beinanvegin, og hetta vísti seg at vera ein avgerandi skipan, ið varð nógv brúkt.

Fyri summar borgarar var tað gott at koma niður í ferð. Serliga varð lagt til merkis, at summi búfólk vóru nógv róligari enn annars. Hildið verður, at tað hevur havt eina positiva ávirkan, at tey somu starvsfólkini vóru til arbeiðis til at taka tey upp og at leggja tey um kvöldið.

Hetta ger seg serliga galdandi, har tað snýr seg um eldri borgarar og borgarar á einum lægri menningarstigi. Eisini er sagt frá, at tað hevur verið meiri kontinuitetur í lívinum hjá teimum, tí vaktirnar hava verið skipaðar soleiðis, at færri starvsfólk hava verið um tey. Nakrir borgarar hava gjørt framstig hesa tíðina.

Fyri aðrar borgarar var tað trupult, at tann vanligi gerandisdagurin broyttist. Fleiri borgarar, sum búa í egnum bústaði, og sum fáa stuðul, vóru sera einsamallir, tí teir vóru avbyrgdir. Hetta tola teir illa, serliga fólk við sálarsjúku. Ábendingar eru um, at tað er gott hjá sumnum borgarum, sum nýta verkstaðar- og virknisøkið, at teir ikki hava ov langar dagar á verkstaði.

Stoðan við Covid-19 var trupul, men førði eisini til nýhugsan innan fyri kjarnuuppgávur hjá Almannaverkinum.

Skúlabørnini hava havt gleði av, at dagarnir vóru styttri. Tað hevði positiva ávirkan á tey, at krøv til gerandisdag og sosiala lívið vóru avmarkað. Hetta er lærdómur, ið kann nýtast í framhaldandi viðgerð.

Leiðslan læt væl at regluligu fundunum á netinum (Teams), og samskiftið hevur riggað væl. Yvirhøvur var Almannaverkið ført fyri at taka skjótar avgerðir frá degi til dags. Tá ið Covid-19 stoðan var ring, og tá ið tilmæli broyttust, lagaðu fólk seg alt fyri eitt til støðuna. Starvsfólk í øllum Almannaverkinum hava verið ábyrgdarfull og fleksibul og hava dugað væl at lagað seg. Leiðsla, starvsfólk og borgarar eru vorðin meira tilvitað um reinføri.

Heimaarbeiðspláss vísti seg at rigga væl, og starvsfólk vístu áhuga fyri móguleikanum at arbeiða heima, tá ið tað ber til. Avgerð er tikin um, at tað er loyvt at arbeiða heima tíðaravmarkað, tá ið serligar umstøður tala fyri tí.

Almannaverkið leggur stóran dent á at bjóða øllum borgarum til samrøðu í sambandi við umsóknir, men tá ið Covid-19 tiltøkini vóru galdandi, var neyðugt at ringja til borgaran. Tað riggaði eisini væl, umframt at tað gevur skjótari málsviðgerð, og fer tí at verða brúkt meira hereftir.

Mannagongdir vórðu gjørdar, sum hildið verður fram við, t.d. at skipa starvsfólk í smærri bólkar. Yvirhøvur verður talgilt samskifti nýtt í størri mun; hetta vísir seg at vera effektivt og tíðarsparandi. Spurningurin um nýtslu av vælferðartøkni er samstundis vorðin meira aktuellur.

Heilsutrygd

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Kommunulæknaskipanin varð umskipa, so at borgarar ikki noyddust at koma í viðtaluna.
- ❖ Dietistar og heilsufrøðingar avmarkaðu sambandið við borgarar
- ❖ Ivamál um, hvussu tæmastur hjá læknum og fysioterapeutum skuldu avroknast, hevði við sær nýggjan takst fyri telefonviðtalu.
- ❖ Samstarvið við aðrar stovnar øktist, men virkaði væl.
- ❖ Ov langrøkið at broyta avtalur/sáttmálar við Fíggjarmálaráðið.
- ❖ Covid-19 kreppan var serlig, tí tað var lætt og skjótt at seta nýggjar fyriskipanir í verk.

Nágreining

Tá ið kreppan rakti fyrstu ferð, vórðu skipanir og veitarar hjá Heilsutrygd rakt.

Kommunulæknaskipanin skipaði tað soleiðis, at fólk mest móguligt ikki skuldu mæta í kommunulæknaviðtaluni. Alt, sum kundi avgreiðast gjøgnum telefon, skuldi avgreiðast har. Tá ið sjúklingur mátti til lækna, varð skipað fyri, at sjúklingurin kom sum minst í samband við onnur. Onkuntíð varð viðtalan gjørt í túninum/bilinum.

Heilsufrøðingarnir stytta viðtaluna í eitt tíðarskeið og avgreiddu eisini nakrar vitjanir gjøgnum telefon fyri at avmarka fysisku kontaktina og smittuvandan.

Serliga fyri kommunulæknaskipanina, men eisini í ávísan mun fysioterapeutarnar, var ein avbjóðing, sum stakk seg upp, hvussu tænanastan skuldi avroknast, og hvat hon skuldi kosta. Kommunulæknarnir eru í føstum starvi hjá Heilsutrygd, men nógv tann størsti parturin av inntøku teirra stavar frá veitingargjöldum, sum teir fáa fyri tær heilsutænasturnar, teir veita borgarunum. Hetta er skipað í sáttmála við einari atknýttari takstskipan. Tá ið arbeiðið nú varð umskipað, ávirkaði hetta eisini inntøkuna hjá kommunulæknum. Teir finga nú minni, tí at færri borgarar komu í viðtaluna. Tó vórðu fleiri tænanastur gjørdar gjøgnum telefon, men har var taksturin nógv minni. Fyri at fáa hetta at virka væl, og at borgararnir skuldu fáa so góða tænanastu sum gjørligt, mátti avtala gerast millum Fíggjarmálaráðið og Kommunulæknafeleg Føroya um nýggjan takst fyri telefonviðtalu, við ávísam treytum.

Heilsutrygd samstarvaði mest við føroyskar stovnar sum Heilsumálaráðið, Landslæknan, Sjúkrahúsverkið o.o. Hetta samstarvið óktist í vavi og virkaði væl, tó at tað ókta trýstið sjálvandi merktist.

Tað ávirkaði ikki stórvegis, at landsstýrið gjørdi tilmæli heldur enn lógir. Kommunulæknaskipanin, Gigni og Økisheilsuskipanin hildu seg til tilmæli frá Landslæknanum.

Heilsutrygd fekk ikki nógvar afturmeldingar, men ein afturmelding frá starvsfólkum var, at tað gekk ov seint og var ov langrøkið og roksut at broyta avtalurnar/sáttmálarnar við Fíggjarmálaráðið. Her er talan um kommunulækna og aðrar veitarar.

Heilsutrygd hevur ikki fingið formligar ella óformligar afturmeldingar frá borgarum um, hvat riggaði væl, og hvat riggaði minni væl, men kommunulæknarnir vóru nøgdir við, at avtalur, líkar teimum í Danmark á kommunulæknaøkinum, eisini vórðu settar í verk her. Serliga takstir og skipan av tænanastum.

Nakað av avbjóðingum var við, hvør skuldi rinda fyri ávísar tænanastur, sum Sjúkrahúsverkið átti at rinda fyri, men sum kommunulækna í útjaðaranum framdu í tí trúgv, at arbeiðið var fevnt av avtalum og sáttmálum á kommunulæknaøkinum.

Fíggjarliga hevði Covid-19 smittan ikki so stóra ávirkan. Virkseimið varð umskipað nakað, men kostnaðurin av virkseminum broyttist ikki stórvegis.

Tað serliga við Covid-19 kreppuni var, at tað var fyrisingarliga lættari og skjótari at seta fyriskipanir í verk, serliga í sambandi við avrokning av veitingum á primera heilsuøkinum – herundir kommunulæknaøkinum.

Kringvarp Føroya

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Avtalað gjørd við Landsstýrið um at varpa tíðindafundir út í Kringvarpinum. Var fyrimunur fyri báðar partar.
- ❖ Framleiðslan minkaði á stovninum. Málið var at halda fast í útvarpstíðindum, Degi og viku og Góðan Morgun Føroyar.
- ❖ Arbeidsgongdir broyttust, nógv arbeiddu heima, men framleidnið var størri, tá ið av tornaði.
- ❖ Týðningarmikil lærdómur er, at samskipti og smidleiki eru avgerandi eginleikar í slíkum støðum.
- ❖ Ávísar loysnir, sum vóru til undir kreppuni, kundu eisini brúkast aftaná.
- ❖ Kringvarpið átti at verið meira við í tilbúgvingsamskiftinum við aðrar myndugleikar.

Nágreining

Kringvarpið fekk ein stóran leiklut undir Covid-19 kreppuni, serliga í sambandi við kunning um tilmæli, men eisini í sambandi við tíðindi og viðgerð í sambandi við farsóttina. Tíðliga í kreppuni varð avtala gjørd við landsstýrið um, at tíðindafundir kundu haldast í forhøllini í Kringvarpinum. Hetta var ein fyrimunur fyri báðar partar, tí landsstýrið kundi kunna við stuttum skotbrái, og Kringvarpið kundu varpa út við stuttum skotbrái.

Umfram tíðindafundirnar, sum vanliga vórðu lagdir til rættis, tá ið tilmælini frá myndugleikunum broyttust, vórðu tillagingar eisini gjørdar innanhýsis á stovninum og í framleiðsluni. Broyttu umstøðurnar høvdu við sær, at framleiðslan minkaði, men yvirskipaða málið var, at Kringvarpið mátti ikki steðga lyklasendingum. Her var raðfestingin tann, at útvarpstíðindini, Góðan Morgun Føroyar og Dagur og Vika skuldu vera í luftini. Tað merkir, at um sjúka rakti stovnin meint, so vórðu fólk flutt av øðrum sendingum og deildum inn á hesar triggjar nevndu framleiðslur. Um illa vildi til, hevði Kringvarpið steðgað við Degi og viku, tí hon er manningarliga tyngst at lyfta. Góðan Morgun Føroyar varð raðfest framman fyri Dag og viku, tí sendingin krevur lutfalsliga lítla manning, og tí at hon er eitt gott amboð at røkka borgarunum. Útvarpstíðindini høvdu fremstu raðfesting, og tey skuldu altíð vera í luftini.

Koronatíðin ávirkaði nógvar mannagongdir á stovninum. Arbeidsgongdir vórðu broyttar, og nógv fólk arbeiddu heima. Alt í alt megnaði Kringvarpið avbjóðingarnar væl. Framleidnið minkaði eitt stutt skifti, men stovnurin lagaði seg skjótt til broytingarnar. Tá ið árið var av, var greitt, at útboðið av føroyskum tilfari í einum ári hevði ongantíð verið størri. Væksturin var 5 prosent. Fíggjarligu viðurskiptini vóru ikki í stóran mun ávirkað av koronu.

Sambært svarskrivinum frá Kringvarpinum er ein avgerandi lærdómur frá Covid-19 kreppuni, at samskipti og smidleiki eru avgerandi eginleikar í slíkum støðum. Tað gekk skjótt at laga stovnin til nýggju avbjóðingarnar. Ávísar loysnir, sum stovnurin kom til í korona-tíðini, kundu eisini brúkast eftir kreppuna.

Tað tóktist undranarvert, at tilbúgvíngin ikki var sjónligari í øllum tíðarskeiðnum. Kringvarpið er partur av tilbúgvíngini, men eingin samskipti við stovnin um tilbúgvíng. Átøkini, sum Kringvarpið setti í verk, høvdu íblástur úr øðrum – eisini útlendskum – geirum. Tá ið ein so stór kreppa rakar, eigur at vera eitt samskipti á sentralum stað um, hvussu átøkini rigga, og um hvat næsta stigið eigur at vera viðvíkjandi tilbúgvíng í breiðari merking.

MYNDUGLEIKAR

Kommunufelagið

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Stórir dentur lagdur á at verja eldraekið frá byrjan, tí farsóttin var vandamiklari fyri eldri borgarar.
- ❖ Avbjóðingar stungu seg upp í sambandi við verndarútgerð, sum var torfør at fáa fatur á. Eldraekið mátti keypa málaradraktir og -maskur. Veitan av verndarútgerð í kreppustøðum eigur at verða stýrd sentralt.
- ❖ Ein trupulleiki, at eingin heilsufakligur myndugleiki hevði ábyrgd av eldraekinum.
- ❖ Sera óheppið, at eldraekið ikki var umbodað í farsóttarnevndini. Fyrlit vórðu ikki sýnd eldraekinum í ávísam avgerðum.
- ❖ Ógreitt í fyrstani, hvørji børn skuldu fáa neyðansing.
- ❖ Sálárliga arbeidsumhvørvið var sera tungt undir kreppuni, serliga á eldraekinum.

Nágreining

Kommunurnar høvdu serliga stóran leiklut undir Covid-19 kreppuni í sambandi við stýring av eldraekinum og barnaansing. Frá byrjan var sera stórir dentur lagdur á eldraekið í almenna orðaskiftinum og í politisku stýringini orsakað av tí økta vandanum, sum farsóttin hevði fyri eldri fólk samanborið við yngri fólk.

Karmarnir og fortreytir fyri at stýra eldrøkinum vóru avbjóðandi frá byrjan. Samstundis sum kommunurnar onga heilsufakliga tilbúgvíng høvdu, var eingin heilsufakligur myndugleiki, sum kundi sigast at hava ábyrgd av eldraekinum. Landslæknin segði seg ikki hava ábyrgd, og Heilsumálaráðið, Sjúkrahúsverkið og Almannaverkið, sum er yvirskipaður myndugleiki, søgdu seg heldur ikki hava ábyrgd.

Kommunurnar vóru tí noyddar at skipa seg sjálvar. Neyðugt varð at gera avtalu við Pál Weihe, yvirlækna, og við Tórshavnar kommunu um, at Naina Túgvustein, fakligur dygdarmennari hjá Heilsu- og umorganartænastuni, røkti ávísar uppgávur fyri Kommunufelagið, so sum at standa fyri tilevning av mannagongdum, sparring og ráðgeving.

Sami trupulleiki gjørdi seg galdandi í sambandi við verndarútgerð. Eingin heilsufakligur myndugleiki hevði ábyrgd av at tryggja, at eldraeki og heimatænasta høvdu nøktandi verndarútgerð. Sjúkrahúsið, sum vanliga hevur eina felagsgoymslu, sum Kommunufelagið væntaði eisini skuldi veita til primera økið, tilskilaði sær rætt til at leggja seg á alla

verndarútgerð, tey skaffaðu. Eldraøkini noyddust út at keypa málaradraktir og maskur, sum vóru ætlaðar til málaraarbeiðið o.t. Í Føroyum átti at verið gjørt eins og í Danmark, at veiting av verndarútgerð verður stýrd sentralt, so at ymiskir aktørar í samfelagnum ikki seta seg hvør upp ímóti øðrum.

Avbjóðandi var at fáa mannagongdir út til øll økini. Sum frá leið varð hetta gjørt við eini skjalahandfaringarskipan, sum kommunurnar keyptu í felag. Ein virtuellur pallur varð skipaður, har fundarvirksemi og ráðgeving kundi leggjast til rættis.

Eldraøkini gjørdu í samstarvi við Kommunufelagið felags tilbúgvingarætlan og teststrategi fyri Covid-19. Pál Weihe, professari í fólkaheilsu, var hollur læknafakligur ráðgevi hjá bæði Kommunufelagnum og eldraøkjunum hvørjum sær; eisini Naina Túgvustein og dygdarmennarar á eldraøkinum í størri kommunum.

Tað var sera óheppið, at eldraekið ikki var umbodað í farsóttarnevndini. Nógvar avgerðir, sum raktu eldraekið beinleiðis og í summum føri bara eldraekið, vórðu tískil ofta tiknar yvir høvðið á eldraøkinum. Aðrar ferðir vórðu fyrilit ikki havd fyri avbjóðingum á eldraøkinum í sambandi við týðningarmiklar avgerðir.

Tað hevur verið sera trupult hjá eldraøkinum at fáa neyðuga vegleiðing og kunning frá føroyskum og donskum heilsumyndugleikum. Partvíst tí at tað er ógreitt, hvørjar uppgávur liggja hjá ávikavist føroyska heilsuverkinum og donskum myndugleikum. Báðar skipanirnar tykjast at vera avmarkaðar í sambandi við starvsfólkaorku.

Í fyrstani var eisini ógreitt, hvussu ábyrgdarbýtið var ímillum myndugleikar á økinum, herundir hvørjar uppgávur liggja hjá kommununum. Tí kom nógv arbeiði at liggja hjá eldraøkinum sjálvum at framleiða tilfar og vegleiðingar – ofta eftir danskari fyrimynd.

Hóast hesar avbjóðingar ber til at staðfesta, at hollu fakligu førleikarnir á eldraøkinum gjørdu, at økini komu væl ígjøgnum kreppuna.

Tá ið talan var um dagstovnaekið, var lættari at byrjað við, tí stovnar vóru meir og minni stongdir. Minni enn 2% av børnunum vóru á stovni. Tó var ósemja um, hvør kundi fáa neyðansing. Partar av vinnuni mettu, at øll, sum høvdu uppgávur, sum samfelagið illa kundi vera fyri uttan, bæði í framleiðslu og tænaðstovnu skuldu sleppa at senda børn síni á stovn. Nógvar kommunur mettu hinvegin, at talan var um børn hjá foreldrum, sum arbeiddu innan fyri heilsuverkið, eldraekið o.tíl. Í flestu førum var góð fatan millum foreldur og myndugleikar.

Sálarliga arbeiðsumhvørvíð var serliga tungt undir Covid-19. Starvsfólk vóru bangin fyri, at tey bóru smittuna víðari, serliga á eldraøkinum. Eisini á dagstovnaøkinum vóru nógvar frustratióinir mótvegis arbeiðsgevara. Støðan hevði við sær, at serliga eldraekið, men eisini dagstovnaekið, hevði tørv á ráðgeving í sambandi við starvsfólka viðurskipti. Eftir áheitan frá leiðslunum á eldraøkinum skipaði Kommunufelagið eina sálarfrøðiliga tilbúgving/ráðgeving fyri starvsfólk á eldraøkinum, seinni eisini fyri starvsfólk á dagstovnum.

Kommunala Arbeidsgevarafelagið fekk nógvar fyrispurningar um rættindi og skyldur hjá ávikavist starvsfólkum og arbeidsgevarum. Seravtalur vórðu gjørdar fyri eldraekið – m.a. bleiv lættari at leggja 12 tíma vaktir og at rinda fyri yvirtíð. Tó skuldi ein arbeidsvika ikki fara upp um 60 tímar. Nógv samskipti var eisini við fakfeløg um “rættin til lön frá ávikavist arbeidsgevaranum ella frá dagpeningaskipanini,” tá ið starvsfólk gjørdust sjúk av Covid-19, vórðu send í sóttarhald orsakað av Covid-19 ella vórðu send til hús, tí einki arbeiði var til teirra.

Almannamálaráðið

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Avbjóðing í fyrstani at skula flyta alt samskiptið á netið.
- ❖ Kreppan setti krøv til raðfesting innanhýsis á stovninum.
- ❖ Samstarv við aðrar stovnar virkaði væl.
- ❖ Vandur var fyri, at borgarar gjørdust arbeidsleysir av farsóttini. Almannamálaráðið var við til at gera uppskot um lógir, sum kundu bøta um viðurskiptini hjá vinnulívi og borgarum.

Nágreining

Almannamálaráðið hevði onga beinleiðis tilbúgving í sambandi við eina pandemi. Men trygdarumboðini hava javnan fund fyri at tryggja arbeidssumhvørvið. Er okkurt áfatt, ella skal okkurt rættast, so eru trygdarumboðini altíð til reiðar at viðgera málið. Hetta var eisini tað, sum hendi, tá ið korona kom til Føroya og eisini rakti Almannamálaráðið. Trygdarumboðini skipaðu saman við leiðsluni fyri vegleiðingum og tillagingum sambært almennu tilmælunum.

Tá ið kreppan rakti, vórðu almennu tilmælini og samsvarandi tiltøk sett í verk innanhýsis í stovninum. Ein avbjóðing var siðvenja. Ikki er vanligt hjá starvsfólki at arbeiða heima. Men leiðsla og starvsfólk vandu seg skjótt við nýggju arbeidsgongdina. Tað var ein avbjóðing at venja seg við Teams, sum var nógv brúkt fyrstu tíðina.

Ein greið avbjóðing fyri stovnin var, at summi starvsfólk fingu nógvar eykauppgávur – serliga í sambandi við koronu – og onnur avgreiddu sínar vanligu dagligu uppgávur, sum í fleiri førum vóru tarnaðar orsakað av koronastøðuni og eini leiðslu, sum raðfesti kreppuna fram um alt annað og kanska ikki í nóg stóran mun dugdi at gagnnýta alt tilfeingið í stovninum líka væl. Hetta rættaði seg tó eftir nakrar mánaðir. Kreppan setti krøv til raðfestingar í organisatiónini.

Samstarvið við aðrar stovnar og feløg virkaði væl, men samstarvið við útlendskar stovnar stedgaði heilt upp í nakrar mánaðir. Almannamálaráðið hevði eitt gott og tætt samstarv við stovnar undir ráðnum. Eisini var eitt sera gott samstarv við Løgtingið. Toymisarbeidið við lógarpakkunum í sambandi við koronu virkaði væl. Vertikalt riggaði samstarvið eisini sera væl. Almannaverkið var árvakið og bar skjótt at, hvørja ferð nýggjar vegleiðingar og tilmæli vórðu fráboðað. Almannaverkið hevði góðan bakverju frá Almannamálaráðnum og kunnaði javnan ráðið.

Samstarv millum trygðarumboð, leiðslu og starvsfólk virkaði væl. Vegleiðingar blivu gjørdar, og starvsfólk tóku sum heild væl ímóti vegleiðingunum og kendu seg hoyrd. Starvsfólk høvdu viðmerkingar og hugskot til vegleiðingarnar, sum so blivu viðgjørd av trygðarumboðunum. Sigast skal, at kanska varð borið ov seint at, tá ið tilmælini skuldu setast úr gildi aftur.

Ein beinleiðis avbjóðing var vandin fyri, at fólk kundu gerast arbeiðsleys. Almanamálaráðið skuldi koma við amboðum, sum so skuldu hjálpa tí einstaka. Lógin kostaði 19 milliónir í januar og februar í ár. Hon kostaði 8 milliónir í øllum 2021. Almanamálaráðið framleiddi lógir, sum skuldu bøta um hjá vinnulívi og borgarum annars. Korona hevur ikki havt beinleiðis fígjarligar avleiðingar fyri Almanamálaráðið.

Smávegis tillagingar vórðu gjørdar í eitt styttri tíðarskeið. Leiðslan var meira jaliga sinnað viðvíkjandi heimaarbeiði enn undan koronu. Leiðslan bjóðaði starvsfólkunum skjótar kanningar hjá Thetis, um ivamál um smittu stungu seg upp. Almanamálaráðið bjóðaði sær at gjalda fyri koronakanningar, so fólk skjótari kundu fara til arbeiðis. Keyptar vórðu sokallaðar “quick test’s”, sum vóru til taks hjá starvsfólkunum. Trygðarbólkurin arbeiðdi tætt saman við leiðsluni og gjørdi koronavegleiðingar, sum vórðu settar upp í húsinum. Vegleiðingarnar vórðu gjørdar samsvarandi almennu tilmælunum. Útreiðslurnar til ferðing hava verið lægri enn minni seinastu tvey árin, við tað at alt norðurlandskt samstarv hevur verið á netinum.

Fígjarmálaráðið

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Undirliggjandi stovnar høvdu byrjanartupulleikar. Smittan gjørdist ein stór hóttan fyri Bygdaleiðir.
- ❖ Starvsfólk lagaðu seg til, og samstarvið millum stovnar virkaði væl.
- ❖ Búskaparligi smeyturin fyri samfelagið var minni, enn roknað varð við í 2020.

Nágreining

FMR hevði eitt dúgligari samskipti við undirliggjandi stovnar frá februar 2020. Ráðið bað um tilbúgvingarætlanir frá øllum stovnunum: Hagstovuni, Gjaldstovuni, Landsbankanum, TAKS, Landsverki, Strandfaraskipum Landsins og Akstovuni.

Tá ið smittan rakti landið, stungu ávísir trupulleikar seg upp frá byrjan. Eitt nú vóru bussleiðirnar undir Strandferðsluni hóttar, tí fáir bussførarar høvdu hug at koyra, meðan smittan vaks í samfelagnum. Summir stovnar lótu aftur, hóast hetta ikki var neyðugt, men lótu síðani skjótt upp aftur, til dømis Akstovan. Talan var sostatt um eina byrjan á koronatíðarskeiðið, har ymiskir stovnar skuldu finna seg til rættis undir nýggju umstøðunum. Tá ið byrjanartrupulleikarnir vóru av og mannagongdirnar skipaðar, gekk kortini sera væl við stýringini hjá øllum stovnum undir ráðnum og í ráðnum sjálvum. Starvsfólk so at siga allastaðni dugdu sera væl at laga seg til skiftandi umstøður, og samstarvið við allar viðkomandi aktørar var sera gott restina av Covid-19 kreppuni.

FMR var við til at gera ymiskar lógir í sambandi við Covid-19, eitt nú um gjald fyri kanningar við markið og um fíggjarligan stuðul, sum landskassin veitti Atlantic Airways og Vága Floghavn. Eisini var tætt samstarv millum FMR og Umhvørvis- og Vinnumálaráðið (UVMR) í sambandi við hjálparpakkar. Lønardeildin í Fíggjarmálaráðnum hevði úr at gera undir kreppuni við at gera fyribils (akutt)sáttmálar, sum skuldu gera tað møguligt at seta fólk í starv í tí almenna við øðrvísi treytum enn vanligt.

Viðvíkjandi fíggjarligu avleiðingunum av koronakreppuni væntaði Fíggjarmálaráðið ein størri búskaparligan smeit fyri landskassan og fyri fíggjarlógina í 2021. Fíggjarmálaráðharrin ávaraði nakrar ferðir í 2020 um, at útlitini fyri 2021 ikki vóru góð. Tá ið av tornaði var úrslitið kortini nógv frægari enn tað, sum var væntað tíðliga í 2020.

Heilsumálaráðið

Høvuðsniðurstøður

- ❖ HMR skipaði fyri sóttarhaldsstøðum, serliga í fyrstani, inntil tað bleiv vanligari, at fólk vóru í sóttarhaldi heima.
- ❖ Tað var greitt, at tað var ymiskt, hvussu væl fólk toldu at vera avbyrgd ella í sóttarhaldi.
- ❖ HMR fekk tilknýttan læknafakligan ráðgeva.
- ❖ Støðan var nýggj, og fakøkið var ókent, men starvsfólk vóru skjót at laga seg til.
- ❖ Vanligar uppgávur máttu leggjast til vikis, tí starvsfólkaorkan varð brúkt til koronuhandfaring.
- ❖ Tilgongd at útvega eykajáttan var tung.
- ❖ HMR hevði gott samstarv við aðrar stovnar og við fyrirkur, sum veittu ymiskar tænastr.
- ❖ At gera tilmæli heldur enn lógir hevur avmarkingar, men kann eisini elva til eina meira fleksibla stýring. Afturmeldingar frá borgarum benda tó á, at tilmælini av og á hava verið ógreið.
- ❖ Trivnaðarkanning bendi á, at kreppan ikki gekk út yvir trivnaðin á stovninum.
- ❖ Læknafakligi ráðgevin hjá HMR kundi ynskt, at tað organisatoriskt var týðiligari, hvørjar heimildir vóru, og hvat aðalráð stýrði hvar.
- ❖ Góð kunning hevði stóran týðning.
- ❖ Kreppan undirstrikaði tørvin á nýggja Fólkaheilsustýrinum.

Nágreining

Heilsumálaráðið skipaði fyri, at smittukanningar av ferðafólki til landið vórðu settar í verk, tá ið kreppan rakti. Upplýsingar til koronalinjuna og heimasíðuna corona.fo vórðu regluliga dagfórdar, og HMR framdi eisini onnur kunningarátøk um m.a. sóttarhaldstilmæli til ferðandi og frítíðarsiglarar, ið komu til landið.

HMR hevði um hendi at skipa fyri sóttarhaldsstøðum og fyri flutningi og avrokning í sambandi við tey. Harumframt at finna pláss til fólk í sóttarhaldi, at fylgja gongdini hjá teimum, ið vóru í sóttarhaldi, og at gera kliniskar metingar, hvørt innlegging móguliga var neyðug. Ráðið fekk tilknýttan læknafakligan ráðgeva, sum hjálpti við m.a. at skipa

mannagongd í sambandi við sóttarhald. HMR hevði eisini ein ráðgevandi leiklut í samskipti við onnur aðalráð og stovnar.

Støðan var nýggj, so upplæring ella fyrireiking hevði ikki verið møgulig. Lærast mátti so hvørt, sum støður íkomu. Starvsfólk vóru skjót at laga seg. Tað var avbjóðandi at samskipta við fólk í vandabólki, smittað og tættar kontaktir, ið vóru ótryggar um støðuna. HMR fekk heilsufakligar spurningar, men hevði ikki heilsufakligar førleikar í ráðnum. Borgarar væntaðu at tosa við heilsufaklig starvsfólk á koronalinjuni. Tilmæli frá t.d. farsóttarnevndini høvdu fyrilit fyri kømunum, so handfaringin varð gjørd við teimum móguleikum, sum vóru til taks ella settir í verk.

Uppgávnar vóru nógvar og ymiskar, ið stungu seg upp hjá fleiri myndugleikum. Avbjóðingin varð loyst við góðum samstarvi, eitt nú millum Heilsumálaráðið og landslæknaembætið, tvørtur um vanliga ábyrgdarbýtið í gerandisdegnum annars.

HMR manglaði læknafakligan førleika, men fekk lækna tilknýttan beinleiðis. Tað var neyðugt at skipa fyri einari praktiskari handfaring av kreppuni. Í fyrstani var hetta bert læknaligi ráðgevin hjá Heilsumálaráðnum, men tað var ómøguligt at handfara samrøður, sum kundu vera yvir 200 í tali um dagin, teldupostar, finna innivist á hotellum og gistingarhúsum umframt at fylgja klinisku gongdini hjá fólki í sóttarhaldi. Tískil var ein sóttarhaldsbólkur av yngri læknum stovnaður, sum fylgdi teimum, ið vóru í sóttarhaldi.

Kunningartilfarið og at svara koronutelefonini varð stovnað í Heilsumálaráðnum og seinni víðkað til øll aðalráð. Síðani fekk TAKS ábyrgd av koronalinjuni. Standardsvar vórðu givin nýggju starvsfólkunum frá læknaligum ráðgeva.

Vanligu dagligu uppgávnur máttu í stóran mun leggjast til vikis, tí starvsfólkaorkan varð brúkt til koronuhandfaringina. Fíggjarlig játtan var ikki tøk til støðuna. Tilgongdin at útvega játtan var drúgv. Tað var ógreitt, hvør geiri hevði ábyrgd av t.d. flutningi og uppihaldi til fólk, sum skuldu í sóttarhald. Heitini koronaráðgeving og koronalinja ørkymlaðu borgarar í ávísan mun. Tað kundi til tíðir vera torført at skilja ímillum, hvat var hvat. Borgarar vístu á, at tað ikki altíð var lætt at vita, hvørjum boðum frá myndugleikunum tey skuldu fylgja, tí útmeldingarnar samsvaraðu ikki altíð.

HMR hevði gott samstarv við Sjúkrahúsverkið. Tey tóku stóra ábyrgd beinanvegin. Somuleiðis var gott samstarv við Apoteksverkið, Hvíldarheimið Nainu, Fólkaheilsuráðið, KVF, lýsingafyrirøkur og TAKS.

Ein avbjóðing var, at kommunulæknar søgdu frá sær uppgávuna at hava telefonlinju at svara borgarum. Fíggjarmálaráðið virkaði fyri at fáa fyrsta sáttmálan við kommunulæknar, men trekt var at fáa annan sáttmálan um telefonviðtalur.

Samstarvið var sera gott við nógvar stovnar og feløg. Reyði Krossur bjóðaði sær at hjálpa við flutningi av teimum, ið skuldu í sóttarhald. Bjóðaði eisini sálarfrøðiliga tænaðu o.a. Gott

samstarv var eisini við hotellvinnuna, serliga í miðstaðarøkinum og í Vágum, og við Thetis og Smyril Line um kanningar og greiningar av koronukanningum. Flest øll vóru sera væl før fyri at laga seg til.

Í fleiri førum var talan um samstarv, sum ikki var til áðrenn Covid-19, til dømis við Thetis, Smyril Line, hotell, flogvøllin, løgregluna, Reyða Kross, havnaskrivstovur, Arbeids- og Brunaeftirlitið, TAKS (koronalinjan).

At landsstýrið gjørdi tilmæli heldur enn lógir hevði sínar avmarkingar, men eisini fyrimunir, tí tað er fleksiblari fyri stýringina. Hóast tey flestu sum heild tóku undir við tilmælunum, ynsktu ikki øll at fylgja tilmælinum um at lata seg kanna við komu til landið, og heldur ikki fylgdu øll tilmælunum um sóttarhald. Tað hjálpti ivaleyst, at fólk sóu meiningina við at fylgja tilmælunum og eisini í ávísan mun fingur endurgjald fyri mista inntøku.

Ein ávís frustratió/ónøgd var millum borgarar, sum ráðið kom í samband við, um ávísar avmarkingar (t.d. tá ið Sjúkrahúsverkið setti vitjanarforboð). Onnur vóru misnøgd við, at tilmæli í nøkrum førum vóru ógreið. Onkrir borgarar vóru misnøgdir við, at fólk, sum eftir teirra tykki áttu at verið í sóttarhaldi, gingu úti millum fólk. Ávís frustratió var um, at tað ikki altíð var lætt at upplýsa borgarum, ið vendu sær til koronulinjuna, hvørjar reglur vóru ella fóru at verða galdandi í øðrum londum í sambandi við ferðing. Fólk, sum ferðaðust nógv (t.d. sjómenn), sóknadust leingi eftir talgilda koronapassinum, tí tað gula vaksinatiónskortið var ikki góðkent allastaðni. Tá ið vaksinan kom og var skamtað, vóru ikki øll nøgd við, at tey ikki vóru millum tey, ið vórðu mett at hava serligan tørv. Eisini vóru fólk ónøgd við, at tað ikki altíð var so lætt hjá teimum at fáa at vita, hví so var. Sóttarhaldsupphald var fyri tað mesta brúkt í fyrstani. Teir borgarar, sum fingur hesa tænastu, vóru takksamir, hóast tað var trupult hjá summum at vera avbyrgd í sóttarhaldi.

Kreppan hevði stórar fíggjarligar avleiðingar fyri málsøkið hjá HMR, tí umleggingar skuldu til á sjúkrahúsunum, koronukanningar, kunningarátøk, sóttarhaldsinnivist og annað. Alt var játtað við eykajáttan á fíggjarlógini. HMR gjørdi eisini avtalur við Løgmannsskrivstovuna, TAKS, Arbeids- og Brunaeftirlitið, landslæknan, Thetis og Smyril Line. Hetta hevði nógva umsiting við sær.

Lækna fakligi ráðgevin hjá HMR viðmerkir, at:

“Tað var gott samstarv millum stovnar, so øll gingu í takt. Her skal hugsast um ráðgeving í fyrstuni frá Sundhedsstyrelsen og Statens Serum Institut. Hetta kom farsóttarnevndini og Landslæknastovninum sera væl við, so strategi kundi gerast. Aðrir stovnar, sum vóru undir aðalráðunum, høvdu eisini móguleika at spyrja seg fyri og vóru ofta drignir við í felags niðurstøðu og strategi. Hetta hevði serliga stóran týðning fyri kunningina til almenningin, sum var einsljóðandi frá heilsumyndugleikum.

Afturmeldingin lá sum fóst evaluering í Heilsumálaráðnum við regluligum fundum, har afturmeldingarnar vóru frá starvsfólki í Heilsumálaráðnum umframt aðalstjóra og landsstýrismanni. Her var serligur dentur lagdur á at dagføra kunningartilfar. Eisini var umráðandi, at landsstýrismaðurin fekk vitan um nýggjar smittuvariantar, og eisini hvørji tiltøk kundu koma upp á tal. Hetta var serliga av týðningi fyri farsóttarnevndina.

Ein akutt nýggj støða við einari pandemi hevur altíð trupulleikar við sær. Ein kundi ynskt, at tað organisatoriskt eftir eina tíð var týðiligari fyri tey ymisku í skipanini, hvørjar heimildir vóru, og serliga kundi vera ógreitt, hvat aðalráð stýrði. Tað var ongantíð meldað klárt út, at lögmaður var ráðandi, men í praksis var hetta so, og lögmaður var eisini tann, ið boðsendi ekspertisu og var fremstur á tíðindafundum. Tað var tó ikki væl koordinerað millum stýrini, og har var serliga ein fatan av, at Heilsumálaráðið ikki átti alt økið innan heilsu. Hetta tí, at Mentamálaráðið setti sín ráðgeva. Tað var tíbetur ongantíð nøkur ósemja millum heilsufakligar myndugleikar um strategi, smittuvanda og tiltøk. Til seinni evaluering er tað tó óheppið, at heilsa ikki er 100% undir Heilsumálaráðnum.”

Tá ið samfelagið læt upp aftur eftir fyrstu bylgju, byrjaði eisini vanliga virksemið hjá summum starvsfólkum í ráðnum aftur, og onnur brúktu stórt sæð alla tíð upp á koronatongd átøk.

Samstarvið við politiska myndugleikan var í tveimum. Farsóttarnevndin gav síni tilmæli til politisku skipanina, sum tók avgerðir grundað á hesi tilmæli. Undir Heilsumálaráðnum var skipað fyri kunningartilfari, alt eftir um samfelagið læt upp ella aftur. Tað kundi hava við sær nógva arbeiði.

Góð kunning var týðandi. Her var t.d. umráðandi, at skúlar, ellis- og røktarheim, hotell og gistingarhús, ítróttur og festivalar fingtu greiða kunning um, hví tey ikki kundu virka, og serliga, at sumt ikki bar til, til dømis náttarlív og festivalar, men skúlar kundu spakuliga lata upp. Her var greið kunning av størsta týðningi. Virksemið var undir eftirfylgjandi Covid-19 bylgjunum betur skipað. Leisturin við tí praktiska arbeiðinum hevði funnið sítt skap.

Tað var eisini komið tilfar frá t.d. gransking og frá útheiminum um, at fólk kundu fara í sóttarhald heima. Av hesum minkaði tørvurin á hotellsóttarhaldi.

Tá ið koppsetingin byrjaði, var koppsetingarbólkur settur við umboðum fyri landslæknan, Apoteksverkið, Sjúkrahúsverkið, Heilsutrygd og HMR. Hetta virkaði væl.

Tá ið samfelagið ávikavist læt upp og læt aftur í fleiri umførum, var neyðugt at hava tættari samstarv millum teir ymisku partarnar. M.a. varð ráðið undir Mentamálaráðnum, sum bjóðaði Landslæknan og læknaliga umboðið fyri Heilsumálaráðið, týðningarmikið forum at ráðgeva um skúlar. Tá ið vaksinan kom og varð skamtað, vóru ikki øll nøgd við, at tey ikki

vóru millum tey, ið vórðu mett at hava serligan tørv. Ikki altíð lætt hjá teimum at fáa at vita, hví so var.

Millum lærdómarnar av kreppuni er, at tørvur er á føroyskum fólkaheilsustýri, og koronakreppan undirstrikaði tørvin á at fáa styrkt tað fakliga kring heilsuøkið. Eitt toymi varð stovnst sett við læknaligum ráðgeva, sóttarhaldsbólki, embætisfólki úr Heilsumálaráðnum og Heilsufrøðiligu Starvsstovuni. Ein stovnur undir Heilsumálaráðnum manglaði, sum kundi líkst einum heilsustýri sum Sundhedsstyrelsen í Danmark. Einki seruminstitutt er í Føroyum, men í samstarvi millum rannsóknarstovuna á Landssjúkrahúsinum og Heilsufrøðiligu Starvsstovuna, Landslæknan, Infeksiónsmedisinara á Landssjúkrahúsinum, læknaliga ráðgevan fyri koronaráðgevingina og læknaliga ráðgevan fyri Heilsumálaráðið vórðu líknandi kanningar og niðurstøður gjørdar. Hetta gjørdi Føroyar førar fyri at kunna staðfesta nýggjar variantar skjótt og harvið kunna farsóttarnevdina og politisku myndugleikarnar. Hetta fekk eisini týdning í miðlingini í Kringvarpinum og aðrastaðni.

Tað skal heldur ikki gloymast, at ein granskarabólkur varð stovnaður millum hesar stovnar og fólk, sum gjørdi seg galdandi á altjóða granskarapalli. Langtíðarárin av Covid-19, andevnismátningar og aðrar greinar eru høgt í metum og nógv siteraðar millum aðrar granskarar. Granskingin gav eisini ábendingar um nýggj symptom, m.a. manglandi lukti- og smakksans hjá einum Covid-19 varianti og kundi eisini staðfesta langtíðarárin hjá summum fólki fleiri mánaðir eftir infektión. Tað verða framhaldandi send úrslit til tíðarrit og granskað í immuniteti fyri nýggjum frábrigdum.

Hóast stórt arbeiðstrýst var trivnaðurin í aðalráðnum góður. Starvsfólk høvdu lætt við at laga seg til nýggjar og broyttar uppgávur. Samstarv millum almenna og privata geiran kann væl lata seg gera í heilsuverkinum. Eisini dugdu fólk væl at hugsavna seg og at loysa avbjóðingar, og fólk hingu ikki fóst í gomlum vanum og skipanum. Hjálpsmið millum borgarar var stórt. Avbjóðingarnar vóru hinvegin, at tørvur var á greiðum ábyrgdar- og uppgávubýti millum myndugleikar og stovnar. Tað var ymiskt, hvussu væl fólk tola at vera avbyrgd í sóttarhaldi.

Tilfeingið í landinum kann brúkast effektivt, tá ið tað ræður um – eisini tvørtur um geirar. Sóttarhaldsskipan kann eftirmetast við fyriliti fyri, at tað er ymist, hvussu fólk tola at verða avbyrgd. Gjøgnum kreppuna eru talgildir førleikar og nýggir arbeiðshættir mentir. Heilsumálaráðið fer støðugt at menna teir uppافتur meir frameftir og gera skipanir og mannagongdir smidligari, har tað ber til. Tað hevur eisini týdning til eina aðra ferð at finna út av, hvør eigur ábyrgdina av uppgávum, har eingin tykst eiga hana sum er (t.d. flutningur í sóttarhald).

Fólkaheilsustýrið verður í framtíðini ovasti fyri at gera tilbúgvingarætlanir, fylgja granskingarpartinum, skipa fyri heilsutiltøkum, fylgja sjúkraeyðkennum í Føroyum og í umheiminum og serliga vera ráðgevandi í politisku skipanini um tiltøk. Hetta veri seg akutt tiltøk við t.d. pandemium, men eisini viðvíkjandi fólkaheilsu.

Løgmansskrivstovan

Høvuðsniðurstøður

- ❖ LMS samskipaði kreppustýringina og stóð fyri almennu upplýsingini.
- ❖ LMS hevði samband við eina ørgrynnu av stovnum, feløgum, fyrítøkum og øðrum gjøgnum kreppuna. Øll vóru upptikin av at loysa trupulleikar skjótt.
- ❖ Ivamál var í fyrstani um markamót millum danskar og føroyskar myndugleikar. Arbeitt var við móguleikanum at seta í verk ríkislóg fyri at fáa heimildir, men tá ið av tornaði varð gjørt av at arbeiða við tilmælum heldur enn lógum.
- ❖ Í framtíðini kann fara at vera neyðugt við eini rammulóg, tá ið kreppur raka.
- ❖ Óttin fyri farsóttini gjørði sítt til, at undirtøkan fyri tilmælunum var so góð millum borgararnar.
- ❖ Almenna upplýsingin hevði sera stóran týðning, og tíðindafundir gjørdust eitt afturvendandi amboð, tá ið áherðsla skuldi leggjast á ein boðskap.
- ❖ Landsstýrið helt fast í kanningarstrategi, hóast fleiri onnur lond sleptu hesum ætlanum. Í Føroyum var vilji og móguleiki til tess, tí kanningarorkan var millum heimsins størstu í mun til fólkatálið.

Nágreining

Covid-19 fór skjótt frá at vera ein heilsukreppa til at vera ein umfatandi samfelagskreppa. Tí fekk Løgmansskrivstovan (LMS), sum er ovasti fyrisitingarligi myndugleiki í Føroyum, tíðliga í tilgongdini ábyrgdina av yvirskipaðu kreppustýringini. Ítøkiliga merkir hetta, at LMS samskipaði stýringina sambært ynskjunum hjá løgmanni og Føroya landsstýri og hevði tætt samband við hini stjórnarráðini og eina ørgrynnu av øðrum almennum stovnum, feløgum og fyrítøkum gjøgnum kreppuna. Harafturat hevði LMS høvuðsábyrgdina av almennu upplýsingini gjøgnum alt Covid-19 tíðarskeiðið.

Longu áðrenn kreppan rakti, vóru myndugleikarnir varugir við, at tað vóru stór sannlíkindi fyri, at farsóttin eisini kom til Føroya. Fyrsti fundur í Kreppuráðnum var tí, áðrenn smittan varð staðfest í Føroyum, og fleiri kreppuráðsfundir vóru – serliga í fyrstani. Tað var ikki altíð, at kreppuráðið var so vælegnað at samskipa júst hetta slagið av kreppu, men ráðið gjørdist kortini ein trygd fyri, at øll, sum formliga vóru tilnevnd í ráðið, høvdu sama tilvísingarkunnleika. Farsóttarnevndin hevði í samráði við føroysku heilsumyndugleikarnar ábyrgdina av at niðurberja smittuna, og dagliga praktiska politiska samskipanin av Covid-19 kreppuni kom at liggja hjá LMS.

Í fyrstani vóru ivamál um markamótið millum føroyskar og danskar myndugleikar í sambandi við at berja niður farsóttir. Formliga er økið á donskum hondum, men landsstýrið hevur skyldu at bera útreiðslurnar av tí praktisku smittuniðurberjingini. Í roynd og veru var handfaringin skipað í samstarvi millum danska landslæknaembætið, farsóttarnevndina, Heilsumálaráðið, landsstýrið og aðrar lyklastovnar. Av tí at farsóttarlógarøkið er danskt, var undir tilgongdini alla tíðina arbeitt við spurninginum um at seta Kgl. anordning ella ríkislóg í

gildi fyri at fáa greiðar heimildir at seta avmarkingar í verk at niðurberja smittuna. Men tá ið samanum kom, var politisk undirtøka ikki fyri at seta strangari danskar heimildarreglur í gildi í Føroyum. Tí varð at kalla í øllum lutum stýrt við tilmælum heldur enn við lógum. Nógv kjak var av spurninginum, um tað var rætt at stýra við tilmælum, og lögfrøðiliga ber til at grundgeva fyri, at myndugleikin eigur at hava greiðari og sterkari heimildir at stýra við støði í lógum og kunngerðum (sí nágreining frá lógatænastuni undir LMS niðanfyri). Í stuttum ber tó til at siga, at tað virkaði sera væl at stýra við tilmælum. Tó er ikki vist, at tilmæli fara at virka so væl í møguligum komandi kreppum. Hóast tilmæli mugu síggjast sum eitt gott stýringsamboð til eitt samfelag sum okkara, so hevði tað kortini verið gott við eini rammulóg, sum myndugleikin varisliga kann nýta saman við tilmælum, tá ið slíkar kreppur raka í framtíðini.

Serliga í fyrstani hevði LMS saman við Umhvørvis- og vinnumálaráðnum fundir við eina ørgrynnu av aktørum, stovnum, fyrítøkum og feløgum. Stýringin fylgdi ikki í øllum førum vanligum mannagongdum, tí neyðugt var at loysa trupulleikar skjótt. Tí var tað heldur ikki altíð, at tað vóru tey, sum høvdu formligu ábyrgdina av økinum, sum loystu uppgávarnar. Hetta virkaði kortini, tí so at siga øll, sum LMS hevði samband við, vóru upptikin av at gera sítt til at loysa trupulleikarnar. Hjá fyrisingini var hetta ein óvanlig tíð, har skjótar avgerðir máttu takast, bæði lágpraktiskar og yvirskipaðar avgerðir. Gjøgnum kreppuna var samstarvið fyrimyndarligt við allar hugsandi aktørar í Føroyum og við danskar myndugleikar. Fyri LMS er vert at nevna góða samstarvið við farsóttarnevdina og landslæknan, sum m.a. hevði stóran týdning fyri, at niðurstøðurnar hjá Farsóttarnevdini kundu sampakka so væl sum gjørligt við tey tilmæli, sum landsstýrið hevði mótvegis borgarunum.

Tað er lítil ivi um, at óttin fyri farsóttini gjørdi sítt til, at so góð undirtøka var fyri stýringini millum fólk, og at allir ábyrgdarhavandi aktørar arbeiddu so skjótt og væl við at finna loysnir. Stýringin var merkt av einum kreppuadrenalini, sum gav fólk bæði orku og viljan til at loysa trupulleikar. Áðrenn farsóttin kom til Føroya, høvdu fólk sæð, hvussu støðan menti seg í Kina og Italia, og hetta hevur uttan iva havt ávirkan á hugburðin, tá ið farsóttin seinni kom til okkara. Óttin var sostatt ein viðkomandi faktorur fyri eina væleydnaða stýring, og tí eigur politiska skipanin at umhugsa, hvussu hon skal handfara kreppur, har óttin ikki í líka stóran mun ger seg galdandi. Í slíkum støðum kann fara at gerast neyðugt við lögfrøðiligum amboðum. Hóast ein lítil skipan kann laga seg skjótt og taka skjótar avgerðir, er vandin samstundis, at stýringin verður persónstongd, tað vil siga, at hon avhongur av, at tú hevur dugnaligar persónar í lyklastørvum. Undir Covid-19 kreppuni høvdu vit tað, og tí gekk tað væl.

Høvuðsamboðini, sum vórðu brúkt í yvirskipaðu smittustýringini og -samskiftinum, vóru koronalinjan, koronarådgevingin, heimasíðan corona.fo og ein Facebook síða umframt tíðindafundir, tá ið hetta var neyðugt. TAKS fekk ábyrgd av og røkti koronalinjuna, koronarådgevingin fekk eitt heim í Arbeids- og brunaeftirlitinum, og LMS sjálv hevði

ábyrgdina av heimasíðuni, Facebook síðuni og at skipa fyri tíðindafundum saman við Kringvarpinum.

Koronaráðgevingin vendi sær meira móti størri tiltøkum og fyrítøkum og skuldi hjálpa teimum við at skipa virkseimið eftir umstøðunum. Koronaráðgevingin var ein sera góð loysn, tí hon var millumlið millum politisku skipanina og borgaran, sum kundi fáa fakliga ráðgeving uttan at skula venda sær beinleiðis til ovastu fyrisitingina ella politiska myndugleikan. Av tí at landsstýrið í størstan mun brúkti tilmæli heldur enn lógir, var eingin lögfrøðilig forðing fyri virkseimi og størri tiltøkum. Koronaráðgevingin kundi í fyrstu syftu ráðgeva, um tað yvirhøvur var ráðiligt at hava tiltøk og virkseimi, og í øðrum lagi, hvussu hetta kundi gerast á skynsamasta hátt fyri at verja móti smittu. Pál Weihe tók ein stóran part av hesum samskiftinum við borgarar, og Arbeids- og brunaeftirlitið syrgdi fyri einum fyristingarligum heimi hjá koronaráðgevingini.

Heimasíðan corona.fo bleiv ein týðningarmikil liður í almennu upplýsingini, og í eitt tíðarskeið var Facebook eisini brúkt fyri at náa borgaran. Koronalinjan var ein hotline, ein telefonisk útgáva av heimasíðuni, sum borgarar kundu ringja til, um tey ivaðust um viðurskipti í sambandi við farsóttina, til dømis galdandi tilmæli, ferðing, sóttarhald, heimauppihald og mangt annað.

Í serligum førum var neyðugt at leggja stóran dent á okkurt ávíst, til dømis tá ið tilmæli vórðu herd ella avtikin. Tá vóru tíðindafundir eitt sera týðningarmikið amboð, sum gav boðskapinum størri vekt, enn um upplýsingin bara varð lögð á eina heimasíðu. Avtala varð gjørd við Kringvarp Føroya um at hava útgerð standandi klára, so at tíðindafundir kundu skipast við sera stuttum skotbrái, til dømis tá ið okkurt var áfatt, sum gjørdi tað neyðugt at koma út við einum skjótum boðskapi.

Samstundis sum fleiri onnur lond sleptu royndini at kanna fyri Covid-19 sum einum máta at basa smittuni, hildu Føroyar fast í eini umfatandi kanningarstrategi. Hetta var tí, at bæði politiskur vilji og kanningarorka var til taks. Onnur lond høvdu ikki neyðugu orkuna til at kanna breitt, men Føroyar høvdu stóran part av kreppuni størstu kanningarorkuna í heiminum samanborið við íbúgvatalið. Heilsufrøðiliga Starvsstovan var klár við rættiliga stórum kanningarkapasiteti, longu áðrenn smittan kom til landið, og kanningarorkan øktist munandi, tá ið Thetis legðist afturat í juni 2020 sum góðkend kanningarstova. Hetta gjørdi, at tað var møguligt at víðka kanningarstrategiina. Møguligt var at kanna sera nógv fólk eftir sera stuttari tíð og at veita teimum skjótt svar. Hetta minkaði um sonevndu myrkatølini. Smá myrkatøl eru alneyðug fortreyt fyri, at tað skal bera til at smittuspora og byrgja fyri smittu. Tað var bara í sambandi við seinastu Omikron-bylgjuna móti endanum av kreppuni, at ov nógv fólk vóru smittað, og har myrkatølini vóru so stór, at tað ikki bar til at smittuspora og halda skil á, hvar smittan breiddi seg.

Lógatænastan (partur av Løgmannsskrivstovuni)

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Ávís kreppulóggáva, sum varð samtykt undir Covid-19 kreppuni, kann hava løgfrøðiligar avbjóðingar við sær, við tað at víkjast má frá vanligum grundreglum.
- ❖ Summar Covid-19 lógir høvdu virknað aftur í tíð. Hetta gongur ímóti grundleggjandi meginreglum í einum rættarsamfelag og eigur tí bert at verða gjørt í undantaksføri.
- ❖ Fleiri samtyktar Covid-19 lógir høvdu sonevndar sólsetursásetingar. Vanliga verður mælt frá hesum, tí løgfrøðiligt tómrúm kann koma fyri, eftir at lógin automatiskt fer úr gildi.
- ❖ Lóggávuvaldið í Føroyum er í løgtinginum, men farsóttin gav í ávísum førum víðar heimildir til landsstýrismenn at áseta reglur í kunngerð.
- ❖ Vikið varð fleiri ferðir frá vanligum mannagongdum í sambandi við Covid-19 lógarsmíð. Eitt nú var fyrireikingarbeiðið styttri enn vanligt, og stundir vóru ikki at senda lóggávu til ummælis.

Nágreining

Í tíðarskeiðnum frá 18. mars 2020 til 2. juli 2020 vórðu samtyktar 20 løgtingslógir orsakað av Covid-19. Harumframt vórðu 22 kunngerðir givnar út. Løgtingslógirnar og kunngerðirnar hava til felags, at tær seta í gildi serligar reglur í sambandi við støðuna, sum er íkominn av Covid-19. Slík kreppulóggáva hevur løgfrøðiligar avbjóðingar við sær, við tað at tað má víkjast frá vanligu grundreglunum o.a.

Fyri tað fyrsta var í nøkrum førum talan um lóggávu, sum hevði virknað aftur í tíð. Allar Covid-19 løgtingslógirnar høvdu vanligu ásetingina um gildiskomu, t.e. at lógin kemur í gildi dagin eftir kunngerð. Dentur varð lagdur á at kunngera løgtingslógirnar so skjótt sum møguligt, og tær eru tí kunngjördar sama dag, sum tær eru samtyktar. Men nakrar av løgtingslógunum høvdu *eisini* virknað aftur í tíð, tær flestu frá 12. mars. Orsøkin til, at 12. mars 2020 var virknaðardagfesting fyri flestu løgtingslógirnar, var, at hetta var dagurin, tá ið landsstýrið boðaði frá, at Føroyar vóru settar niður í ferð, og tiltøk vóru sett í verk fyri at avmarka smittuspjæðing.

Í nr. 3.3. í rundskrivi um lógarsmíð er greitt frá, at afturvirkandi virknaður í lógum gongur ímóti grundleggjandi meginreglum í einum rættarsamfelagi – sum er, at ein borgari bara er bundin av galdandi rætti – og tí eiga ásetingar um afturvirkandi virknað bara at verða nýttar í undantaksføri. Tað skal altíð verða grundgivið fyri, hví tað verður mett neyðugt, at ásetingar skulu hava afturvirkandi virknað. Eru ásetingarnar tyngjandi fyri borgaran, krevur hetta enn gjøllari grundgeving. Ásetingar um at áleggja ella herða revsing kunnu ikki hava afturvirkandi virknað.

Støðan, sum Føroyar komu í vegna Covid-19, er ógvuliga serlig og uttan fordømi í nýggjari tíð. Støðan kom eisini í bráðliga, og tí bar ikki til at fyrireika lóggávu frammanundan, sum kundi taka hædd fyri støðuni, sum landið kom í. At fleiri av løgtingslógunum hava ásetingar um afturvirkandi virknað, er tí væl innan fyri vanligu løgfrøðiligu karmarnar.

Viðmerkjast skal, at allar lögtingslógirnar, sum hava ásetingar um afturvirkandi virknað, eru til fyrimunar fyri borgaran. Var í eini kreppustøðu neyðugt at smíða lóggávu, sum hevði virknað aftur í tíð, og sum var tyngjandi fyri borgaran, kundi støðan verið ein onnur.

Flestu av samtyktu lögtingslógunum høvdu sokallaða sólsetursáseting. Hetta merkir, at lögtingslógirnar av sær sjálvum fara úr gildi ein ásettan dag.

Í nr. 3.1.10. í rundskrivi um lógarsmíð verður í útgangsstøðinum mælt frá at nýta sólsetursásetingar í lögtingslógum. Orsøkin er m.a., at ein sólsetursáseting inniber, at lógin fellur burtur ein ávísan dag, sum kann hava við sær, at eitt lögfrøðiligt tómrúm tekur seg upp, um einki nýtt verður sett í staðin. Slík tómrúm kunnu hava við sær størri trupulleikar, enn at ein lóg, sum ikki er tíðarhóskandi, el.tíl., framhaldandi er galdandi.

Hóast mælt verður frá at nýta sólsetursásetingar í lögtingslógum, er einki lögfrøðiliga til hindurs fyri at nýta slíkar ásetingar. Serliga í kreppustøðum, sum Føroyar hava verið í seinastu tíðina orsaka av Covid-19, kann tað enntá vera serliga skilagott at nýta sólsetursásetingar. Hetta m.a. tí at tað kann verða brúk fyri víðgangandi átøkum, sum einans skulu vera galdandi í styttri tíðarskeið, at tað er lættari at fáa politiskan meiriluta fyri einum tíðaravmarkaðum uppskoti, og tí at lögtingslógir, sum eru skrivaðar í skundi, og tí móguliga kunnu hava feilir og eina óhepna rættarstøðu í longdini, fara úr gildi av sær sjálvum, uttan at politiski myndugleikin aftur skal taka støðu til lógina.

Vanligi lóggávuhátturin, við at landsstýrið leggur uppskot fyri Løgtingið, sum skal viðgera uppskotið triggjar ferðir og annars fylgja teimum ásetingum, sum eru í tingskipanini um lógararbeiði – umframt mannagongdirnar hjá landsstýrinum framman undan tingviðgerðini – hevur við sær, at tað kann taka (ov) langa tíð at seta lóggávu í gildi, sjálvt um móguleiki er fyri afturvirkandi virknaði. Samstundis kann henda mannagongdin tykjast mótamikil í teimum førum, tá ið tað er neyðugt at laga lóggávu so hvørt. Tí kann tað umhugsast, um lögtingslógin skal hava eina heimild til landsstýrið at áseta nærri reglur í kunngerð.

Tá ið heimildir til landsstýrið verða umhugsaðar, eigur serliga valdsbýtið at verða tikið við. Stýrisskipanarlógin ásetur, at lóggávuvaldið er hjá Løgtinginum og lögmanni í felag. Tó kann landsstýrið ella stovnur undir landsstýrinum í nærri ásettan mun við lögtingslóg fáa heimild til við kunngerð at áseta rættarreglur av almennum slagi. Stýrisskipanarlógin avmarkar sostatt, hvørjar reglur landsstýrið kann fáa heimild at áseta.

Sum greitt frá í nr. 1.4 í rundskrivi um lógarsmíð eru kunngerðir eins og lögtingslógir beinleiðis bindandi fyri bæði borgarar, vinnulív o.o. Lögtingslógir kunnu hava ásetingar um alt, sum ikki gongur ímóti hægri yvirskipaðari lóg, so sum grundlóg, heimastýrslóg ella stýrisskipanarlóg, men kunngerðir kunnu bert áseta almennar rættarreglur í nærri ásettan mun, sum eru innan fyri heimildina í lögtingslógini.

Hetta merkir, at grundleggjandi reglur eiga ikki at ásetast í kunngerð. Hóast ein heimild í lögtingslóg kann vera heilt víð, so eiga grundleggjandi reglur ikki at ásetast í kunngerð, tí

hetta er ikki í samsvari við stýrisskipanarlógina. Kunngerðir kunnu sostatt bert nágreina tað, sum longu er ásett í lögtingslógini. Ásetingar um grundleggjandi reglur fyri borgara, vinnulív o.o. skulu standa í lögtingslógini.

Fleiri av teimum samtyktu kreppulógunum innihalda víðar heimildir til landsstýrismannin. Serliga kunnu lögtingslóg nr. 46 frá 7. apríl 2020 um heimildir at víkja frá skyldum hjá fyrítøkum á vinnufelagaøkinum og roknskaparøkinum orsakað av Covid-19 og lögtingslóg nr. 48 frá 7. apríl 2020 um serligar reglur um próvtøkur orsakað av Covid-19 takast fram. Felags fyri fleiri av heimildunum er, at tær heimila landsstýrismanninum í kunngerð at víkja frá ásetingum í øðrum lögtingslógum.

Slíkar ásetingar, sum geva landsstýrismanninum heimild at víkja frá øðrum lögtingslógum, eru viðgangandi og eiga tí at verða nýttar við varsemi, so at tað kann verða tryggjað, at galdandi lóggáva altíð er innan fyri teir karmar – og tað valdsbýti – sum stýrisskipanin setur.

At tað er Løgtingið, sum samtykkir tær heimildir, sum landsstýrinum verða givnar, er sjálvsagt við til at tryggja, at landsstýrið ikki fær ov víðar heimildir. Tað kann tó í ávísnum førum vera torført at meta um, hvussu ein heimild fer at verða nýtt, og hvussu hon fer at verða tulkað, serliga um tað, tá ið lógin verður samtykt, ikki er greiða á t.d., júst hvørjum ásetingum landsstýrið vil víkja frá.

Løgmaður boðaði á grækarismessu, hósdeginn 12. mars 2020, frá, at Føroyar skuldu niður í ferð fyri at tálma spjadingini av Covid-19. Seks dagar seinni – mikudaginn 18. mars 2020 – var hjálparpakki I viðgjørdur í lögtinginum. Talan var um fýra broytingarlógir. Av tí, at álvarsama støðan við Covid-19 kom í rættiliga bráðliga, er eingin ivi um, at lógarfyrirleikandi arbeiðið við lögtingslógunum, sum vórðu samtyktar 18. mars 2020, var sera stutt. Stundir hava t.d. ikki verið til at senda uppskotini á vanligan hátt til *ummælis*.

Løgtingið viðgjørði fyrst í apríl 2020 hjálparpakka II. Her vórðu fimm nýggjar høvuðslógir og trýggjar broytingarlógir samtyktar. Tvær av broytingarlógunum og ein høvuðslóg (lögtingslógirnar nr. 42, 43 og 44 frá 7. apríl 2020), sum vóru við í hjálparpakka II, innihildu tillagingar av broytingum, sum vóru gjørdar í sambandi við hjálparpakka I.

Í juni 2020 varð hjálparpakki III samtyktur. Talan var um fimm nýggjar høvuðslógir. Eisini vóru trýggjar broytingarlógir, sum eins og tað var galdandi við hjálparpakka II, innihildu tillagingar av broytingum, sum fyrr vóru gjørdar í sambandi við hjálparpakka I og II.

Tað ber illa til at gera endaligar niðurstøður grundað á hetta, tó at hetta er ein ábending um, at tá ið lógararbeiðið skal ganga so skjótt, og tá ið vikið verður frá teimum mannagongdum, sum vanliga eru í sambandi við lógarsmíð, undir hesum ummæli og vanligu tíðarfreistirnar í Løgtinginum – eru størri sannlíkindi fyri, at okkurt verður gloymt, og at feilir verða gjørdar. Hetta hevur við sær, at nýggj lóggáva er neyðug, og at øll lóggávugongdin skal ganga av nýggjum.

Hóast tað í hesi serligu undantaksstøðu hevur gingið so skjótt, at onkur feilur av misgávum er íkomin, vísa tær royndir, sum eru gjørdar hesa tíðina, at tað er møguligt hjá landsstýri og Løgtingi at bera skjótt at og at seta heilt nýggjar serskipanir í gongd innan sera stutta tíð. Hetta er – hóast onkran feilin – at frøast um.

Umhvørvis- og vinnumálaráðið

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Útkast til hjálparpakkar vóru gjørd longu áðrenn samfelagið fór niður í ferð.
- ❖ Hjálparpakki 1 hevði sera stóran týdning, tí starvsfólk kundu fara heim við løn. Alternativt var hópuppsagnir um alt samfelagið, og tí skapti hjálparpakkin ró.
- ❖ Hjálparpakki 2 vendi sær til smærri fyrirkur, og hjálparpakki 3 til ferðavinnufyrirkur, sum vóru serliga hart raktar.
- ❖ Koronaráðgevingin fekk stóran týdning sum bindilið millum borgarar og politisku skipanina.
- ❖ Samstarvið millum áhugapartar var fyrimyndarliga gott. Stovnar undir UVMR hava góðar leiðslur, sum gjørdi tað lætt hjá aðalráðnum at samskipa.
- ❖ Í Føroyum var talan um sera kringa (agila) skipan, sum lagaði seg til umstøðurnar sera skjótt, og har bureaukratisku mörkini ikki vóru líka avmarkandi sum uttanlands. Kortini máttu tey, sum høvdu ábyrgd, tosa saman allatíðina.
- ❖ Spurningurin er, um ein neyv og niðurskrivað tilbúgving við støði í einum hugsaðum dømi hevði verið til so nógva nytta, tá ið umstøðurnar vóru so serligar og broyttust so skjótt.
- ❖ Einfaldari at lata aftur enn at lata upp aftur.
- ❖ Matstovulóggávavn varð brúkt sum heimildargrundarlag at steingja matstovur. Tað er eitt ivasamt lógargrundarlag, sum lögfrøðingar ymsastaðni í fyrisitingini hava víst á.

Nágreining

Umhvørvis- og vinnumálaráðið hevði høvuðsábyrgdina av at gera teir hjálparpakkar, sum vóru neyðugir fyri at halda samfelagshjólunum malandi, tá ið Covid-19 kreppan rakti. Embætisfólkini í UVMR sóu, longu áðrenn farsóttin kom til Føroya, hvat var í ferð við at henda. Tí var farið í gongd við at gera útkast til hjálparpakkar, longu áðrenn samfelagið fór niður í ferð. Longu dagin eftir at samfelagið fór niður í ferð 12. mars, vórðu uppskotini um hjálparpakkar umrødd við landsstýrismannin í umhvørvis- og vinnumálum og við lögmann.

Hjálparpakki 1 hevði sera stóran týdning, tí starvsfólk kundu fara heim við løn. Tað skapti ró í samfelagnum. Nógv samskipti var við Vinnuhúsið og við ALS um hjálparpakkan og við AMR um lóg um dagpening vegna sjúku. Hjálparpakkin var einfaldur og skjótt gjørdur. Stýrið og leiðslan í ALS tóku aktivt lut í lóggávuvarbeiðinum og vóru sera loysnarhugað. Dentur varð lagdur á, at hjálparpakkin skuldi forða fyri órógv. Hetta var eitt stórt inntriv, tí í veruleikanum settu vit borgaraløn í verk í nakrar mánaðir. Alternativt hevði verið hópuppsagnir um alt samfelagið, og tí var hetta neyðugt. Politiska skipanin – samgonga eins og andstøða – arbeiddi sera skjótt og miðvíst við at tryggja skjóta tilgongd. Løgmaður setti

ferðina á samfelagnum niður tann 12. mars, og longu 18. mars var hjálparpakki 1 samtyktur – og longu fyrst í vikuni eftir fóru fyrstu útgjöldini ígjøgnum.

Hjálparpakki 2 vendi sær serliga til smærru vinnufyrítøkurnar. Hesin hjálparpakkin skuldi einamest lofta fyrítøkum, sum høvdu mist kundaskaran. Men tað vísti eisini sum frá leið, at tað gekk betur í føroyska búskapinum enn væntað. Ávísar vinnur vóru serliga hart raktar (t.d. ferðavinnan og matstovur), og tí varð dentur lagdur á at hjálpa hesum vinnum.

Hjálparpakki 3 vendi sær til ferðavinnufyrítøkur, sum jú vóru sera hart raktar. Afturat vóru eisini smærri skipanir, t.d. ein serskipan til matstovur, ið sjálvboðið lótu aftur, Framtak fekk pening at seta í ella læna til ferðavinnufyrítøkur – umframt at Føroyar eisini fingur atgongd til ávís element av donsku hjálparpakkinum (t.d. EKF serskipan v.m.).

Koronaráðgevingin, sum var sett í verk í apríl, fekk sera stóran týðning. Tað bleiv eitt slag av ventili millum frustreraðar borgarar og politisku skipanina. Her var møguligt at fáa læknafakliga ráðgeving í sambandi við tiltøk og annað virksemi.

Samstarvið við LMS var sera gott. UVMR samskipaði saman við LMS samstarvið hjá landinum við Thetis og Smyril Line. HMR gjørdi sáttmála við Thetis, og tætt samstarv tók seg eisini upp millum Smyril Line og Sjúkrahúsverkið, tá ið kanningarnar fluttu út á Eystaru bryggju.

Í eitt langt tíðarskeið kannaðu starvsfólk hjá Sjúkrahúsverkinum innlendis, og Thetis kannaði tey, sum komu um mörkini. Seinni tók Thetis eisini yvir kanningarnar innlendis, og tá ið farið varð niðan í Hoydalar, stóð Thetis fyri øllum kanningunum. Sýni vórðu greinað á kanningarstovuni hjá Heilsufrøðiligu Starvsstovuni og hjá Thetis.

Yvirhøvur kann sigast um hetta tíðarskeiðið, at samstørvini millum ymiskar áhugapartar var fyrimyndarlíga gott. Øll vístu seg at vera samstarvssinnað og upptikin av at finna góðar loysnir. Tað gekk sjón fyri søgn, at stovnarnir undir UVMR hava sera góðar leiðslur og eru so mikið væl ríknir, at tað bleiv lættari hjá aðalráðnum at hugsavna seg um samskipan. Samstarvið við danskar myndugleikar, eitt nú Erhvervsministeriet, sum gjørdi danskar hjálparpakkar, var eisini gott. Samstarvið við Ríkisumboðið í Føroyum var sera gott. Til dømis hjálpti Ríkisumboðið við samskiftinum við ES um verndarútgerð, tá ið trupulleikar vóru við at fáa fatur á henni. Í sambandi við danska koronapassið høvdu vit samstarv við Sundhedsstyrelsen, og tað virkaði eisini væl. TAKS skal hava rós fyri at umsita fleiri av stuðulsskipanunum.

Yvirhøvur var í Føroyum talan var um eina sera kringa (agila) skipan, tað vil siga, at hon lagaði seg skjótt til umstøðurnar, og formligu bureaukratisku mörkini vóru líka avmarkandi sum í størri skipanum uttanlands. Spurningurin er, um ein neyv og niðurskrivað tilbúgving, við útgangsstøði í einum hugsaðum dømi, hevði hjálpt so væl, tí neyðugt var alla tíðina at meta um støðuna og taka avgerðir eftir skjótt broytiligum viðurskiptum. Hetta var fyrimunurin hjá føroysku skipanini. Við einum óformligum stýrishátti, sum vit hava í

Føroyum, hevði tað kortini týdning, at týdningarmiklar avgerðir vórðu rótfestar, og tí máttu tey, sum høvdu ábyrgd, støðugt tosa saman.

Heimasíðan corona.fo og koronalinjan høvdu stóran týdning, og her var neyðugt, at almenna upplýsingin støðugt varð tillagað, tí viðurskiftini broyttust so skjótt.

Tað var einfaldari at seta ferðina niður enn at lata samfelagið upp aftur. Tá ið samfelagið skuldi lata upp, var ein ad hoc bólkur gjørdur til endamálið, sum gjørdi tilmæli við støði í ætlanunum hjá landsstýrinum. Síðani vórðu tilmæli gjørd um at lata upp aftur við tí fyrivarni, at til bar at broyta tað aftur eftir stuttari tíð, um tað ikki virkaði.

Skal verða víst á onkrar avbjóðingar, so kann t.d. viðmerkjast, at av tí at farsóttarlóggávan, sum er danskt málsøki, ikki varð dagførd, vantaðu heimildir til eitt nú at steingja skeinkistøð. Ístaðin varð álagt UVMR at nýta matstovulóggávuna sum heimildargrundarlag, hóast óttin fyri smittuspjæðing var orsøkin til, at skeinkistøðini máttu steingja. Hetta var helst eitt rættiliga ivasamt lógargrundarlag, og tað vístu lögfrøðingar í UVMR, lógartænastuni og løgtinginum eisini á.

Uttanríkistænastan (partur av Uttanríkis- og mentamálaráðnum)

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Uttanríkistænastan (UT) hevði í fyrstani uppgávuna at hjálpa føroyingum, sum vóru uttanlands, ella sum skuldu uttanlands.
- ❖ Tá ið koronalinjan kom, minkaði henda uppgávan hjá UT.
- ❖ Leiðslan fundaðist nógv í fyrstani, men kunningin kom ofta ikki nóg skjótt til onnur starvsfólk. Onkuntíð fingu starvsfólk kunning eftir tíðindafundir.
- ❖ Samstarvið við aðrar áhugapartar virkaði væl.
- ❖ Ógreitt var, hvør tók sær av ensku Covid-19 kunningini.
- ❖ Kreppan vísti, at skjót og greið kunning hevur stóran týdning.

Nágreining

Tá ið kreppan rakti, var tað UT, sum skuldi hjálpa føroyingum, sum vóru staddir uttanlands. UT kundi hjálpa føroyingum, sum vóru staddir uttanlands ella skuldu uttanlands, men kundi ikki ráðgeva um Covid-19. UT hevði eitt telefonnummar, sum fólk kundu ringja til, og í samstarvi við Føroya Tele varð telefonsvarari fingin til vega.

Tað var tíðliga greitt, at neyðugt var at hava meir enn eitt fólk at taka telefonina, tá ið fólk ringdu. Fleiri fólk vórðu sett til hetta, men tað hjálpti sera nógv, tá ið avgerð varð tikin um at gera eina felags koronulinju, sum TAKS fekk ábyrgdina av. Gott hevði verið, um tey við fakligari vitan vóru drigin inn í hetta skjótari, og at ein samskipandi bólkur skjótt var settur.

Yvirhøvur vóru øll starvsfólk fús at hjálpa og stuðla. Leiðslan royndi eisini sítt besta at laga arbeiðið eftir nýggju umstøðunum. Ein avbjóðing var, at tað ikki var greitt í fyrstani, hvør stýrði. Ein móguleiki hevði verið, at fólk frá UT høvdu verið partur av LMS-toyminum.

Harumframt var tað nógvið leiðslan, sum fundaðist, men operativi parturin fekk lítt kunning, og kunningin kom ofta seint. Í summum førum eftir tíðindafundirnar.

Samstarvið við aðrar aktørar virkaði væl. Hóast nógvið vóru orkymlað, royndu øll at laga seg og at fáa eina skipan at rigga. Samskiptið hjá teimum, sum tóku avgerðirnar, kundi verið skjótari og greiðari. Tað hevur týðning, at operativi parturin fær skjót boð, um hvat skal gerast, hvørjar heimildirnar eru, hvør ger hvat, og hvagar fólk skulu venda sær, um tey hava spurningar. Eisini var ógreitt, hvør tók sær av ensku kunningini, hvat var galdandi, tá ið tilmæli blivu broytt, og hvussu tilmælini skuldu skiljast. At landsstýrið gjørdi tilmæli heldur enn lógir gjørdi, at ikki bar til t siga nakað absolutt, og at vegleiðingin ikki altíð var neyv.

Fyri UT merkti kreppan, at nógvar vitjanir, ferðing og fundir blivu útsett. Nógvið virkseimi var eisini lagt til rættis við tí fyrivarni, at tað kundi verða avlýst orsakað av bráðliga øktum smittutrýsti.

UT hevur gjøgnum kreppuna lært, at fólk eru før fyri at laga seg sera skjótt, tá ið á stendur. At tað er alneyðugt at hava eina samskipandi eind, sum stýrir, og sum til ber at venda sær til við spurningum. At greitt og skjótt samskipti er týðningarmikið. At operativi parturin má takast við so skjótt, sum til ber. At leiðslan skal kommunikera skjótt og greitt til øll starvsfólkini, og at neyðugt er at rætta ætlanir til, um støður broytast.

FAKFELØG OG FELAGSSKAPIR

Heilsuhjálparafelag Føroya

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Covid-19 broytti gerandisdagin hjá limum í Heilsuhjálparafelagnum grundleggjandi.
- ❖ Innanhýsis mannagongdir á stovnum vórðu nógvið broyttar, sum hevði við sær, at borgarar/búfólk ikki kundu fáa vitjan.
- ❖ Fyri starvsfólk hevði hetta við sær, at tey máttu skipa alt arbeiði og alla frítíð á ein hátt, sum ikki kundi hava við sær, at tey tóku smittuna við sær inn á stovnar. Tey máttu liva, sum um tey vóru í sóttarhaldi alla tíðina.
- ❖ Samstarv gjøgnum nýstovnað kreppuráð hjá fakfeløgnum gekk sera væl.
- ❖ Fakfeløgini gjørdi serliga semju við arbeiðsgevarar um Covid-19 mannagongdir og løn.
- ❖ Onkuntíð var torført at tulka tilmæli. Annars hevði tað ikki stóran týðning, um talan var um lógir ella tilmæli. Gjört varð eftir boðum frá farsóttarnevndini ella koronaráðgevingini.
- ❖ Kreppan var strævin fyri limir í Heilsuhjálparafelagnum. Tað var ikki lætt at síggja tey gomlu, ið búðu á ymisku heimunum, ikki fáa vitjan í langa tíð.

Nágreining

Tá ið kreppan rakti, broytti hetta gerandisdagin hjá starvsfólkum á røktarheimum sera nógvið. Røktarheimini vórðu stongd, so at avvarðandi ikki sluppu at vitja. Nógvið varð gjørt burtur úr at brúka munnbind, spritta og hava gott reinføri á stovnum. Starvsfólk vórðu býtt í bólkar, og

tá ið vaktin var liðug, skuldu tey ikki hittast og avrapportera sum vant, men alt skuldi skrivast í bókur, ið lógu inni hjá búfólkunum. Um nakað serligt var til næstu vaktina, skuldi hetta skrivast í eina bók á skrivstovuni.

Fyri borgaran merkti hetta, at tey kundu ikki fáa vitjan og kundu heldur ikki fara út, sum tey plagdu. Í fleiri førum varð tøkni nýtt, so at starvsfólk kundu hjálpa borgaranum at halda samband við teirra avvarðandi. Starvsfólk og búfólk kundu ikki ferðast frítt millum deildir.

Starvsfólk vóru ofta rættiliga sperd, tí tey tóku ábyrgdina at verja borgaran ímóti smittu, og tað var ikki altíð lætt. Hetta merkti, at starvsfólk og teirra avvarðandi máttu seta alt til vikis fyri at tryggja, at smitta ikki kom inn á stovnar. Hetta merkti eisini, at tey fyri tað mesta hildu seg heima, tá ið tey høvdu frí. Fyri limir hjá Heilsuhjálparafelagnum var størsta avleiðingin, at tey skuldu sera ofta í sóttarhald. Tey kundu ikki liva sítt lív á vanligan hátt, vitja familju ella fáa vitjan, tí vandi var fyri, at tey bóru smittuna við til arbeiðis. Tey máttu í roynd og veru alla tíðina liva, sum um tey vóru í sóttarhaldi.

Tað gekk skjótt hjá leiðslunum at handfara støðuna og gera reglur fyri, hvussu farast skuldi fram. Fakfeløgini tóku stig til at seta eitt kreppuráð á stovn, tí tey hildu tað vera neyðugt, at báðir partar av arbeiðsmarknaðinum vóru umbodaðir í tilbúvingini hjá landinum.

Talan var um eina nýggja og óvanliga støðu, og alt mátti skipast eftir tí. Samstarvið við onnur virkaði væl. Farsóttarnevndin gjørdi eitt framúr gott arbeiði, ið skapti álit millum fólk. Neyðugt var at leggja alla orku í at samskipa arbeiðið, tryggja, at tamarhald var á støðuni, og at skapa ró í einari ókendari støðu.

Fakfeløgini arbeiðdu saman gjøgnum nýstovnaða kreppuráðið, og øll feløg og stovnar samstarvaðu. Fyri at fáa alt at ganga og fyri at halda almennu tilmælini máttu øll samstarva, eisini har samstarv ikki er vanligt, bæði stovnar og feløg.

Fakfeløgini gjørdu eina sonevnda Covid-19 semju við arbeiðsgevarar, og hetta var ein søgulig semja, har fakfeløgini vóru samd um, hvussu arbeiðið skuldi skipast og lønast undir Covid-19 kreppuni.

Tá ið myndugleikin brúkar tilmæli, er tað ikki líka greitt, hvussu ein skal bera seg at. Tað fara altíð at vera ymiskar fatanir av, hvat er rættast at gera. Við tilmælum fekk einstaklingurin móguleika at vísa ábyrgd. Hetta merkti, at um onkur ikki helt tilmælini, hevði tað ikki við sær, at viðkomandi varð revsaður. Føroyingar sum heild stóðu saman, og í flestu førum vórðu tilmælini hildin. Felagið gav sær ikki so nógv far um munin millum tilmæli og lóg. Farsóttarnevndin skapti ró, og álit var á tí, ið tey førdu fram. Pál Weihe (Koronaráðgevingin) var altíð hentur at ringja til, og haðani komu góð ráð, ið síðani vórðu hildin.

Við bylgjurnar, sum komu aftaná, var støðan tann sama sum í fyrstu bylgju. Starvsfólk hildu seg til galdandi tilmæli og tær fyriskipanir, ið vóru gjørdar fyri tey ymisku arbeiðsplássini.

Tað varð ongantíð gingið út frá, at nú var yvirstaðið, tí øll vistu, at ein nýggj bylgja kundi koma. Hetta gjørdi, at tá ið ein nýggj bylgja kom, vóru øll væl fyrireikað.

Covid-19 lærði øll at samstarva, bæði horisontalt og vertikalt. Fólk lærdu at skipa seg soleiðis, at tað altíð bar til at halda frástøðu. Men kreppan var strævin fyri starvsfólkini. Og tað var ikki lætt at síggja tey gomlu, ið búðu á ymisku heimunum, ikki fáa vitjan í langa tíð.

Ein tann týðningarmesti lærdómurinn av kreppuni var at uppliva, hvussu fólk tóku ábyrgd, og tey royndu alt, tey vóru ment, at verja seg sjálv og onnur. Tað kom ikki fyri, at skipanir og tilmæli ikki vórðu virð.

Listafólkasamband Føroya

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Alt útinnaði virksemi á listaøkinum steðgaði upp, tí tað bar ikki til at hava framfærslur og framsýningar.
- ❖ Torført hjá listaøkinum at fáa uppmerksemi hjá miðlum og myndugleikum.
- ❖ Listafólk virdu øll tilmæli, sum um tey vóru lógir, hóast hetta hevði stórar fíggarligar avleiðingar fyri tey. Almenna viðurkenningin av hesum átti at verið størri.
- ❖ Listafólk komu við í ALS-hjálparpakkan (1).
- ❖ Tey, sum arbeiða fulla tíð sum listafólk, vórðu serliga hart rakt. Summi á tónleikaøkinum vóru heilt illa fyri. Tíðarskeiðið var merkt av ótryggleika, tí tiltøk ofta vóru bráðliga avlýst. Summi finga sær annað arbeiði, men hetta bar ikki til hjá øllum.
- ❖ Fleiri manglaðu pengar til eitt nú mat og leigu. Relatióin til partnara og børn var undir trýsti. Lítil ivi er um, at børn hava ligið undir, at inntøkugrundarlagið hjá øðrum ella báðum foreldrum varð rivið burtur í einum.

Nágreining

Á listaøkinum var eingin tilbúgving, sum vendi sær beinleiðis til farsóttarstýring. Alt útinnaði virksemi á listaøkinum steðgaði. Tað bar ikki til at hava framfærslur ella listaframsýningar.

Listafólkasambandið hevði ongar karmar at handfara eina slíka kreppu. Starvsnevndin hjá LISA gjørdist ørkymlað um fíggarligu viðurskiftini hjá limunum í limafeløgnum og setti seg í samband við myndugleikarnar fyri at tryggja, at listafólkini ikki vóru gloymd. Hverki politisku mynduleikarnir, lögmaður ella tíðindafólk nevndu listina á tíðindafundum. Hetta var ørkymlandi, og greitt var, at listafólk máttu brynja seg við toli og áhaldandi arbeiða fyri, at avbjóðingar á listaøkinum fingur uppmerksemi í fjølmiðlum og frá politisku skipanini.

Listafólk hava ongar tryggingar. Tey eru ofta sjálvstøðugt vinnurekandi og arbeiða viðhvørt non-profit. Tað var umráðandi at fáa listafólkini við í ALS-hjálparpakkan. Forfólkið hjá LISA, Marita Dalsgaard, setti seg tí í samband við vinnuáráðið. Vinnuáráðið loftaði tí, og listafólkini komu við í ALS-hjálparpakkan. Okkara hjálparpakki 2 kom seint, og tá ið hann

kom, virkaði hann ekki. Hjálparpakkar 3 og 4 hjá okkum virkaðu væl og vóru grundleggjandi øðrvísi skipaðir enn ymsu donsku hjálparpakkar.

Av tí at listafólkini beinanvegin virdu tilmælini, kundi viðurkenningin verið størri. Listaekið og listafólkini hava verið hart rakt fíggjarliga. Tað er ymiskt, hvussu stór tapini hjá tí einstaka eru. Tey sum eru harðast rakt, eru tey, sum arbeiða fulla tíð sum útinnaði listafólk. Summi á tónleikaøkinum hava verið heilt illa fyri. LISA fekk uppringingar, sum vitnaðu um sosialar avbjóðingar, sum beinleiðis stóðust av, at koronaátøkini beindu fyri móguleikanum at vinna sær til lívsins upphald, og ALS hjálparpakkin var útgingin. Fleiri manglaðu pengar til eitt nú mat og leigu. Sambandið við maka og børn var undir trýsti. Starvsnevndin hjá LISA er ekki í iva um, at børn hava ligið undir, at inntøkugrundarlagið hjá øðrum ella báðum foreldrum varð rivið burtur í einum.

Virksemið hjá listafólkunum var í stop-go mode alt koronatíðarskeiðið. Tiltøk vórðu útsett ella avlýst. Tey útinnaði listafólkini, sum hava fleiri sløg av færleikum, skiftu til annað virksemi, til dømis at skriva og umseta – hetta var tó verri enn so móguligt hjá øllum.

Í sambandi við, at landsstýrið gjørði tilmæli, hava listafólk virt tilmælini, um tey vóru galdandi lógir. Einkin dømi hevur verið um, at avmarkaða talið á áskoðarum/áhojarum ekki hevur verið hildið, ella at tað t.d. hevur verið hildin ein konsert ella sjónleikur undir umstøðum, sum gingu ímóti tilmælunum.

Tað riggaðu út av lagi illa, at tað ekki beinanvegin varð tikin hædd fyri, at útinnaði listaligt virksemi ekki ber til í eini tílíkari støðu, at fólk eru frýrkisfólk og tí virka undir heilt øðrum fortreytum enn starvsfólk í fóstum starvi. Hesin stættarmunur gjørdist sera sjónligur.

Korona hevur havt fíggjarligar og sosialar avleiðingar fyri listafólk. Listaekið og listafólk duttu heilt burtur í almenna rúminum eitt tíðarskeið, har hvørt mansbarn las, lurtaði eftir tónleiki og hugdi at sjónleiki á skíggjanum. Har var felagssangur – men listafólk vórðu ekki nevnd á tíðindafundunum. Listafólkasambandið gleðist hinvegin um at vera tikið við í hesa eftirmeting, og vónar, at hetta merkir, at listaekið sum starvsøki er partur av sjónarringinum hjá myndugleikunum, og at karmarnar kring listafólk fara at verða styrktir til eina aðra ferð.

Starvsfelagið

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Fyrstu vikurnar hevði Starvsfelagið úr at gera við at tryggja rættindi hjá limum, tí nógv ivamál vóru í sambandi við sóttarhald, ferjur, barnaansing o.a.
- ❖ Ivamál um, hvussu tilmæli skuldu tulkast.
- ❖ Ein avbjóðing, tá ið Fíggjarmálaráðið sendi skriv út til landsins stovnar um at avgreiða ferju og avspáking. Starvsfelagið gjørdi vart við, at starvsfólk sjálvi gera av, nær tey hava ferju og avspáka.
- ❖ Stórar avbjóðingar á ávísam arbeiðsplássum, m.a. í Rúsdrekkasøluni, Akstovuni og serliga á Heilsufrøðiligu Starvsstovuni.

- ❖ Ómenniskjansligar arbeidstíðir og umstøður hjá starvsfólki á Heilsufrøðiligu Starvsstovuni undir koronakreppuni.
- ❖ Treytirnar hjá limum Starvsfelagsins á privata arbeidsmarknaðinum vóru ikki nøktandi. ALS-upphæddin var ov lítil partur av lønini, og starvsfólk høvdu ógvusligan inntøkumiss.
- ❖ At brúka ALS til at varðveita inntøkur hjá løntakarum hevur kanska verið ein snild loysn hjá politisku skipanini, men henda loysnin var ikki góð fyri øll.
- ❖ Ein stór avbjóðing var, tá ið ferðin fór upp aftur í samfelagnum í 2020, at dagstovrnarnir ikki lótu upp samstundis. Hetta elvdi til óneyðugar trupulleikar á arbeidsmarknaðinum.

Nágreining

2020 var eitt óvanligt ár í fakfelagshøpi. Tað var friðarligari enn vanligt á summum økjum, men buldrasligari og merkt av stórum avbjóðingum á øðrum. Tað var sum at stíga út í mjørkan. Fleiri túsund fólk vórðu send til hús, fleiri hundrað limir í Starvsfelagnum og teirra millum tey fimm starvsfólkini á skrivstovuni. Men virkseimið í felagnum steðgaði ikki. Heldur tvørturímóti, tað óktist.

Fyrstu vikurnar hevði felagið úr at gera við at tryggja rættindini hjá limunum. Støðan var nýggj, og nógv ivamál vóru. Greiða skuldi fáast á, hvørji rættindi fólk høvdu, sum vóru stødd uttanlands, og sum vóru send heim í sóttarhald, sjálvboðin ella noydd. Greiða skuldi fáast á, hvussu feria skuldi avgreiðast, og hvussu støðan var hjá teimum, sum onga barnaansing høvdu.

Tað var góð hjálp í vegleiðingini, sum Fíggjarmálaráðið gjørdi rímiliga skjótt, men tað vóru fleiri ivasurningar, og tí avgjórði felagið skjótt at gera sínar egnu vegleiðingar um starvsfólkarættindi undir koronakreppuni.

At byrja við var ivi m.a. um, hvussu boðini frá landsstýrinum um heimaarbeiði skuldu tulkast. Tað tóktist at vera andsøgn millum tað, sum stóð at lesa á heimasíðuni corona.fo, og tað, sum lögmaður og onnur umboð fyri landsstýrið meldaðu út. Boðini á heimasíðuni lögdu í størri mun upp til, at høvuðsreglan var, at fólk skuldu arbeiða heimanífrá, og hetta gav avbjóðingar, tí at fólk kundu koma sær í støður, har arbeiðsgevarin vildi hava tey at vera á arbeiðsplássinum, men har heilsutilmælið bendi á, at tey skuldu arbeiða heima. Ivi var millum annað um, hvat skuldi skiljast sum ”kritiskar samfelagsfunktiúnir”, Tað gjørdi ikki støðuna lættari, at talan var um tilmæli og ikki kravboð.

Tá ið summarferian 2020 nærkaðist, bleiv tað ein avbjóðing, at Fíggjarmálaráðið sendi skriv út til landsins stovnar um at avgreiða feriu og avspáking, meðan fólk vóru heimsend. Her var neyðugt hjá felagnum at gera vart við, at myndugleikarnir ikki máttu bróta regluna um, at feria og avspáking er fyri starvsfólkið, og at tað ikki var sambærlikt við reglurnar at trýsta feriu og avspáking ígjøgnum einvegis. Tað skuldi avtalast millum leiðslu og starvsfólk, og avtalunar skuldu vera sjálvboðnar. Í hesum sambandi er vert at nevna, at í Danmark vóru viðurskipti sum hesi lutvíst avtalað í trípartaavtalum millum partarnar á

arbeidsmarknaðinum. At vit ongar avtalur hövdu um hesi viðurskifti, var tískil eisini óheppið í hesum sambandi, sí nærri um trípartasamstarv niðanfyri.

Á summum arbeidsplassum vóru stórar avbjóðingar. Í Rúsdrékkasøluni fingu limirnir boð um at fara til arbeidis, tá ið onnur vóru send heim, og felagið mátti tryggja, at hetta varð gjørt undir heilsuliga forsvarligum umstøðum. Um hetta mundið valdaði ótti millum starvsfólk um, hvørt tað var trygt at fara til arbeidis ella ikki. Neyðug trygdarútgerð manglaði, og Arbeidseftirlitið var inni í málinum. Støðan var merkt av óvissu, og at alt var so nýtt, og starvsfólk kendu seg kroyst av støðuni.

Á Akstovuni vóru eisini setanarligir trupulleikar, tá ið leiðslan fekk boð frá sjálvum lögmanni um, at starvsfólkini skuldu til arbeidis undir afturlatingini, hóast høvuðstilmælið frá heilsumyndugleikunum var at arbeida heima.

Serliga á Heilsufrøðiligu Starvsstovuni (HFS) vóru boð eftir limum hjá Starvsfelagnum, eftir at stovnurin skjótt gjørdist ein kjarnufunktiún í tilbúgvingsini móti Covid-19. Álitisfólkini boða frá misnøgd millum starvsfólk og leiðslu, og at samstarvið kundi verið betri. Álitisfólkini hava havt kensluna av, at leiðslan hevur verið strongd av støðuni, og hinvegin hava álitisfólkini kent seg trýst millum starvsfólk og leiðslu fyri at fáa alt at ganga upp. Álitisfólkini hava eisini sett spurnartekn við sálarliga arbeidsumhvørvið, og í hesum sambandi hevði verið áhugavert at fingið greiðu á, hvussu trygdarskipanin á HFS hevur virkað í koronakreppuni. Eisini í 2021 vóru avbjóðingar av, at leiðslan á HFS kallaði fólk inn úr feriu. Álitisfólkaskipanin hevur verið í støðugum samskifti við leiðsluna um ymsar avbjóðingar, t.d. um vaktarskipanir og vaktarsamsýningar.

Samanumtikið hevur koronakreppan havt stórar avleiðingar fyri starvsfólkini á HFS, og sambært álitisfólkunum eru stórar gjáir íkomnar millum starvsfólk og leiðslu av støðuni. Longu tíðliga kom stovnurin undir trýst av øllum kanningunum, sum skuldu gerast. Leiðslan royndi at finna loysnir, men álitisfólk og samstarvsnevnd vórðu ikki tikin við á ráð, soleiðis sum sáttmálin leggur upp til. Støðan gjørdist spent. Starvsfólk vóru troytt og útkoyrd av ómenniskjansligum arbeidstíðum, sum vórðu broyttar frá degi til dags, uttan at starvsfólkini fingu at vita, nær tey skuldu hava frí. Tað lá í luftini, at fólk skulu arbeida av "samfelagssinni".

Starvsfólkini vórðu býtt sundur og skuldu arbeida til skiftis annanhvønn dag, og eitt "koronatoymi" varð sett á stovn. Fólk arbeiddu drúgvar og langar vaktir, og fakfelagið mátti inn í málið at tryggja, at sáttmálin varð hildin í sambandi við allar broytingarnar. Samstundis vóru nógvar nýggjar starvssetanir á HFS til nýggju uppgávnar. Eisini sáttmálin var undir trýsti hesa tíðina, og javnan vóru boð eftir fakfelagnum. Tað kom sum ein serlig avbjóðing, tá ið Fíggjarmálaráðið um várið sendi boð út til stovnarnar um at avgreiða feriu og uppsparða avspáking áðrenn nýggja feriuárið 1. mai. Hetta var sum steinur oman á byrðu hjá starvsfólkunum.

Ein onnur avbjóðing var, at starvsfólk á HFS vórðu biðin um at koma aftur til arbeiðis í summarferiuni 2020. Eisini her var neyðugt, at Starvsfelagið kom upp í leikin at gera leiðsluni greitt, at eftir frítíðarlógini er neyvan heimild yvirhøvur at bróta feriu av hjá starvsfólki, og at slíkt undir ongum umstøðum kann gerast uttan greiðar avtalur um góða lønarsamsýning. Hesin trupulleikin endurtók seg í summarferiuni 2021, sí niðanfyri.

Meðan starvsfólk á almenna arbeiðsmarknaðinum vórðu send heim við løn í fleiri vikur, vóru aðrar avbjóðingar á privata arbeiðsmarknaðinum, har Starvsfelagið hevur limir í almennu partafeløgum Posta og Føroya Tele, umframt einstakar limir í Vága floghavn.

Longu tá ið tað á vári 2020 kom fram, at ALS skuldi fíggja endurgjaldsskipanina til teirra, ið vóru send heim á privata arbeiðsmarknaðinum, mótmælti Starvsfelagið. Tá gjørdi felagið vart við, at ALS-upphæddin var ov lítil partur av samlaðu lønini.

Tað vísti seg skjótt, at ALS-skipanin als ikki var nøktandi. Starvsfólk vóru heimsend á privata arbeiðsmarknaðinum við koronastuðli, uttan at arbeiðsgevararnir rindaðu munin upp til teirra vanligu løn. Úrslitið var, at fleiri starvsfólk upplivdu ein ógvusligan inntøkumiss, tá ið tey vórðu heimsend.

Tað eydnaðist Starvsfelagnum at fáa avtalu við Føroya Arbeiðsgevarafelag um, at starvsfólk á Føroya Tele og Posta ikki skuldu vera fyri lønarmissi, um tey vórðu heimsend. Í Vága Floghavn (VF) vildi leiðslan ikki góðtaka hetta, og tí stevndi Starvsfelagið VF eftir muninum, og á vári 2021 gekk leiðslan loksins undir endurgjaldskravið.

Ógreitt er, hvussu stóðan hevur verið uttan fyri sáttmálaøkini hjá Starvsfelagnum. Nógv bendir tó á, at tað kann hava verið eitt rættiliga stórt tal á løntakarum, sum varð sent heim á vári 2020 við stórum lønarmissi. Hetta er vert at kanna nærri.

Tað hevur verið ein grundleggjandi trupulleiki, at tilbúgvingin og tiltøkini undir koronakreppuni hava verið einvegis átøk frá myndugleikunum; ikki í samstarvi við arbeiðsmarknaðin, soleiðis sum vit hava sæð í t.d. Danmark.

Starvsfelagið heldur, at krepputiltøkini áttu at verið gjørd í samstarvi við partarnar á arbeiðsmarknaðinum – í trípartasamstarvi. Loysnin við at nýta ALS var okkum kunnugt burturav ein politisk loysn (uppskotið kom frá Vinumálaráðnum). Ein loysn, sum meira ella minni varð kroyst oman yvir fakfeløg (og arbeiðsgevarar). Uppskotið frá Vinumálaráðnum varð viðgjørt í ALS-stýrinum, men eingin verulig viðgerð av krepputiltakinum var í fakfelagsrørsluni.

ALS-loysnin var kanska ein snild loysn fyri politisku skipanina, men tilgongdin var ódemokratisk, og loysnin elvdi til ein hóp av trupulleikum fyri løntakararnar, m.a. lønarniðurskurðin omanfyri, sum fakfelagsrørslan sjálvsagt átti at fingið høvi at viðgjørt.

Úrslitið var, at vit fingur kreppuloysnir, sum skaptu óneyðugan ófrið og trupulleikar fyri fakfeløg og løntakarar. Trupulleikar, sum ikki høvdu verið íkomnir, um loysnirnar høvdu verið

kjølfestar í einum trípartasamstarvi, soleiðis sum tað eigur at vera gjørt í einum norðurlensskum vølfelagsfelagi.

Koronakreppan ávirkaði virksemd í felagnum. Skrivstovan varð stongd í fleiri vikur at byrja við, og øll ørindi vórðu avgreidd gjøgnum telefon og Teams. Leiguvirksemd, sum gevur felagnum góðar inntøkur, lá lamið; somuleiðis sosial tiltøk og samstarvið við norðurlensku fakfeløgini.

Tá ið samfelagið læt upp aftur í 2020, var tað ein stór avbjóðing, at upplatingin hjá dagstovnunum ikki var synkoniserað við upplatingina av samfelagnum annars. Starvsfólk, sum høvdu arbeið heimanífrá og høvdu kunnað ansað sínum børnum heima, komu nú í sera trupla støðu. Tey fingið boð at koma til arbeiðis, men fingið samstundis at vita, at manglandi barnaansing ikki var lóglig fráverugrund, eins og t.d. sjúka er. Dømi var um, at eitt starvsfólk ikki fekk farið til arbeiðis av hesi grund, og málið endaði við uppsøgn. Hetta var sera harmiligt og átti sjálvsagt ikki at komið fyri.

Starvsfelagið vendi sær á sumri 2020 til Fíggjarmalaráðið og gjørdi vart við henda trupulleikan, uttan at hetta gav nakað úrslit. Nakað seinni, í 2021, var dagpeningalógin og Covid-19 vegleiðingin hjá FMR tó broytt, so at hædd varð tikin fyri trupulleikanum. Starvsfelagið heldur tó, at tað gekk ov long tíð, áðrenn hetta varð gjørt, og tað elvdi til óneyðugar trupulleikar á arbeiðsmarknaðinum.

Umleið 30 fakfeløg á føroyska arbeiðsmarknaðinum skipaðu seg í 2020 í Fakfelagsráðið, sum var eitt bráðfeingis kreppuráð millum føroysk fakfeløg. Hetta varð gjørt sum ein reaktión til, at feløgini í stóran mun vóru sett uttan fyri ávirkan, tá ið fyrstu krepputiltøkini og tey aftaná vórðu sett í verk. Endamálið við Fakfelagsráðnum var at geva fakfeløgnum eina felags rödd í koronakreppuni. Royndirnar hava víst, at fakfeløgini hava verið tikin við upp á ráð í størri mun, enn tey høvdu verið, um eingin felags rödd hevði verið. Fakfelagsráðið hevur fingið uppskot til krepputiltøk til hoyringar og hevur havt møguleika at geva eitt felags tilmæli. Men hóast Fakfelagsráðið hevur verið eitt framstig, so hevur tað kortini ikki havt tann leiklut, sum feløgini kundu fingið í einum trípartasamstarvi á arbeiðsmarknaðinum.

Tiltøkini, sum eru sett í verk í Føroyum, hava verið myndugleikatiltøk, sum fakfeløgini hava fingið til hoyringar. Initiativðið hevur tó verið hjá myndugleikunum. Feløgini hava í stóran mun bert verið kunnað, men hava ikki havt møguleika at seta fingramerki á tiltøkini, sum tey høvdu fingið, um talan var um javnbjóðis samstarv millum partarnar á arbeiðsmarknaðinum. Hetta hevur eisini havt nakað at siga fyri legitimitetin og trúvirðið av tiltøkunum, umframt at samstarvið hevði kunnað tryggjað betri og haldførarari loysnir enn tær, vit hava sæð á arbeiðsmarknaðinum.

Sæð frá sjónarhorninum hjá løntakarum hevur seinna tíðarskeiðið verið støðugari. Nógv av teimum ivamálum, sum vóru at byrja við, vórðu greidd. Í tíðarskeiðnum hevur felagið m.a.

verið upptikið av sakarmáli móti Vága Floghavn, um endurgjald fyri lønarmiss, sum ikki varð avgreitt fyrr enn í 2021.

Tað er alneyðugt, at føroyski arbeiðsmarknaðurin verður betur samskipaður og tilbúgvinn til eina kreppu næstu ferð. Norðurlendsku vælferðarsamfeløgini byggja á eitt samstarv millum partarnar á arbeiðsmarknaðinum og myndugleikarnar, og hetta samstarv virkaði ikki, sum tað átti, undir koronakreppuni í Føroyum.

Leisturin við trípartasamstarvi má fáast at virka her á landi. Partarnir á arbeiðsmarknaðinum og myndugleikarnir eiga, áðrenn ein líkandi kreppa rakar aftur, at seta seg saman at gera eina virkisætlan fyri, hvussu vit handfara eina kreppu næstu ferð, har partarnir á arbeiðsmarknaðinum eru við. Fakfeløgini hava longu skipað Fakfelagsráðið, og harvið skuldi verið lættari at fingið gongd á hetta arbeiðið.

Tey tiltøk, sum verða sett í verk, eiga ikki at koma einstaklingum og familjum út í ta stöðu aftur, at starvsfólk missa ein týðandi part av síni inntøku, tá ið tey verða heimsend. Her eiga vit at læra av trípartasamstarvinum í øðrum londum, har funnar vórðu smidligar loysnir, so at fólk ikki vóru fyri stórum inntøkumissi av kreppuni.

Sum tað síðsta mælir Starvsfelagið til, at myndugleikarnir taka stig til eina ráðstevnu, har aktørarnir á arbeiðsmarknaðinum siga frá sínum royndir og gera tilmæli um, hvussu føroyski arbeiðsmarknaðurin saman kann gera tað betur næstu ferð.

Reyði Krossur Føroya

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Reyði Krossur (RKF) hevði ikki serliga farsóttartilbúgving, men yvirskipaða tilbúgving til menniskjansliga partin av einhvørjari kreppustøðu.
- ❖ Høvuðsleikluturin er at stuðla myndugleikum í handfaring av humaniterum kreppum.
- ❖ 135 fólk vóru sjálvboðin í Hjálparnetverkinum hjá RKF – 76% av teimum nýggj.
- ❖ Longu tíðliga í tilgongdini hevði RKF eitt gott samstarv við myndugleikar og serføðingar í Føroyum.
- ❖ RKF fekk ómetaliga nógvar positivar afturmeldingar frá privatpersónum, fyrirkum og feløgum um hjálpartænasturnar, sum RKF veitti undir koronu.
- ❖ RKF bjóðaði millum annað sálarfrøðiliga hjálp, praktiska hjálp (t.d. við innkeypi), hjálp til sperdar familjur o.a.
- ❖ Gjøgnum kreppuna lærdu RKF at føroyingar eru fúsir at melda seg til at hjálpa, tá á stendur.
- ❖ RKF hevur lært, at tað ræður um at seta inn skjótt, tá ein kreppa stingur seg upp – tá vit reagera skjótt, fáa vit spontant sjálvboðin, fyrirkur og feløg við.
- ❖ Síðan korona, er tilbúgvingin í RKF longu ment nógv, av tí at felagsskapurin gjørdi sær drúgvur royndir undir hesi kreppu.

- ❖ Tilbúgvingin hevði verið munandi betri, um tað vóru fastari karmar og avtalur við myndugleikar um hvussu RKF kann virka sum stuðulseind.
- ❖ Ein almenn váðameting fyri allar Føroyar hevði verið hent. Slík váðameting kundi víst á tørvir ella manglar, har RKF kundi traðka inn.

Nágreining

Reyði Krossur Føroya (RKF) hevði ikki tilbúgv, ið vendi sær beinleiðis til farsóttir, men felagsskapurin hevur eina tilbúgv, sum vendir sær til tann menniskjansliga partin av einhvørjari kreppustøðu. RKF er partur av altjóða Reyða Krossi, og hevur serliga ábyrgd at virka fyri Genevekonventiónunum. Ein av høvuðsleiðlutunum hjá felagsskapinum er at vera stuðulseind hjá almennu myndugleikunum í viðkomandi landi, og sostatt at stuðla myndugleikunum í handfaringini av humaniterum kreppum í landinum. Tilbúgvingin hjá RKF hongur nógv saman við vanligu virkseminum, og umfatar serliga:

- Samarittar og fyrstuhjálparuppávur
- Psychosocialan stuðul, so sum sálarlig fyrstahjálp og menniskjaligur stuðul
- Praktiskar uppgávur og logistikkur
- Handfaring av spontanum sjálvbodnum

Tá korona rakti, var alt vanligt virksemin beinanvegin antin lagt niður ella tillagað.

Samstundis varð tilbúgvingin Hjálparnetverkið íverksett fyri fyrstu ferð. Hjálparnetverkið hevur til endamáls at stuðla og hjálpa borgarum í Føroyum, tá kreppur raka. Skrivstovan hjá RKF stóð fyri menning og rakstri av tænastrunum í Hjálparnetverkinum og arbeiddi áhaldandi við at menna mannagongdir fyri nýggju hjálpartænastrurnar, og tryggja, at allar tænastrurnar vórðu hildnar á dygdargóðum stigi. Hetta var gjørt í góðum samstarvi við ábyrgdarlækna hjá RKF, sjálvboðin (serliga innan samarittar og fyrstuhjálp), við spontant sjálvboðin, við nevnd, við onnur Reyða Kross landsfeløg, stovnar og fyritøkur í Føroyum og við landsins leiðandi serfrøðingar og læknar. Tá samanum kom vóru 135 sjálvboðin partur av Hjálparnetverkinum, harav 76% vóru spontant sjálvboðin, sum merkir, at tey vóru nýggj sjálvboðin, ið spontant meldaðu seg til at hjálpa, tá RKF lýsti eftir sjálvboðnum. Øll, sum teknaðu seg sum sjálvboðin í Hjálparnetverkinum fingur kunning um sálarliga fyrstuhjálp (frá sálarfrøðingi) og sóttarhaldshandfaring (frá Íslenska Reyða Krossi). Harumframt fingur tey í boði at taka ókeypiss víðkað skeið í kropsligari og sálarligari fyrstuhjálp. Tilbúgvingarnummarið 1818 varð aktiverað, og vaktarskipan, sum var samansett av 18 sjálvboðnum, einum starvslesandi og báðum starvsfólkunum á skrivstovuni, var sett at svara telefonini. Hjálparnetverkið fekk nógvar áheitanir umvegis 1818, ið svaraði allar dagar frá kl. 8-22 í fyrstu mánaðirnar. Tænastrurnar, ið vóru bodnar út, vóru:

- Sálarfrøðilig ráðgeving frá lóggildum sálarfrøðingi.
- Koyring til og frá sóttarhaldi og heimaupphaldi (serliga í tíðini, tá hvørki taxabilar ella bussar koyrdu til flogvøllin).
- Vitjanartænasta umvegis telefon.

- Praktiskar uppgávur, sum eitt nú við innkeypi.
- Vegleiðing til tilflytarar, ið ikki skilja føroyskt.
- Sóttarhaldsráðgeving.
- Mat- og klædnahjálp til fíggjarliga sperdar familjur.

Í summarfrítíðini 2020 fekk RKF áheitan frá heilsumyndugleikum um at seta á stovn eina sóttarhaldsráðgeving til borgarar, og avvarandi til borgarar, ið skuldu í ella sótu í sóttarhaldi ella heimaupphaldi. Sóttarhaldslinjan varð hareftir lögð afturat Hjálparnetverkinum. Tá Landssjúkrahúsið setti vanligar viðgerðir í gongd aftur síðst í apríl 2020, samstarvaðu Reyði Krossur og Landssjúkrahúsið um at vegleiða og kunna vitjandi í forhøllini á Landsjúkrahúsinum um reinføri, frástøðu og almennu tilmælini, soleiðis at starvsfólk á Landsjúkrahúsinum kundu hugsavna seg um aðrar týðandi uppgávur. Á jólum vóru høluni hjá Reyða Krossi á Bryggjubakka 10 skipað sum bíðioki fyri ferðandi, sum komu heim úr útlondum, og sostatt skuldu í beint í heimaupphald, og skuldu bíða eftir at sleppa við Smyrli til Suðuroyar.

RKF hevur ongur formligir karmar ella avtalur við almennu myndugleikarnar í Føroyum, sum kundi staðfest konkretar mannagongdir ella heimildir at hjálpa við ávísam hjálparátøkum. Flestu Reyða Kross feløg kring heimin hava fastar avtalur við myndugleikarnar, sum er sett í lóg, politikum, ætlanum ella samstarvsavtalam, og sum gevur Reyða Kross felagnum í tí landinum heimild at útinna ávíst hjálparvirksemi, og sum lýsir rættindi og skyldur hjá felagnum¹. Slíkir formligir karmar høvdu skapt eitt nógv betri grundarlag fyri Reyða Kross at hjálpa, tá á stendur, og at finna markamót til aðrar ábyrgdarar.

Longu tíðliga í tilgongdini hevði RKF eitt gott samstarv við myndugleikar og serføðingar í Føroyum, sum góvu sera góða vegleiðing at handfara og fyriryrgja smittuspjalding, serliga í mun til flutningstænastur. Sum heild hevði RKF gott samstarv við aðrar stovnar í sambandi við tiltøk, sum RKF varð biðin um at hjálpa við:

- Í sambandi við vegleiðing á Landsjúkrahúsinum var gott samstarv við starvsfólkadeildina á LS um at skipa fyri sjálvbodnum vaktum í forhøllini. Samstarvið virkaði so, at LS gav okkum tíðirnar, har tey kundu hugsað sær at havt vaktir, og síðan fann RKF sjálvboðin, ið høvdu tíð og umstøður at taka sær av arbeiðinum.
- Í sambandi við, at RKF bjóðaði sálarliga ráðgeving var eitt sera gott samstarv við felagið Føroyskir Sálarfrøðingar (FS). Samstarvið virkaði so, at áhugaðir limir í FS meldaðu seg tókan til ráðgevingina, og Reyði Krossur gjørdi eitt vaktarskema, soleiðis at sálarfrøðingarnir vistu, nær teir skuldu vera tøkir til telefonráðgeving. Tá borgari ringdi á RKF nummarið 1818, og bað um at tosa við sálarfrøðing, gav RKF upplýsingarnar víðari til vakthavandi sálarfrøðing, sum ringdi aftur til borgaran. Samstarvið var sera gott, og FS vistu stóra vælvild og góvu RKF avsláttur á viðtalurnar.
- Samstarvið við heilsumyndugleikar viðvíkjandi sálarfrøðiligari ráðgeving haltaði eitt sindur, og var í ein vissan mun merkt av misskiljingum. RKF fekk upprunaligt eina

umbøn frá heilsumyndugleikum um at seta á stovn eina sálarfrøðiliga ráðgeving, og var RKF av tí fatan, at myndugleikarnir fóru at lata RKF eina upphædd til hetta endamál – men tá avtornaði var eingin ætlan um at gjalda fyri sálarfrøðiligu ráðgevingina.

Talgilt eftirmetingarskjal varð sent til øll sjálvboðin í Hjálparnetverkinum. Sjálvboðin vóru í stóran mun væl nøgd við hvussu Hjálparnetverkið varð stýrt, og høvdu ávísar smærri viðmerkingar til broytingar í mun til samskipti o.tíl. Eftirmetingarskjal varð eisini sent til allar sálarfrøðingarnar, sum vóru við í Hjálparnetverkinum. Sálarfrøðingarnir vóru nøgdir við gongdina og høvdu ongar viðmerkingar til broytingar. RKF fekk ómetaliga nógvar positivar afturmeldingar frá privatpersónum, fyrirkøsum og feløgum um hjálpartænasturnar, sum RKF veitti undir koronu.

RKF hevði stóran miss í føstum inntøkum, av tí at allir endurnýtsluhandlar vóru regluliga stongdir, fyrstuhjálparskeið vórðu avlýst og samarittatænsta var nærum als ikki umbiðin í hesum tíðarskeiði. Tó fekk RKF fleiri peningagávur frá privatfólki, fyrirkøsum og feløgum enn vanligt í hesum tíðarskeiði. Covid-19 smittan var eisini orsök til, at RKF broytti Landsinnsavningina frá at vera hurð-til-hurð til at vera ein sjónvarpssending, sum gav eitt væl hægri úrslit enn vanligt er fyri Landsinnsavningina.

Um RKF hevði formligar avtalur og fekk eina størri upphædd á løgtingsfíggarlógini (sum nú er 350.000 kr.), hevði RKF havt betri umstøður at viðlíkahalda tilbúgingina og varðveita førleikar í felagnum og harvið havt betri fortreytir fyri eitt nú at uppskalera ísv. kreppur.

Tá koppsetingar vóru komnar so langt, varð sett um treyt, at sjálvboðin í RKF, ið hava nærsamband við onnur, skuldu verða liðugt koppsett. Mælt varð somuleiðis til, at kundar í handlunum og til fyrstuhjálparskeið kundu vísa á koronupass. Endurnýtsluhandlarnir lótu regluliga aftur, tá nógv smitta varð í landinum, nøkur fyrstuhjálparskeiðskeið vórðu útsett, og tiltøk, so sum Familjulegan, vóru avlýst. Nøkur trivnaðartiltøk vóru avlýst og onnur vóru umskipað til smærri bólkar.

Gott samstarv varð við Thetis, sum bjóðaði sjálvbodnum í Hjálparnetverkinum ókeypis koronutest. Í sambandi við Sóttarhaldslinjuna var gott samstarv við heilsumyndugleikar (Bjarna á Steig) og coronulinjuna (TAKS), sum syrgdi fyri, at RKF altíð fekk nýggjastu dagføringar í tilmælum og spurningum ísv. sóttarhald, sum varð brúkt til Sóttarhaldslinjuna hjá RKF. Í samstarvi við coronuráðgevingina, hevði RKF eina lýsingarherferð fyri at eggja fólki til at lata seg koppseta.

Gjøgnum kreppuna lærdu RKF at føroyingar eru fúsir at melda seg til at hjálpa, tá á stendur. Bæði tey, sum vanliga eru sjálvboðin og nýggj, spontan, sjálvboðin vóru ómetaliga skjót at melda seg til at hjálpa við øllum hugsandi. Hetta sóu vit undir koronu, og hetta sóu vit aftur nú, tá kreppan í Ukraina tók seg upp. Tað er sera umráðandi at fáa skjalfest mannagongdir ísv. kreppuhandfaring, soleiðis at øll fylgja somu leiðreglum og at førleikarnir sum verða bygdur upp ísv. kreppustýring vera varðveittir. Tað var eitt sindur ógreitt júst hvørji

hjálparrátøk RKF skuldi seta í verk, tí markamótini til aðrar instansir vóru ikki greið – hetta kundi verið fyriryrgt, um karmarnir, sum kundu ásett hvønn leiklut RKF hevur í sambandi við kreppur, vóru avtalaðir.

RKF hevur lært, at tað ræður um at seta inn skjótt, tá ein kreppa stingur seg upp – tá vit reagera skjótt, fáa vit spontant sjálvboðin, fyrirtekur og feløg við. Tað er týðningarmikið at halda sjálvboðin leypanði dagførd og kunnaði, og bjóða teimum førleikamennandi skeið og tilfar, soleiðis at tey eru betri íklødd til at handfara kreppuna og ikki missa áhugan. Vit síggja longu nú, við flóttafólkatilbúgvingini, sum beinleiðis byggir á royndirnar vit finga undir koronu, at tilbúgvingin er nógv ment, og at RKF beinanvegin var klárur at átaka sær týðandi leiklut. Framlítandi kann RKF vera ein natúrligur partur av tilbúgvingini, men tað hevði kravt, at okkurt slag av avtalu varð gjørd í friðartíðum, sum ásetti heimild hjá RKF at hjálpa í eini neyðstöðu. Síðan korona, er tilbúgvingin í RKF longu ment nógv, av tí at felagsskapurin gjørdi sær drúgvur royndir undir hesi kreppu. Royndirnar kundu eitt nú brúkast til flóttafólkatilbúgvingina, sum var sett í verk fyrr í ár. Samstundis er tað vordíð týðiligt, at tilbúgvingin hevði verið munandi betri, um tað vóru fastari karmar og avtalur við myndugleikar um hvussu RKF kann virka sum stuðulseind, og tað er nakað, sum RKF ynskir at virka fyri í framtíðini. Ein almenn váðameting fyri allar Føroyar hevði verið hent. Slík váðameting kundi víst á tørvir ella manglar, har RKF kundi traðka inn.

VINNUGREINAFELØG

Ferðavinnufelagið

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Eyðsæð, at ferðavinnan var millum meinast raktu vinnurnar.
- ❖ Tað var trupult hjá ferðavinnuni, at stýrt var við tilmælum heldur enn við lóg, tí limir vóru trýstir at fremja átøk uttan at hetta var heimilað í lóg. Tað gjørdi tað eisini trupult at fáa møguligt endurgjald.
- ❖ Einastu avmarkingarnar sum vóru gjørdar í lóg, vóru gjørdar í matstovulógini. Hetta var gjørt, hóast at hetta ikki var rætta lógin at basa smittu. Illt var at skilja, hví júst hetta økið skuldi regulerast við lóg, og ikki onnur minst so smittandi øki.
- ❖ Ov ofta manglaðu grundgevingar fyri átøkum og linking. Tá ið landið setur átøk í verk má grundgevast fyri, hví júst hesi átøk eru vald. Somuleiðis má skil vera í, tá ið tiltøkini verða linkað, og grundgevast fyri, hví júst tann valda mannagongdin er tann rættað.
- ❖ Sóttarhaldsreglurnar við komu til Føroya blivu so strangar, at tær forðaðu fyri ferðavinnuvirksemi, eisini tá ið landið læt upp aftur.
- ❖ Farsóttarnevndin eigur at hava umboð frá fleiri pørtum. Upplagt er eitt nú at hava umboð fyri vinnuna og eisini umboð fyri kommunurnar.

Nágreining

Farsóttin rakti ferðavinnuna meint alt fyri eitt. Nevndin í Ferðavinnufelagnum hittist ofta fyri at umrøða støðuna, og felagið hevði tætt samband við limirnar, fyri at halda eyga við støðuni í ferðavinnuni. Vinnuhúsið sendi javnan dagføringar til Umhvørvis- og vinnumálaráðið um støðuna í ymsu vinnugreinunum, eisini í ferðavinnuni. Tað var ómetaliga gott fyri ferðavinnuna, at myndugleikarnir og partarnir á arbeiðsmarknaðinum bóru skjótt at og fingtu sett hjálparpakka 1 í verk. Eingin hevði roynt eina tílíka støðu áður. Í Vinnuhúsinum bleiv alt annað virksemt lagt til síðis, og øll orka fór til koronaráðgeving. Tað var eyðsæð, at ferðavinnan var millum meinast raktu vinnurnar.

Ferðavinnufelagið arbeiðdi fyri at fáa hjálp frá myndugleikunum til ferðavinnuna. Tað eydnaðist, tí hjálparpakki til ferðavinnuna var samtyktur í løgtinginum. Í arbeiðnum um hjálparpakka til ferðavinnuna hevði Ferðavinnufelagið eitt gott samstarv við landsstýrið og serliga Vinnumálaráðið. Samstarvið við Taks var eisini gott. Hesi eru vanligir samstarvsparter hjá Ferðavinnufelagnum, men samstarvið var tættari í hesum tíðarskeiðnum.

At stýrt var við tilmælum var trupult í tann mun, at limirnir í Ferðavinnufelagnum vóru trústir at seta tiltøk í verk uttan at hetta var heimilað í lóg. Hetta hevði við sær inntøkumiss, sum lógargrundarlag ikki var fyri at fáa aftur og gjørði støðuna hjá ferðavinnuni viðkvæmari í samráðingunum um hjálparpakka. Talan bleiv um stuðul heldur enn endurgjald.

Tað var forstáilsi fyri, at landið skuldi gera skjótt av og seta ferðina niður 12. mars 2020, tá ið vitanin var lítil og avleiðingarnar púra ókendar. Føroyar lótu upp fyri ferðafólki 15. juni, og tað var í tøkum tíma, um nakað skuldi fáast burturúr háárstíðini í 2020.

Í hesum tíðarskeiðnum vóru boðini rættiliga greið, men tá ið farið var undir at linka tiltøkini manglaðu grundgevingar fyri, hví avmarkingarnar vóru linkaðar á ávísnum økjum og ikki øðrum. Tað tóktist tilvildarligt og ikki sum saklig viðgerð lá aftanfyrir avgerðirnar.

Í fleiri tíðarskeiðum undir kreppuni, misti ferðavinnan at kalla 100%. Landið setti ferðina niður, og Føroyar vóru latnar aftur fyri ferðafólki. Nærum øll starvsfólk vóru send heim, og nógv vóru søgd úr starvi. Einku grundarlag var fyri vinnuligum ferðavinnuvirksemi. Einasta virksemt var at handfara avlýsingar, endurrindan og umbókingar, hendan uppgávan lá á nøkrum heilt fáum fyri at spara lönargjaldingar.

So skjótt sum boðini komu um, at Føroyar lótu landamørkini upp 15. juni 2020 var byrjað at selja Føroyar sum ferðamál. Roynt var at hava so nógv virksemt sum yvirhøvur møguligt. Samstundis royndu tey, sum høvdu móguleika fyri tí, at venda sær móti heimamarknaðinum, og at fáa føroyingar at ferðast í egnum landi.

Tað var torført at finna seg til rættis í kreppuni sum frá leið, tí tilmælini gjørdust alsamt ógreiðari, og nógv varð lagt upp til egna tulkning. Tað hjálpti, at koronaráðgevingin kundi leiðbeina. Sóttaðsreglurnar við komu til Føroya blivu so strangar, at tær forðaðu fyri

ferðavinnuvirksemi. Ógreitt var, hvør hevði ábyrgd av, at sóttarhaldsreglurnar vóru hildnar, helst tí talan var um tilmæli og ikki lógarheimilaðar reglur. Tá ið nýggjar savningaravmarkingar vóru settar í verk, var ógreitt, hvussu farast skuldi fram, til koronarådgevingin hevði tikið støðu til, hvussu tilmælini skuldu skiljast.

Ferðavinnufelagið hevði eitt gott samstarv innanhýsis millum nevnd og limir og í Vinnuhúsinum millum Ferðavinnufelagið og Føroya Arbeidsgevarafelag. Felagið royndi at streingja á við at leingja hjálparpakkan til ferðavinnuna, men tað var torført at fáa undirtøku fyri tí í politisku skipanini. Tað var ikki forstálsí fyri, at tilmælini og tiltøkini hjá landinum, sum høvdu serliga stórar avleiðingar fyri ferðavinnuna, góvu landinum eina moralska ábyrgd mótvegis ferðavinnuni, sum rindaði prísini fyri, at føroyska samfelagið kundi virka meira opið og frítt undir korona enn flestu aðrastaðni í heiminum.

Ferðavinnan hevði ynskt at fingið greið boð um, hvørjar ætlanir landsstýrið hevði við ferðavinnuni, tá ið tilmælini raktu vinnuna so hart, og hugurin at rinda aftur var so lítil. Ikki fyrr enn farið var út í almenna rúmið at gera eina roynd at ávirka almannahugsanina vóru dyrnar latnar upp aftur í politisku skipanini at tosa um at leingja hjálparpakkan til ferðavinnuna.

Tað gjørdi tað torført, tí einstøka fyrirkomandi mátti sjálf gera av at niðurlaga virksemi og harvið missa nógva inntøku. Víst var til óskrivadar reglur og moral heldur enn lóg og rætt, og peikifingurin var stundum havdur á lofti. Hetta gjørdi rættarstøðuna hjá fyrirkomandi torføra, og tað vísti seg eisini, at samráðingarstøðan hjá ferðavinnufyrirkomandi var veik í mun til at leingja hjálparpakkan til ferðavinnuna.

Einastu avmarkingar sum vóru gjørdar í lóg, vóru gjørdar í matstovulógini. Hetta var gjørt, hóast at hetta ikki var rætta lógin at basa smittu. Ilt var at skilja, hví júst hetta økið skuldi regulast við lóg, og ikki onnur minst so smittandi øki. Aftur her manglaðu grundgevingar, gjøgnumskygni og ikki minst saklig viðgerð. Hetta var ein bíligur máti at raka eitt ávíst øki við lógarreguleringum, og samstundis sleppa undan at øll smittubasingin skuldi vera heimilað í lóg og sleppa undan endurgjaldsspurningum.

Fíggjarligi smeiturin gjørdist enn størri út á summarið í 2020. Í juli var ein skái, og til bar hjá ferðavinnuni at taka ímóti útlenskum gestum og fáa nakað av inntøku, men longu í august var latið aftur aftur, og tað var greitt, at útlitini fyri ferðavinnuna vóru ring. Strongu sóttarhaldsreglurnar á 6 dagar við komu til Føroya stongdu ferðavinnuna niður, fult og heilt. Savningaravmarkingar tarnaðu størri fundum, ráðstevnum og veitslum, sum vanliga fyllir nógv í lágárstíð. Framgongdin í ferðavinnuni áðrenn korona hevði økt um íløguhugin, og fleiri stórar verkætlanir vóru í gerð, tá ið korona rakti, og høvdu tí nærur einki kastað av sær, og støðan var tí serstakliga ring hetta tíðarskeiðið, og útlitini sóu ikki góð út.

Ferðavinnufelagið heldur, at átøk áttu at verið gjørd við lóg og ikki tilmælum. Felagið hevur lært, at tað ber ikki til at hava álit á, at landið tekur somu ábyrgd, sum var umbiðin av

fyrirøkum og borgarum. Ívasamt er, um tað ber til at vænta, at landið syrgir fyri, at fyrirøkur ikki vera fyri ov stórum fíggarligum smeiti av teimum tiltøkum og tilmælum, sum landið setur í verk. Tá ið landið setur átøk í verk má grundgevast fyri, hví júst hesi átøk eru vald. Somuleiðis má skil vera í, tá ið tiltøkini verða linkað, og grundgevast fyri, hví júst tann valda mannagongdin er tann rættað. Farsóttarnevndin eigur at hava umboð frá fleiri pørtum. Upplagt er eitt nú at hava umboð fyri vinnuna og eisini umboð fyri kommunurnar.

Reiðarafelagið fyri handilsskip

Høvuðsniðurstøður

- ❖ At stýrt var við tilmælum heldur enn lógum hevði við sær, at reiðaríð stóðu við endaligu avgerðini. Men tað var gott at hava frælsi at skipa arbeiðið.
- ❖ Starvsfólki helt í stóran mun, at gerandisdagurin bleiv ógvuliga strævin, og tað var avbjóðandi at fáa tingini at hanga saman. Í seinnu bylgjunum var verri at fáa starvsfólkini við.
- ❖ Yvirhøvur var tungt at fara upp og niður í gear. Kortini hava feløgini lært, at bæði starvsfólk og viðskiftafólk vóru í størri mun enn væntað før fyri at laga seg til umstøðurnar.
- ❖ Hóast heimaarbeiðspláss kann brúkast í neyðstøðum, so lærdu bæði starvsfólk og leiðsla at virðismeta starvsfelagar og fysiska arbeiðsplássið.

Nágreining

Tá ið kreppan rakti, mátti reiðarafelagið fyri handilsskip gera mannagongdir fyri av- og ámynstring á skipunum, og tryggja at sjófólkið hevði tryggjar umstøður, serliga í mun til ferðing millum lond. Broytingarnar vóru samsvarandi teimum reglum, sum londini hvør í sær settu. Fortreytirnar hjá reiðaríðunum vóru í lagi. Broytingarnar vóru tó mest treytaðar av, at myndugleikarnar skjótt bóru greið boð um, hvørjar reglurnar fyri innferðing, sóttarhald og arbeiðið vóru.

Ítøkiliga vóru tiltøkini, at hurðarnar stongdu, at summi arbeiddu heimanífrá, at fólk vórðu spjadd fyri at skapa frástøðu, at spritt var tøkt, operatióinir og deildir vóru sundurskildar, at samband millum starvsfólk var minkað og at manningar ikki komu á land og starvsfólk ikki komu umborð.

Samstarvið við føroyskar myndugleikar, eins og útlenskar myndugleikar, kundar og veitarar virkaði væl.

At stýrt var við tilmælum heldur enn lógum hevði við sær, at reiðaríð stóðu við endaligu avgerðini. Men tað var gott at hava frælsi at skipa arbeiðið. Tað hevði nakað av kjaki við sær internt, men einki at snakka um. Starvsfólki hildu í stóran mun, at gerandisdagurin bleiv ógvuliga strævin, og tað var avbjóðandi at fáa tingini at hanga saman.

Feløgini skipaðu arbeiðið, soleiðis at tað merktiskt sum minst fyri kundarnar. Í sambandi við agency virkseimið var nógv óvissa, men ikki beinleiðis ónøgd. T.d. merktu russisku manningarnar væl ein “mótvilja” frá føroyska samfelagnum.

Tey, sum fóru undir ALS skipanina, merktu tað sjálvsagt. Útflutningur minkaði, innflutningurin vaks. Ongi cruise skip vóru inni. Tá ið seinni bylgjur raktu í 2021 bakkaðu reidaríðini nakað aftur, men ongantíð í saman mun, sum í 2020. Men við seinnu bylgjunum var verri at fáa starvsfólkini við.

Gjøgnum alt tíðarskeiðið var yvirhøvur tungt at fara upp og niður í gear. Kortini hava feløgini lært, at bæði starvsfólk og viðskiftafólk vóru í størri mun enn væntað før fyri at laga seg til umstøðurnar. Feløg lærdu eisini at vera meira til reiðar at broyta og leggja um í eini handavending, og hetta kann móguliga brúkast í øðrum sambandi í framtíðini. Ein onnur niðurstøða var, at hóast heimaarbeiðspláss kann brúkast í neyðstøðum, so lærdu bæði starvsfólk og leiðsla at virðismeta starvsfelagar og fysiska arbeiðsplássid.

FYRITØKUR

Atlantic Airways

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Covid-19 hevði risastórar avleiðingar fyri Atlantic Airways (AA) eins og alla flogvinnu.
- ❖ AA mátti siga 100 fólki um starvi undir kreppuni.
- ❖ Nýggj krøv um sóttarhald í Føroyum minkaðu um eftirspurningin at ferðast til Føroya.
- ❖ AA hevði gott og regluligt samstarv við millum annað landslæknan, koronaráðgevingina og lögregluna. Felagið fylgdi øllum tilmælum, sum um tey vóru lógir.
- ❖ AA heldur, at myndugleikarnir eiga at umhugsa, hvussu ógvusliga eigur at verða farið fram næstu ferð.

Nágreining

Undan Covid-19 hevði Atlantic Airways longu lógarkravda krepputilbúgving í sambandi við serligar hendingar, men farsóttarstýring av slíkum slag var ikki umfatað í hesi tilbúgvingini.

Í mars 2020 fingur øll ferðandi við flogførinum at vita, at tey skuldu verða sitandi, til kabinumanning gav boð um at fara í land (byrja við rekkju 1 og so aftureftir). Eisini bleiv kunnað um vegleiðandi smittufyribyrgjandi tiltøk, eftir at fólk vóru farin úr flogfarinum. Í apríl bleiv kunningin umborð víðka soleiðis, at setur og telefonnummar hjá tí einstaka skuldi latast lögregluni í komuhøllini. Karmar og fortreytir vóru at kalla ongar at handfara slíka kreppu, og neyðugt var við tillagingum so hvørt í samráð við viðkomandi mynduleikar. Nevnast kann tó, at felagið hevur lógarkravda kreppuleiðslu, ið kann rúma tillagingum so hvørt, men felagið hevði sera stórar avbjóðingar við so hvørt at kunna viðskiftafólk, broyta ferðaseðlar, svara spurningum. Stórt innanhýsis arbeiði varð lagt í at framleiða og so hvørt at dagføra amboð og forrit.

Atlantic Airways hevði dagligt samstarv við millum annað Landslæknan, koronaráðgevingina við Pál Weihe og lögregluna. Hetta samstarvið riggaði væl. Felagið valdi í mest móguligan mun at fylgja tilmælum, sum um talan var um lógir. Innanhýsis stýringin riggaði sum heild væl, hóast broytingar so hvørt í tilmælum og tulkning elvdu til ørkymlan. Viðskiftafólk vóru væl nøgd við handfaringina av keyptum ferðaseðlum, og hvussu ferðaseðlar kundu broytast. Í minni mun var nakað av ónøgdsemi um ov nógva kunning við telduposti og sms. Covid-19 smittan hevði stórar avleiðingar fyri felagið. Minkingin í ferðafólkatalinum var yvir 50% í mun til 2019, og umleið 100 starvsfólk vórðu søgd úr starvi.

Boðini um upplating í mai-juni 2020 komu ógvuliga seint. Atlantic Airways læt nakrar farleiðir upp aftur, og spakuliga vaks virkseimið aftur ímóti umleið helvtini av tí, sum var undan Covid-19. Alt fyri eitt, tá ið krøv komu um heimaupphald í sambandi við uttanlandsferð, minkaði virkseimið aftur. Yvirhøvur høvdu nýggj krøv komu um sóttarhald í sambandi við uttanlandsferð, minkaði eftirspurningurin nógv, og neyðugt var at laga túratal til.

Bæði smitta, og serstakliga krøv um sóttarhald í sambandi við uttanlandsferð, høvdu risastórar búskaparligar avleiðingar fyri felagið. Virkseimið minkaði skjótt, ótryggleiki valdaði, og neyðugt varð at siga upp umleið 100 starvsfólk. Flogvinnan kom í sína størstu kreppu, síðan flogvinna tók seg upp, og felagið fekk risastórt hall í 2020 og eisini hall í 2021.

Atlantic Airways hevur lært av Covid-19 kreppuni, at ein heimfarsótt kann raka sera skjótt, og at tað kann vera sera torført at meta um framtíðina í tilíkari støðu. Eisini heldur fyrirøkan, at myndugleikar eiga at eftirmeta, um neyðugt er at fara so ógvusliga fram eina aðra ferð.

Smyril Line

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Kreppan hevði við sær, at alt grundarlagið fyri ferðavinnu í Føroyum hvarv í einum.
- ❖ Covid-19 hevði stórar fígjarligar avleiðingar fyri felagið og var eisini trupul fyri starvsfólk.
- ❖ Størsta avbjóðingin var, at lond høvdu ymisk tilmæli, sum broyttust ofta.
- ❖ Samstarvið við eitt nú Sjúkrahúsverkið og Heilsufrøðiligu Starvsstovuna bleiv nógv víðkað.
- ❖ Smyril Line vísti samfelagssinni og gjørdi nógv arbeiði ókeypiss.
- ❖ Sum land kannaðu vit alt ov nógv frísk fólk, og myndugleikarnir valdu dýrastu loysnina. Kundu lættliga útvegað snartestir fyri undir 10 krónur, men hetta varð ikki gjørt, hóast snartestir vórðu nýttar um alt ES.

Nágreining

Smyril Line tók Norrönu úr sigling, og tá ið virkseimið varð tikið upp aftur, skipaði felagið fyri koronakanningum við fráferð úr Hirtshals og Seyðisfirði. Nógvar nýggjar mannagongdir vórðu

gjørðar umborð, t.d. við frástøðu, spritting, handfaring av buffet o.s.fr. Tíð mátti setast av at kanna øll starvsfólk og til at syrgja fyri, at starvsfólkið kundu halda frástøðu til arbeiðis.

Størsta avbjóðingin var, at lond høvdu ymisk tilmæli, sum broyttust ofta, og hetta var als ikki optimalt. Samstarvið við feløg og stovnar gekk sum heild væl. Smyril Line samstarvaði við onkrar stovnar undan koronu, men samstarvið við eitt nú Sjúkrahúsverkið og Heilsufrøðiligu Starvsstovuna bleiv nógv víðkað. Somuleiðis samstarvaði felagið við til dømis Blæksprutten (potaðu í Hirtshals) og Amplexa (gjørdu analýsur í DK).

Tað riggaði fínt, at myndugleikin gjørdi tilmæli heldur enn lógir. Tað var greitt, at talan *bert* var um tilmæli frá myndugleikunum. Tó skuldu øll testast, ið komu til landið, og Smyril Line kundi ikki gódtaka, at tey høvdu tikið eina snartest, áðrenn tey komu til Hirtshals. Hetta hevur kostað Smyril Line **sera** nógv í mistari umborðssølu.

Í Føroyum mistu vit at kalla alt grundarlagið fyri ferðavinnu, matstovu og hotellvirksemi. Fíggjarliga var hetta álvarsamt fyri felagið. Eisini var hetta ein sera trupul tíð fyri starvsfólkini.

Í sambandi við kanningar fyri Sjúkrahúsverkið kendu vit okkum eitt sindur illa. Smyril Line fór í samstarv fyri at vísa samfelagssinni og gjørdi arbeiðið ókeypiss. Starvsfólk fingu løn frá Smyril Line, sum síðani varð afturgoldin frá Landssjúkrahúsinum. Tað kom sera óvæntað á, at ein onnur privat fyrirtøka eisini var við í samstarvinum, men at hetta als ikki var ókeypiss. Eisini var greitt, at alt ov nógv fólk vórðu kannað, og tað var týðiligt, at tað bleiv heilt galið, tá ið Smyril Line gavst við at kanna fyri Sjúkrahúsverkið. Sum heild hildu vit, at almennu stovnarnir og politikararnir als ikki valdu eina bíliga loysn. Vit kundu lættliga útvegað snartestir fyri undir 10 krónur, men tað var ikki nóg gott í Føroyum – hóast snartestir vórðu nýttar um alt ES. Vit sóu, at somu frísku familjur kannaðu seg ”ókeypiss” fleiri ferðir um vikuna. Hetta var ikki ein skilagóð nýtsla av tilfeingi. Lærdómarnir frá kreppuni eru, at vit sum land brúktu alt ov nógvan pening; alt ov nógv vórðu kannað, og dýrasta loysnin varð vald. Sum felag hava vit lært ikki at bjóða ókeypiss tænanstu út aftur.

Vága Floghavn

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Vága floghavn at rokna sum kritiskt infrakervi. Hevði tilbúgving og setti í verk mannagongdir, áðrenn samfelagið fór niður í ferð.
- ❖ Almennu tilmælini blivu handfarin, sum vóru tey galdandi lóg.
- ❖ Flogferðslan minkaði ógvusliga, og arbeiðsdagarnir styttust. Framtíðin var ógreið og ørkymlandi hjá starvsfólki.
- ❖ Tað bleiv neyðugt at minka starvsfólkahópin. Fleiri blivu uppsøgd.
- ❖ Ábyrgdarbýtið hjá myndugleikunum var heldur ógreitt ella fløkt.
- ❖ Ein avbjóðing, at starvsfólk ikki høvdu status sum “front-line” starvsfólk, hóast tey komu í tætt samband við nógv ferðafólk.

- ❖ Hjálparpakki 1 var ein góð hjálp, men trupul at umsita og lögfrøðiliga ógreiður. Úrslitið av hesum er, at Vága Floghavn síðani varð stevnd.
- ❖ Plásstrot á flogvøllinum elvdi til avbjóðingar, m.a. í sambandi við koronakanningar og frástøðutilmæli.

Nágreining

Í sambandi við SARS og Ebola farsóttirnar fyri nøkrum árum síðani varð gjørd ein avtala millum Vága Floghavn, Landslæknan og Sjúkrahúsverkið um handfaring av smittaðum ferðafólki, sum komu til landið. Har varð m.a. ásett, at Sjúkrahúsverkið skuldi veita verndarútgerð til flogvallarstarvsfólk, sum skuldu taka sær av smittaðum ferðafólki.

Leiðslan í Vága Floghavn savnaði kreppuleiðsluna, har tað í samráð við Fígggjarmálaráðið var staðfest, at Vága Floghavn var at meta sum kritiskur infrastrukturur, og at øll neyðug tiltøk máttu setast í verk til tess at tryggja, at tað ikki bleiv neyðugt at steingja flogvøllin. Vága Floghavn setti 9. mars 2020 innanhýsis mannagongdir og atferðarstýrandi tiltøk í verk til tess at tryggja starvsfólk hjá Vága Floghavn móti smittu og smittuspjading, og samstundis at tryggja framhaldandi rakstur. Tiltøkini vóru galdandi fyri starvsfólk og allar veitarar, sum høvdu sína gongd í Vága Floghavn.

Vága Floghavn hevur skipanir fyri handfaring av kreppustøðum. Innanhýsis fortreytirnar vóru tí nøktandi. Hinvegin var trupult at fáa samskipanina við uttanfyri standandi myndugleikar og samstarvsfelagar í gongd í fyrstani, tí tað tyktist, sum at ábyrgdarbýtið hjá myndugleikunum var heldur ógreitt ella fløkt. Vága Floghavn hevði tó tætt og gott samstarv við Landslæknan, og samskipti við hann um praktiskar avbjóðingar og loysnir til handfaring av serliga smittaðum ferðafólki, sum komu ella skuldu av landinum (m.a. russiskar skipsmanningar, útlendsk ítróttarfeløg og landslið o.tíl.)

Starvsfólk hjá Vága Floghavn skulu vera trygdargóðkend og hava serligar útbúgvingar/góðkenningar, umframt at tað eru krøv til tal á starvsfólki til trygdareftirlit, slökkilið, tøkni, torn o.tíl. Tað ber tí ikki til at skifta starvsfólk út við nýggj fólk frá degi til dags. Við sóttarhaldskrøvum á minst 14 dagar, sum myndugleikarnir settu í verk beinanvegin, var tí mett neyðugt at býta starvsfólkini upp í toymi, sum ongantíð komu í samband við hvørt annað.

Almennu tilmælini blivu handfarin, sum vóru tey galdandi lóg. Tað var tó eisini ørkymlandi, at myndugleikarnir ikki høvdu stórvegis fokus á “front-line” uppgávuna hjá Vága Floghavn, har starvsfólk komu í tætt samband við bæði smittað og frísk ferðafólk, men einamest savnaðu seg um heilsu- og eldraøkið.

Millumleiðarar og starvsfólk vístu fatan fyri støðuni og teimum tiltøkum, sum vórðu sett í verk. Tað sást eisini skjótt, at tiltøkini vóru effektiv, tí nærur eingi starvsfólk vórðu smittað á arbeiðsplássinum í Vága Floghavn. Av tí at flogferðslan minkaði so ógvusliga eftir stuttari tíð,

styttust arbeiðsdagarnir munandi. Tað var tí samstundis ein ávís ørkymlan millum starvsfólk um, hvat fór at henda við manningartørvi og teirra starvssetanum.

Sum heild varð tikið væl ímóti Covid-19 tiltøkunum hjá Vága Floghavn. Flestu negativu viðmerkingarnar frá viðskiftafólkum snúðu seg um, at tað var so trongligt í viðførismóttøkuni, at frástøðutilmælini ikki kundu haldast. Vága Floghavn royndi at bøta um hesa avbjóðing við ikki at loyva ov nógvum ferðafólkum út til viðførismóttøkuna samstundis. Hýruvognsførarar vóru misnøgdir um ikki at sleppa inn í farstøðina eftir ferðafólkum á sama hátt, sum teir gjørdu áðrenn koronu.

Flogferðslan minkaði ógvusliga fyrru helvtina av 2020, og inntøkurnar stóðu tí á ongan hátt mát við starvsfólkaútreiðslurnar og aðrar fastar rakstrarútreiðslur. Tað var eisini stór óvissa um, hvussu leingi henda farsóttin fór at vara. Nevnd og leiðsla mettu tað tí neyðugt at tálma útreiðslunum og steðgaðu tí øllum ílögum og innkeypum, sum ikki vóru avgerandi neyðug. Og mett varð eisini, at neyðugt var at minka starvsfólkahópin niður til tað, sum var tað lægst móguliga eftir galdandi krøvum til manning á einum flogvølli. Starvsfólkatalið varð tí minkað við at siga uml. 40% av starvsfólkahópinum upp í mai 2020. Seinni í kreppuni varð hildið fram við at tálma útreiðslum í mest móguligan mun, tí Vága Floghavn fekk ikki lut í teimum hjálparpakkom, sum komu aftan á hjálparpakka 1.

Hjálparpakki 1 viðvíkjandi lønum var ein góð hjálp, men var sera trupul at umsita, eins og hann lögfrøðiliga ikki var nóg greiður. Úrslitið av hesum er, at fakfeløgin síðan stevndu Vága Floghavn eftir muninum millum fulla løn og løn sambært hjálparpakka 1, hóast stórir partur av mánaðarløntum starvsfólkum hevði arbeitt munandi minni tíð fyrsta hálvárið, av tí at flogferðslan minkaði so ógvusliga fyrru helvt av 2020.

Flogferðslan byrjaði spakuliga aftur 15. juni við regluligum túrum til Danmarkar, men var tó nógv minni enn vanligt. Hildið varð fast við uppbytið av starvsfólkum og teimum smittuverjutiltøkum, sum vóru sett í verk fyrra hálvár 2020. Ein stór avbjóðing fyri Vága Floghavn var, tá uá avgjørt varð, at koronakanningar skuldu gerast við landamørkini, tí plássviðurskiptini í farstøðini vóru langt frá nøktandi, og samstundis varð roynt at halda tilmælini um frástøðu.

Nøkur fá av uppsøgdu starvsfólkunum vórðu rættiliga skjótt sett aftur í starv, av tí at talið á flogferðum óktist eitt lítið sindur, sum tíðin gekk.

Tað, at myndugleikarnir síðstu tíðina slakaðu við longdini á sóttarhaldstilmælunum, gjørði tað lættari fyri Vága Floghavn at laga virkseimið til, tá ið onkur starvsfólk gjørdust sjúk av koronu.

Tá ið illa smittandi Omikron frábrigðið gjørði um seg í desember 2021 til februar 2022, vórðu sera nógv starvsfólk hjá Vága Floghavn og øðrum aktørum á flogvøllinum smittað, meira heima ella úti í samfelagnum enn á arbeiðsplássinum. Tað legði sera stórt trýst á Vága Floghavn, tá ið uml. 1/3 av starvsfólkunum bleiv sjúk samstundis. Um sóttarhaldstilmælini

ikki hövdu verið styttað munandi ták, so hevði mest sannlíkt verið neyðugt at skert upplatingartíðina ella í ringasta føri stongt flogvøllin einstakar dagar fyri at kunna mannað alt virksema sambært galdandi lógarkrøvum. Men við at ovnýta starvsfólk, sum vóru frísk hesa tíðina, og av tí at sóttarhaldstilmælini vórðu styttað munandi, bar til at hava flogvøllin opnan sum vanligt eisini hesa tíðina. Eftir hesa seinastu smittubylgjuna hövdu uml. 90% av starvsfólkunum verið smittað og hövdu fingið andevni.

Vága Floghavn hevði tætt og gott samstarv við Landslæknan og Pál Weihe, sum vit hövdu beinleiðis samskipti við um praktiskar avbjóðingar og loysnir til handfaring av serliga smittaðum ferðafólkum, sum komu til ella skuldu av landinum (m.a. russiskar skipsmanningar, útlendsk ítróttarfeløg og landslið o.tíl.). Samstarvið við Arbeids- og Brunaeftirlitið um praktisk viðurskipti í sambandi við testing av ferðandi var eisini gott. Samstarvið við Tolleftirlitið á flogvøllinum kundi verið smidligari, og hetta hevði við sær óneyðugar avbjóðingar í sambandi við viðførismóttøku og at testa ferðandi, sum eisini skuldu tollkannast í sama øki, sum kanningarnar vórðu gjørdar eitt skifti. Tað tyktist heldur ikki, sum at heilsumyndugleikarnir og politiska skipanin gjørdur sær greitt, hvussu stórar byrðar og avbjóðingar tað legði á Vága Floghavn at veita hølir og umstøður til kanningarnar. Politiska skipanin tók ikki viðmerkingar og uppskot frá Vága Floghavn um skipan av kanningarumstøðunum til eftirtektar og játtaði heldur ikki pening til at útvega betri umstøður. Hetta elvdi til nógva óneyðuga ørkymlan hjá Vága Floghavn, Atlantic Airways, SAS, tollarum, hýrúvognsfeløgum, bussfeløgum og felagnum, sum stóð fyri testingini.

Hóast Vága Floghavn og starvsfólk hjá flogvøllinum hövdu nógvar uppgávur í sambandi við kanningarnar – t.d. reingerð í testhølunum, kanning og handfaring av smittaðum ferðafólkum o.tíl. – so fingur Vága Floghavn og starvsfólkini har ongantíð status sum “front-line” funktión frá myndugleikunum, sum tó boðaðu frá, at teir mettu Vága Floghavn sum kritiskan infrastruktúr. Vága Floghavn mátti tí sjálf rinda fyri alla testing av egnum starvsfólkum.

Renslið ígjøgnum terminalin var gjøgnum alt koronatíðarskeiðið ein stór avbjóðing, tí bæði frástøðutilmæli, viðførismóttøkan og testingin gjørdur, at tað vóru langar bíðitíðir hjá ferðafólkum, og tí tók tað langa tíð at koma gjøgnum terminalin. Tá ið myndugleikar settu tjald upp uttan fyri terminalin á sumri í 2020 og 2021, bøtti tað væl um móguleikarnar at halda størri frástøðu.

Vága Floghavn hevur havt sera nógvar øktar lønarútreiðslur orsakað av koronu, serliga tá ið afturvendandi bylgjur av koronu hövdu við sær smittu millum starvsfólk, og at onnur frísk starvsfólk tí máttu taka eykavaktir fyri at manna alt virksema sambært galdandi lóggávu. Síðst í 2021 og fyrst í 2022, tá ið nógvar starvsfólk gjørdust sjúk av Omikron frábrigdinum, var , at tey frísku máttu arbeiða sera nógvar eykatímar, og tað hevur kostað Vága Floghavn nógvar bæði í beinleiðis lønarútreiðslum, men eisini til aftur at seta inn kravdar venjingar og góðkenningar v.m., sum máttu útsetast orsakað av sjúku.

Tíðin, frá tí at koronasmittan byrjaði at breiða seg í Danmark, Noregi, Onglandi, Fraklandi, Spania og Íslandi, til fyrsta smittaða ferðafólkið kom til Føroya, kundi frá myndugleikunum verið brúkt betur til ítøkiligar fyrireikingar og ætlanir um, hvussu móttøka, kanningar, sóttarhald og annað kundi verið samskipað og handfarið betur.

Seinni í 2020 og 2021, tá ið avgerðir vórðu tiknar um ymisk tiltøk – herundir kanningar við landamarkið – var tíðin frá fráboðan, til tiltøk skuldu setast í verk, ofta ov stutt og órealistisk í mun til tær praktisku fyrireikingar, sum skuldu gerast á staðnum, og tey plássviðurskifti, sum vóru tøk. Eisini var málið um innkrevjing av gjaldi fyri testing ikki væl fyrireikað og elvdi ta fyrstu tíðina til stóra ørkymlan hjá flogfeløgum og hjá Vága Floghavn og kravdi nógva tíð at avgreiða fyri.

Nakrir av lærdómunum vóru hesir:

- Tørvur var á, at beinanvegin frá byrjan var eitt greiðari uppgávu- og ábyrgdarbýti millum passeftirlit (Politi), heilsumyndugleikar, tolleftirlit (TAKS), flogfeløgin og Vága Floghavn í sambandi við komu og fráferð hjá smittaðum ferðafólki.
- Beinanvegin, tá ið avgerð varð tikin um testing, áttu myndugleikarnir at avsett neyðuga játtan til eina nøktandi og haldføra loysn, sum kundi nýtast alt árið, heldur enn tjaldloysnir, sum ikki hóskaðu seg til vetrarhálvárið.
- Vága Floghavn átti at verið tikin við upp á ráð í sambandi við tær avgerðir, sum vórðu tiknar um kanningar við landamørkini, so at fyrireikingarnar til praktisku umstøðurnar á kanningarstaðnum vóru meira skipaðar.
- Starvsfólk hjá Vága Floghavn, sum sambært galdandi trygdarkrøvum skulu kanna ferðafólk fysiskt, sama um tey eru sjúk ella ikki, áttu at fingið sama status sum “front-line” starvsfólk sum eitt nú sjúkrahússtarvsfólk og onnur. Hesi starvsfólk áttu tí at fingið í boði regluligar ókeypissmittukanningar, bæði fyri at fyribygja at breiða smittu til onnur starvsfólk og at breiða smittu frá einum ferðafólki til onnur.
- Tilmælini um 2 m frástøðu millum fólk merktu, at hvørt fólk skuldi hava 4 m² gólvpláss. Hetta var ógjørligt at halda, serliga í viðførismóttøkuni, tí við bert einum flogfari, sum hevur 180 ferðafólk, hevði tað kravt eina viðførismóttøku, sum var minst 720 m².
- Skipanir, sum vórðu settar í verk fyri at minka mest móguligt um talið á persónum í terminalinum samstundis, t.v.s. bert at loyva ferðandi inn, at áleggja flogfeløgum at hava longri tíð millum komur og fráferðir, og at royna at stýra renslinum av ferðafólki í øllum pørtum av farstøðini, riggaði væl, men kravdi nógva eykamanning.
- Testing inni í Farstøðini riggaði ikki væl og hevði langar bíðirødir við sær, og at ferðafólk stóðu tætt saman, meðan tey bíðaðu eftir at sleppa út gjøgnum tolleftirlitið og testokið. Sjalvar kanningarnar gjørdust ofta ein fløskuhálsur, um talið á starvsfólki, sum gjørdur kanningarnar, ikki var nóg stórt.
- ❖ Størsta avbjóðingin hjá Vága Floghavn var, at fysisku karmarnir (hølisumstøðurnar) vóru ov trongir til bæði at kunna halda frástøðutilmælini og at skapa umstøður til kanningar inni í farstøðini. Hetta kann neyvan loysast á annan hátt enn við útbyggingum. Neyðugt er

tí at hava hetta við í sambandi við ætlanir fyri framtíðar útbyggingar. Innanhýsis mannagongdirnar riggaðu annars rímiliga væl og krevja bert smærri tillagingar.

Thetis

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Thetis kom upp í koronatilbúgvina á sumri 2020, tí fyrítøkan er akkrediterað kanningarstova og gjørdi dagliga PCR-kanningar framman undan kreppuni.
- ❖ Covid-19 hevði við sær, at allar mannagongdir á kanningarstovuni vórðu broyttar.
- ❖ Ein av avbjóðingunum var, at fyrítøkan fór úr fimm upp í 80 starvsfólk eftir fáum døgum, og hetta setti ávís skipanarlig krøv.
- ❖ Thetis samstarvaði við fleiri stovnar undir kreppuni, sum fyrítøkan ikki hevði havt samstarv við áður.

Nágreining

Thetis gjørdist partur av koronatilbúgvini í mai 2020. Hoyringarsvarið tekur støði í tíðarskeiðnum, eftir at Thetis var við. Thetis gjørdist partur av tilbúgvini, tí fyrítøkan, ið varð stovnað í 2016, er akkrediterað kanningarstova og hevði dagliga gjørt PCR-kanningar framman undan kreppuni og hevði neyðugu tólini og royndirnar at gera kanningar og greina Covid-19 virus.

Tá ið Thetis byrjaði at gera Covid-19 kanningar, broytti fyrítøkan allar mannagongdir á kanningarstovuni. Frammanundan hevði hon gjørt umhvørvis- og matvørुकanningar. Human kanningarøki hevði við sær, at tað vórðu munandi strangari krøv vegna smittuvanda. Thetis hevði somuleiðis beinleiðis samband við tey, ið skuldu potast við landamarkið, og krøvini til reinføri vóru m.a. at brúka drakt, visir, handskar og munnbind. Arbeitt var somuleiðis í skiftivaktum, so heil hold ikki vórðu smittað.

Fortreytirnar at handfara eina slíka kreppu vóru góðar, tí fyrítøkan hevði royndir við slíkum kanningum. Onkrar avbjóðingar vóru kortini. Til dømis vaks fyrítøkan úr fimm upp í 80 starvsfólk eftir fáum døgum, og hetta setti ávís skipanarlig krøv. Thetis samstarvaði við fleiri stovnar gjøgnum kreppuna, sum fyrítøkan ikki hevði havt samstarv við frammanundan, herundir Heilsumálaráðið, Dátueftirlitið, Landslæknan, Landssjúkrahúsið, Farsóttarnevndina og Koronuráðgevingina.

UNDIRVÍSING

Fólkaskúlar (Runavík, Sandur, Fossánes, Giljanes, Skúlatrøð, Eysturskúlin, Tvøroyrar Skúli)

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Øll vóru skjót at laga seg til nýggju umstøðurnar, men tað var ein avbjóðing at røkka øllum næmingum við netundirvísing. Hetta merkti bæði næmingar, starvsfólk og avvarðandi.

- ❖ Ymiskt var, hvussu nógv varð gjørt burtur úr skúlanum í heimunum, og munurin millum ressursusterkar og ressursuveikar familjur gjørdist greiðari í tíðarskeiðnum.
- ❖ Tá ið samfelagið fór upp aftur í ferð, vórðu serligar fyriskipanir gjørdar, men tað var trupult í praksis, eitt nú at tryggja frástøðu millum børn í einum skúlagarði.
- ❖ Tilmæli heldur enn lógir hevði sínar fyrimunir, men onkuntíð var torført at tulka tilmælini.
- ❖ Kreppan gekk út yvir kreativu fakini, men allir skúlar vísa á stórar fyrimunir við styttri tímatalvum: at næmingar eru meira motiveraðir, at tímarnir gerast effektivari o.s.fr.
- ❖ Vikarkvotan rakk ikki, tá ið nógv starvsfólk vórðu rakt av sóttarhaldi.
- ❖ Summi vóru ónøgd við, at ókoppsett vóru ofta í sóttarhaldi, meðan koppsett tóku eitt eykatak.

Nágreining

Fólkaskúlar vísa í summum førum á upplivingar og avbjóðingar, sum eru serstakar fyri einstaka skúlan. Teksturinn niðanfyrir hugsavnar seg um tær upplivingar, sum eru felags fyri fleiri skúlar.

Í fyrstu bylgju vórðu allir næmingar sendir til hús og fingur undirvísing gjøgnum netið.

Summir næmingar fingur neyðansing, um foreldur arbeiddu eitt nú í heilsuverkinum.

Samanumtikið vóru bæði lærarar og næmingar skjót at laga seg til nýggju umstøðurnar, men allir skúlar vísa á avbjóðingar í sambandi við undirvísingina á netinum, tí tað relationella, sum er rættiliga týðandi í skúlanum, fekk eitt skot fyri bógvin, og tí var ikki lætt at røkka øllum næmingunum. Serliga millum yngru børnini var hetta avbjóðandi, og tað kundi vera ymiskt, hvussu nógv varð gjørt burtur úr undirvísing í heimunum. Foreldur søgdu eisini í fleiri førum, hvussu torført tað var at hava børn í heimaskúla. Hetta tíðarskeiðið var greiðari munur á ressursusterkum og ressursuveikum familjum enn undan kreppuni. Í summum førum høvdu næmingar ikki móguleika ella fôrleika at luttaka í netundirvísing, og tað kundi vera trupult at handfara ymsar reaktiónir hjá bæði næmingum, avvarðandi og starvsfólkum. Óttin fyri tí óvissa merktist. Tað var torført at veita eina líkinda tænastru til næmingar við serligum tørvi. Lærarar merktust eisini av, at teir ikki fingur gjørt sítt arbeiði til lítar, tí umstøðurnar loyvdur tí ikki. Í fleiri førum ringdu lærarar heim til børnini fyri at hava betri samband við teir.

Tá ið skúlar lótu upp aftur, vóru fyriskipanir gjørdar við serligum tímatalvum, at býta næmingar upp í sonur, at skilmarka skúlagarðar og vesi millum ymiskar flokkar, uttandura undirvísing og framhaldandi at hava eldru næmingarnar heima. Hesum var lætt at skipa fyri á pappírinum, men at tryggja frástøðu millum næmingar inni í skúlanum og úti í skúlagørðunum var trupult í praksis.

Tað var ikki tann stóri munurin, um talan var um tilmæli ella lógir, tí ein vilji var til staðar at fylgja tilmælunum. Tó var tað ofta ógreitt, júst hvussu tilmælini skuldu skiljast. Tilmæli geva ein valmóguleika, har tú eisini mást taka ábyrgd av avgerðunum.

Fleiri voru kedd um, at felags tiltøk vórðu avlýst, og at farsóttin gekk út yvir kreativu fakini. Summir næmingar stúrdu orsakað av støduni, men í summum førum var støðan góð fyri næmingar, sum trívast betur í smærri bólum. Í ávísnum førum hava lærarar víst á eina betraða undirvísing í tíðarskeiðum, har næmingar voru býttir sundur. Næstan allir skúlarir vísa á, at tað riggaði væl við styttri tímatalvu, at tímarnir gjørdust effektivari, at næmingarnir voru meira motiveraðir, trívust betur, fráveran minkaði o.s.fr.

Tilmæli um sóttarhald høvdu ofta við sær, at vikarkvotan ikki rakk, og stóra samlaða fráveran hevði við sær, at tímar vórðu umskipaðir, m.a. tvílæraratímar. Avleiðingin var, at tímar, sum skuldu lyfta flokkin, og serliga veikaru næmingarnar, ikki voru møguligir. Í ávísnum førum voru starvsfólk ónøgd við, at tey, sum ikki lótu seg koppseta, vórðu send í sóttarhald, meðan tey, sum fylgdu tilmælunum, máttu taka eitt eykatak.

Samanumtikið kravdi henda tíðin nógv, bæði av starvsfólki, næmingum og leiðslum. Tað var merkisvert, hvussu lættliga og smidliga tað í veruleikanum var hjá flestu næmingum, foreldrum og lærarum at laga seg til broytingar sum flokssamansetingar, broyttar tímatalvur, undirvísingarhættir, sundurskiljingar og nýggj krøv av ymsum slag. Kreppan vísti eisini, hvussu stóran týðning gott samskipti við starvsfólk, næmingar og foreldur hevur.

Á fólkaskúlaøkinum hevur kreppan havt við sær økt samstarv við aðrar stovnar og økt samskipti við til dømis Undirvísingarástýrið, Sernám og aðrar stovnar.

Tað kann vísa seg at taka drúgva tíð at byggja upp góðar siðir og skikkir, sum fóru av lagi av koronakreppuni. Skotið verður upp, at Undirvísingarástýrið eigur at hava eina tilbúgving, tá ið slíkar støður koma í, og Mentamálaráðið eigur at biðja um eykajáttan at rinda kostnaðin, tá ið vikarnýtslan veksur sera nógv.

Miðnám (Kambsdalur, Suðuroy, Glasir)

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Næmingar fóru til hús og fingu fjarundirvísing, tá ið kreppan rakti. Øll voru skjót at laga seg, hóast umstøðurnar voru truplar.
- ❖ Kreppan gekk út yvir sosiala lívið, serliga hjá næmingum. Summir flokkar, sum byrjaðu í august 2020, eru enn merktir av ringu byrjanini.
- ❖ Fleiri námsferðir vórðu avlýstar, sum var harmiligt fyri næmingarnar.
- ❖ Fjarundirvísing virkaði lutfalsliga væl, men hevði fleiri avbjóðingar við sær í sambandi við læringina. Verður ongantíð líka góð sum undirvísing á staðnum.
- ❖ Skúlarir hugsavnaðu seg um kjarnuvirksemið, sum er undirvísing. Skipaðu seg annars eftir umstøðunum og smittuvandanum.
- ❖ Summi starvsfólk og næmingar høvdu sálarligar avbjóðingar av koronukreppuni. Summi starvsfólk vórðu rakt av strongd og sjúkrameldað.
- ❖ Ein vikarskipan hevði verið kærkomin, tá ið nógv starvsfólk voru í sóttarhaldi.

- ❖ Lærdómurinn av kreppuni er, at relatióinir millum lærarar og næmingar og millum næmingar hava avgerandi týðning fyri læringina.

Nágreining

Á miðnámi fóru næmingar, eins og í fólkaskúlanum, til hús, tá ið fyrsta bylgja rakti, og fingur netundirvísing. Tá ið latið varð upp aftur eftir fyrstu bylgju, vórðu bygningarnir býttir sundur í sonur, og reglur vórðu gjørdar fyri, hvussu ferðslan skuldi vera gjøgnum skúlarnar.

Óviðkomandi høvdu ikki atgongd til skúlarnar, og øll stór tiltøk vórðu avlýst. Til dømis varð próvhandanin hildin fyra ferðir í smærri bólkum at forða fyri smittusjæðing. Jøvn kunning varð send til næmingar og starvsfólk um, hvussu tey skuldu bera seg at undir umstøðunum.

Bæði næmingar og starvsfólk, teirra millum reingerðarfólk, vóru skjót at laga seg til nýggju umstøðurnar, og tað bleiv fatað sum ein felags uppgáva, ið tey skuldu vera við til at loysa. Tøkniliga eru skúlarnir væl fyri, og nógv starvsfólk hava kt-førleikar á høgum stigi, so tað var lætt at leggja um.

Tøknin gjørdi tað eisini møguligt at fáa neyðuga hjálp til teirra, sum høvdu tørv á hesum, eitt nú orðblind, fingur hjálp og tey, sum høvdu brúk fyri lestrarvegleiðing ella sálarfrøðing.

“Koronupakkar” við tilfari vórðu koyrdir heim til lærlingar, sum skuldu loysa handaligar uppgávur heima við hús. Verkstøð bjóðaðu eykaundirvísing, har tað bar til (tá ið lærlingar komu aftur í skúla). Við ískoytisundirvísing bar sostatt til hjá lærlingum at koma inn aftur og halda seg fakliga dagførdar.

Avbjóðingar vóru serliga í sambandi við umskipan av undirvísing og til próvtøkur, tí frástøðan millum næmingarnar skuldi vera stór. Landslæknin segði, at næmingarnir kundu fara upp til próvtøku, men at hetta skuldi gerast í smærri bólkum, so tað var eitt putlispæl, sum skuldi ganga upp.

Samstarvið við UMMR viðvíkjandi handfaringini av farsóttini virkaði væl m.a. í sambandi við próvtøkutíðarskeiðið. Miðnámsskúlarnir høvdu regluligt samskipti við landslæknan og koronuráðgevingina.

Tað var ikki so stórir munur á, um myndugleikin gjørdi tilmæli ella lógir. Gjørt varð av at halda seg til tilmælini hjá landstýrinum. Men tað gav sjálvandi størri ábyrgd at skula taka støðu til tilmælini. Suðuroyggjin var ikki líka hart rakt sum restin av landinum, og Miðnám í Suðuroy vísir á, at av hesum var tað ein fyrimunur við tilmælum, tí skúlin kundi laga virkseimið eftir støðuni í oynni.

Bæði Glasir og Miðnám á Kambsdali gjørdur eftirmetingar av fjarundirvísingini, sum vístu, at henda loysnin virkar væl í undantaksstøðu. Yvirhøvur má tó sigast, at dygdin í undirvísingini gjørdist verri av fjarundirvísingini. Í eftirmetingini á Kambsdali var greitt, at næmingunum ikki dámdi fjarundirvísing serliga væl, hóast lærararnir gjørdur sær ómak. Móti endanum á kreppuni var greitt, at tey flestu vóru troytt av hybrid-undirvísing, har summir næmingar eru í flokshølinum, og aðrir eru á netinum. Tað frættist ofta frá lærarum (á Kambsdali), hvussu

illa tey orkaðu hetta slagið av undirvísing longur, hvussu undirvísingin varð darvað, og onkur spurningur kom frá álitisfólki um, nær fjarundirvísingin mundi fara at enda. Frá næmingum frættist regluliga, at tá ið teir sótu í sóttarhaldi og høvdu rætt til fjarundirvísing, høvdu teir verri samband við læraran. Tað sama søgdu lærarar, at teir ikki rukku næmingunum, tá ið flokkar vóru stórir, og at teir viðhvørt kundu stúra fyri sínum úrslitum av hesum ávum. Lærarar hildu tað vera eina avbjóðing ikki at kunna hava beinleiðis samband, serliga við veikar næmingar. Tey flestu eru samd um, at í eitt styttri tíðarskeið var fjarundirvísingin góð, men at hon ongantíð kann vera líka góð sum vanlig undirvísing. Hetta tí at relatióinirnar hava so stóran týðning bæði fyri innlæring og trivnað. Alt hetta bendir á, at fjarundirvísing virkar væl eina ferð ella í styttri tíðarskeið, men at fólk kunnu møðast av hesum sum frá líður.

Á Glasi virkaði tað væl, at lestrarvegleiðingin tók sær av sóttarhaldslistum v.m. orsakað av Covid-19. Yvirhøvur var sera góð fatan fyri støðuni millum øll viðkomandi. Tað sosiala fekk eitt álvarsligt skot fyri bógvin bæði millum lærarar og næmingar. Tiltøk vórðu avlýst, og felagsskapurin varð hart raktur. Næmingarnir eru keddast um at hava mist tvey ár av sínum sosiala skúlalívi. Tá ið Covid-19 varð staðfest í Evropa, og samfelagið fór niður í ferð, vórðu námsferðir, sum vóru fyriskipaðar og rindaðar, avlýstar. Hetta hevði stóran fíggjarligan miss fyri teir næmingar og tey starvsfólk, sum skuldu luttaka. Skúlnir finga eykajáttan, so at næmingarnir kundu fáa endurgoldið sín part. Fíggjarliga vórðu umraðfestingar gjørdar, so at møguligar sparingar á summum rakstrarøkjum, sum t.d. ferðing, blivu fluttar til onnur øki, sum t.d. viðlíkahald, keyp av innbúgv og útgerð, sum hava ligið á láni.

Samanumtikið skóru miðnámsskúlnir í krepputíðarskeiðnum inn til sítt kjarnuvirksemi, sum er undirvísing, og hugsavnaðu seg um hetta virkseimið. Tíðarskeiðið hevði ógvusliga ávirkan á heilsuna hjá summum starvsfólkum, eins og á næmingar, sum hava havt ymiskt fysiskt ella sálarligt at dragast við. Fleiri sjúkremeldingar komu í hesum tíðarskeiðnum vegna strongd av serligu arbeidsstøðuni, men eisini av, hvussu átøk raktu familju hjá starvsfólki. Summi starvsfólk liva enn illa av hesum ávum. Tað kann vera neyðugt at seta í verk eina vikarskipan á miðnámi. Ein slík hevði verið kærkomin í hesum tíðarskeiði.

Harafturat er árgangurin 2020 (á Kambsdali), tey, sum byrjaðu á Miðnámi í august 2020, harðast rakt í sambandi við flokstrivnað, hugburð til felagstiltøk, hugburð til at mæta í skúla og tílíkt. Hetta er ein lötumeting hjá leiðsluni á Kambsdali.

Tíðarskeiðið gav nakrar royndir við krepputilbúgving, at fyrirbyggja smittusjanding og øðrum, sum kunnu brúkast aftur í framtíðini. Eisini gjørdur miðnámsskúlnir sær virðismiklar royndir við móguleikanum at brúka netundirvísing, og hvussu hetta kann skipast á besta hátt. Samstundis er tað vordið greitt fyri øllum næmingum og lærarum eins og leiðslu, at fysiska nærveran inni í skúlanum er avgerandi týðningarmikil fyri læring og trivnað. Relatióinir hava avgerandi ávirkan á læringina hjá næmingum. Bæði relatióinir við læraran og millum næmingar. Hetta er einki nýtt, men kreppan undirstrikaði, hvussu motivatióin hjá bæði næmingum og lærarum ávirkast, tá ið samskiptið í longri tíð er umvegis skíggja. Hetta

merkir samstundis, at arbeiðt verður dúgligari við relatiónum nú, tí týðningurin er vorðin so týðiligur.

Fróðskaparsetur Føroya

Høvuðsniðurstøður

- ❖ Høvuðsavbjóðingin var fyrst at fáa fjarundirvísing at virka. Útgerð varð keypt til endamálið og upplæring skipað.
- ❖ Kanningar vórðu gjørdar millum starvsfólk og lesandi um tiltøkini, samskiftið hjá leiðsluni og um fjarundirvísing.
- ❖ Lagaðu virksemini eftir smittuvandanum og afturvendandi sjúkubylgjum.
- ❖ Leiðreglurnar frá landsstýrinum vóru góðar, men upplivingin í fyrstani var, at landsstýrið drálaði nakað leingi, tá ið tað var greitt at støðan uttanlands var sera álvarsom.
- ❖ Landsstýrið átti at drigið eina línu viðvíkjandi koppseting.
- ❖ Kreppan vísti, hvussu stóran týðning greitt, avgjørt og empatiskt samskifti hevur, og hvussu falskuning og falstíðindi eru oyðileggjandi fyri álit.

Nágreining

Fróðskaparsetrið hevði onga farsóttarætlan framman undan koronu, men eina tilbúgvingarætlan og ætlan fyri kreppuhjálp. Um miðjan februar 2020 umrøddu rektarin og stýrisformaðurin, hvat Covid-19 móguliga kundi elva til, og beint eftir mánaðarskiptið umrøddu teir ymisk tiltøk, um landið fór at verða afturlatið.

Áðrenn restin av samfelagnum fór niður í ferð, setti Fróðskaparsetrið grundleggjandi tiltøk í verk um frástøðu og reinføri, og arbeiðsferðir uttanlands vórðu stødgaðar. Leiðslan mælti fólki til at arbeiða heima og setti ein tøkniþólk at handfara skiftið til fjarlestur og fjararbeiði annars. Kunning og frálæra varð skipað, so øll starvsfólk lærdu at virka talgilt. Leiðslan hevði títtar og regluligar fundir, og samskiftið við starvsfólk og lesandi um koronustøðuna og ávirkanina av henni varð víðkað munandi. Útgerð var keypt til fjarlestur, og innannetið varð víðkað við eini sms-skipan til lesandi, so tey kundu fáa týðandi boð skjótast gjørligt. Eisini vórðu fleiri átøk gjørd, sum høvdu vælveru og sálarheilsu hjá teimum lesandi í miðdeplinum.

Setrið hevði longu eitt væl virkandi kt-undirstøðukervi og nøkur av amboðunum til fjarlestur, eitt nú Moodle og video-útgerð. Zoom-haldið var uppstigað til hægri trygdarstig (gjøgnum DeiC), og hetta var mest týðandi amboðið fyri fjarlesturin.

Ein avbjóðing var eitt telduálop, sum kortini ikki ávirkaði fjarundirvísingina ella førleikan at halda fram við øllum virkseminum. Høvuðsavbjóðingin var at læra øll starvsfólk og øll lesandi fjarundirvísing á besta hátt.

Setrið samstarvaði væl við Zoom, DeiC og Krea og hevði regluligt samskifti við myndugleikarnar og Mentamálaráðið, og leiðreglurnar frá Landslæknanum vóru fylgdar, tó at stovnurin í ávísam førum valdi eina varnari leið.

Samstarvið við Landslæknan var nýtt, og hann varð nógv brúktur til vegleiðing. Setrið hevði eisini stóra nytta av egnum serfrøðingum á heilsuøkinum, sum góvu leiðsluni góð ráð.

Tilmælini vóru stór hjálp, men í einstøkum førum hevði tað hjálpt, um onkur av teimum høvdu verið lógarkrøv. Eisini hevði tað verið betri, um allir partar í landsstýrinum høvdu drigið eina línu.

Starvsfólk vóru spurð í eini kanning um tiltøkini, og sum heild var stór undirtøka fyri tiltøkunum, tó at summi kanska vóru eitt sindur ørkymlað um fjarundirvísingina, samstundis sum tey skiltu, hví tað var neyðugt. Starvsfólkini tóku væl ímóti greiða kreppusamskiptinum.

Tey lesandi vóru spurð í eini kanning, og sum heild tóku tey væl undir við tiltøkunum, tí tey skiltu at tey vóru neyðug, tó at summi kanska vóru sindur ørkymlað um fjarundirvísingina. Tey lesandi tóku eisini væl ímóti greiða kreppusamskiptinum.

Sum heild raðfesti Setrið kjarnuuppgávuna, sum er at stuðla og undirvísa teimum lesandi, og tí vóru ráðstevnur, arbeidsferðir uttanlands og ymiskt fakligt samstarv útsett ella flutt á netið.

Á sumri 2020 var latið varliga upp aftur, og tá varð dentur lagdur á at avgreiða próvtøkurnar á tryggan hátt. Stóra og felags prógvhandanin varð avlýst, og í staðin vóru smærri lokal hátíðarhald, har betur bar til at halda leiðreglur um frástøðu o.a.

Neyðugt var sum hjá øllum øðrum at laga virkseimið til sjúkubylgjur, sum komu og fóru, og her var setrið helst varnari enn almennu tilmælini. Hetta varð hildið at vera rætt fyri ein vitanarstovn sum Fróðskaparsetrið.

Royndirnar frá fyrstu afturlatingini vórðu brúktar til seinni bylgjur, og virkseimið varð lagað til meira ella minni fjararbeiði og -undirvísing. Avbjóðingarnar vóru sum so ikki av skipanarligum slagi, men sumt virkseimi var ikki møguligt vegna smittustøðuna. Tað eydnaðist at halda fram við onkrum týðandi samstørvum, til dømis við dansku myndugleikarnar, sum komu til Føroyar at viðgera føroysku útbúgvingina í lögfrøði.

Landsstýrið drálaði eitt sindur ov leingi við alment at taka støðu til koronu, tá ið vit longu í februar sóu ringu støðuna í Italia. Setrið heldur, at landsstýrið átti at havt lagt størri dent á forvirkið samskipti og sjálvst at tikið stig til at kunna stovnarnar heldur enn at latið stovnarnar spyrja seg fyri.

Tilmælini vóru ein hjálp, men tað hevði hjálpt uppáftur meiri, um landsstýrið dró eina línu um eitt nú koppsetingarnar. Starvsfólk tóku framvegis væl undir við tiltøkunum hjá leiðsluni, men sum frá leið møddust fólk av koronustøðuni og avmarkingunum, sum fylgdu við sjúkuni. Tey lesandi tóku sum heild væl undir við tiltøkunum og fylgdu treytunum, men sum frá leið, minkaði tolið, tí teimum longdist at sleppa aftur á Setrið sum vanligt.

Tað var áhugavert at síggja, at samfelag og fólk gjørdust varug við, hvussu týðandi vísindini eru í slíkari kreppustøðu. Eisini var tað virðismikið at staðfesta, hvussu skjótt skiftið at

arbeiða talgilt kundi fremjast undir torförum umstøðum. Setrið er tó tilvitað um, at tað framvegis ber til at bøta um móguleikar fyri fjarundirvísing.

Ein annar lærdómur av kreppuni er, hvussu sera týðningarmikið tað er við greiðum, avgjördum og empatiskum samskifti, og hvussu falskunning og falstíðindi eru oyðileggjandi fyri álit.

